

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**ASKER LİSELİLER: MUSİKİ MUALLİM MEKTEBİ ÖZELİNDE
ASKERLİK DERSLERİ VE UYGULAMASI**

Sevda KAZANKAYA

Yüksek Lisans

Ankara, 2020

ASKER LİSELİLER: MUSİKİ MUALLİM MEKTEBİ ÖZELİNDE ASKERLİK DERSLERİ
VE UYGULAMASI

Sevda KAZANKAYA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Ankara, 2020

TEŐEKKÖR

Öğrencilik yıllarımdan itibaren ve bu çalışmada beni bilgi birikimi ve tecrübeleri ile yönlendiren, çalışmanın her aşamasında beni cesaretlendiren değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Hakan Kaynar'a saygılarımı ve şükranlarımı sunarım. Onun desteği ve güveni olmadan bu araştırmayı tamamlamam pek mümkün olamazdı. Ona minnettarlığım kelimenin ötesinde. Ayrıca tarih lisans ve yüksek lisan eğitimim esnasında derslerine katıldığım tüm diğer hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Bu yolculukta umutlarımı ve endişelerimi paylaşan ailem ve arkadaşlarım iyi ki varlar. Onların desteği bu yolcuğu kolaylaştırdı.

TUBİTAK bünyesinde "Doğrudan Yurt İçi Yüksek Lisans Burs Programı" çerçevesinde verilen bursa müteşekkirim. Bu maddi destek sayesinde hem hayatımı hem de araştırmalarımı daha kolay idame ettirebildim.

ÖZET

KAZANKAYA Sevda, *Asker Liseliler: Musiki Muallim Mektebi Özelinde Askerlik Dersleri ve Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020

Askerlik dersleri dönemin Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Reisi Fevzi Paşa'nın (Çakmak) önerisiyle askeri liselerin programında olduğu gibi sivil okulların programına 1926 yılında eklenmişti. Askerlik dersleri ile ülke gençliğinin askerlik görevi öncesi savaşa ve askerliğe psikolojik ve fiziksel açıdan hazırlanması amaçlanıyordu. Türkiye eğitim sistemindeki militarist öğeler tartışma ve araştırmalarında en önemli malzemeyi cumhuriyetin ilk yıllarında ortaöğretim programına giren ve farklı isimler ve içeriklerle de olsa 2012 yılına kadar sivil eğitim sisteminde yer alan askerlik ile ilgili dersler oluşturmaktadır. Askerliğe Hazırlık Dersleri ile ilgili mevcut çalışmalarda askerlik eğitimine ilişkin kararlar, talimatnameler ve ders kitapları üzerinden siyasal iktidarın hedefledikleri ve pratiğe koyduğu kadarı ele alınmıştır. Dersin okullarda nasıl uygulandığına değinilmemiş dolayısıyla ilişkinin diğer ucunda bulunan öğretmen ve öğrencilerin deneyimlerine yer verilmemiş/verilememiştir. Bu tezde farklı olarak yukarıda değinilen kaynakların yanında Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu'ndaki askerlik dersleri ilgili kayıtlardan yararlanarak askerlik derslerinin, cumhuriyet rejiminin açtığı ilk önemli eğitim kurumu olan Musiki Muallim Mektebi'nde 1930-1935 yılları arasındaki uygulamasına odaklanılacaktır.

Anahtar Sözcükler

Musiki Muallim Mektebi, askerlik dersleri, militarizm

ABSTRACT

KAZANKAYA, Sevda. *Soldier Pupils: Implementation of Soldiership in School For Music Teacher, Master's Thesis, Ankara, 2020.*

Military courses were added to the curriculum of civilian schools in 1926, as in the curriculum of military high schools, with the suggestion of Fevzi Pasha (Çakmak), the Chief of the Erkan-ı Harbiye-i General Presidency of the period. With the military courses, it was aimed to prepare the youth of the country for war and military service psychologically and physically before their military service. Turkey constitutes lectures on the most important ingredients of the republic within the secondary education curriculum in the first year and different names and content, though the year 2012 until the military in the civil education system in the militaristic elements of discussion and research in the education system. In the current studies on the Military Preparation Courses, the decisions regarding military education, instructions and textbooks have been discussed as much as the political power aims and puts into practice. It is not mentioned how the course is applied in schools, so the experiences of teachers and students at the other end of the relationship were not / could not be included. In this thesis, in addition to the sources mentioned above, the military lectures in the Koç University Vehbi Koç Research Center Archive, the Ankara State Conservatory (Music Teachers School) Collection, and the military lectures in 1930, the first important educational institution opened by the republic The focus will be on its implementation between 1935.,

Keywords

Military education, Music Teachers School

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: GENÇLİĞİ VATAN MÜDAFAASI İÇİN HAZIRLAMAK.....	11
1.1 ASKERLİĞE HAZIRLIK DERSİ İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER	15
1.2 ASKERLİĞE HAZIRLIK DERSLERİ HAFTALIK DERS PROGRAMLARINDA	22
2.BÖLÜM: SAVAŞ TAMTAMLARI ÇALARKEN DERS ZORUNLU OLUYOR	30
2.1 öğretmen SUBAY YÜZBAŞI NURİ SINIFTA	32
2.1.1 İlk Üç Ayın Konuları: Savaş, Ordu ve Askerlik	39
2.1.2 Askerliğin Profesyonel Bilgileri: Okul Bahçesinde Askeri Talim	44
2.1.3 Manevi Seferberlik ve “ Komonistlikten suçlu bir okur”	51
3.BÖLÜM ASKERLİK KAMPLARI: SAVAŞI DENEYİMLEMELER	53
3.1 MMM ÖĞRENCİLERİ ÜREĞİL KAMPINDA.....	54
3.1.1 Sabah Talimleri	60
3.1.2 Atış Talimleri	62
3.1.3 Son Gün: Savaş Tatbikatı	65
3.2. LİSELİ ASKERLERİN GÖZÜNDEN ASKERLİK KAMPLARI	67
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	82
Ek: Orijinallik Raporu	89

Ek: Originality Report	90
Ek: Etik Komisyon Muafiyet Formu	91
Ek: Ethics Commission Form	92

GİRİŞ

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında pek çok ülkede gençleri askerlik görevine bedenlen ve ruhen hazırlamak amacıyla bir yandan okulların programına askerlik dersleri konulmuş diğer yandan da üyeliğin gönüllü veya zorunlu olduğu paramiliter örgütler açılmıştı. Bu çabaların en önemli nedeni 19. Yüzyıldan itibaren savaşların değişen biçimiydi. Savaşlar artık profesyonel savaşçılardan oluşan ordularla değil nüfusun büyük oranla askere alındığı “vatandaş orduları” ile yapılan ve milletlerin fiziksel ve moral güç ve yeteneklerinin tamamen seferber edildiği “topyekün” (total) savaş halini almıştı. Osmanlı İmparatorluğu’nda da ülke gençliğinin savaşa hazırlanması özellikle Balkan Savaşları yenilgisi ardından siyasi ve askeri elitler tarafından talep edilmeye başlanmıştı. Müfredata askeri talim ve atış uygulamaları eklenmiş, askerlik dersleri konulmuştu. Avrupa’daki örnekleri izleyen bir şekilde okullar dışında da paramiliter gençlik örgütleri kurulmuştu.

Bu tezde cumhuriyetin ilk yıllarında tekrar gündeme getirilen ve dönemin Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Reisi Fevzi Paşa (Çakmak) önerisiyle 1926 yılında sivil okulların eğitim programına eklenen askerlik derslerinin, 1 Kasım 1924’te ortaokul ve liseler ile (ilk)öğretmen okullarına müzik öğretmeni yetiştirmek amacıyla açılan Musiki Muallim Mektebi’nde nasıl uygulandığı incelenecektir.

Musiki Muallim Mektebi Cebeci semtindeki iki eski ahşap binada eğitime başladığında Ankara’da yetmiş üç ilkokul, iki lise, iki yabancı okul, bir de darüleytam mevcuttur.¹ 1935 mezunlarından Hasan Toraganlı okulun bulunduğu çevreyi ve koşullarını “Okuldan demiryoluna kadar uzanan alan elma, armut ağaçları ile dolu bir bağdı. Kale’ye ve Çankaya’ya bakan yönlerde bomboş tarlalar ve arsalar uzanıyordu. Okul bağdaki iki eski (Bağdadi) köşke yerleşmişti. Bunlar şehir dışı sayıldığından köşklere elektrik verilmemişti.”² diye aktarır. İlk sene okulun on iki erkek öğrencisi vardır. Bu öğrenciler Ankara Erkek ve İstanbul Balmumcu’daki Öksüz Yurdu’nda öğrenim gören öğrenciler

¹Hamiyet Sezer Fevzioğlu, İsmail Güven, “Cumhuriyet’e Geçişte Ankara’da Eğitimsel Gelişmeler”, Ankara üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.62, 2018, s.253-300.

²Hasan Toraganlı. “Musiki Muallim Mektebinin Kuruluş Yıldönümü”. *Müzed Dergisi*, sayı.10, 2004, s.21.

arasından seçilmiştir. 1926-1927 öğretim döneminde kız öğrenci de alınmaya başlanarak karma eğitime geçilmiştir. İlk müzik öğretmenleri de okul müdürü Zeki Üngör gibi Muzika-i Hümayun topluluğunda çalışan ve Ankara'ya geldikten sonra Riyaseticumhur Senfoni Orkestrası ve bandoda görevli olan asker kökenli Veli Kanık, Sadri Özoan, İhsan Servet Künçer, Halil Onayman gibi isimlerdir.³ Birkaç yıl sonra bunlara Ahmet Muhtar Ataman ve Cevat Memduh Altar katılır. Oldukça zor ve kötü şartlarda var edilmeye çalışılan kurumun eksik ve yetersizliklerini o yılların öğrencileri ve öğretmenlerinin dönemle ilgili anımsadıklarıyla detaylandırabiliriz. 1926'da okula kaydını yaptıran Faik Canselen "Mektebimiz Cebeci'de kurulmuş eski bir binaydı. Perişan vaziyetteydik. Oda yok, piyano yok, iç içeydik." diye anlatır.⁴ Öğretmen Cevat Memduh Altar'ın anımsadıklarına göre yatakhane de durumu da pek iç acıcı değildir:

"...üst kattaki sofa öğrenci yatakhane, sağdaki oda ise öğretmen yatakhane olarak kullanılmakta idi. Kış boyunca pencere açamamak fena bir şeydi. Bazen kokunun her çeşidi petrolü biten lambaların fitil dumanlarıyla da karışır, sanki bıçakla kesilecek kıvama gelirdi. Yatakhane sağlık tesisatı avluya dizilmiş yirmi kadar musluklu gaz tenekesinden ibaretti. Kışın tenekelerin donması ayrı bir üzüntü olurdu."⁵

Başlangıçta okul olarak tasarlanmamış bu yapılarda öğrenci sayısı arttıkça eğitime daha fazla devam edilemeyeceği anlaşılmış, dönemin Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1927 bütçesinden ayrılan ödenekle mevcut yapılar ve geniş arsası satın alınarak o yıl yeni binanın inşaatına başlanmıştır. Okulun yeni planı Milli Eğitim Bakanlığı'nca modern eğitim binalarının yapımında danışman olarak görevlendirilen Mimar Ernst Arnold Egli (1893- 1974) tarafından çizilmiştir. Binanın inşası iki yıl sürmüş ve 1929- 1930 ders yılına yeni binada başlanmıştır.⁶ Cebeci semtinde MMM'nin yeni binasının ardından Ankara'nın çeşitli yerlerinde çoğunda Egli'nin imzası bulunan ortaöğretim kurumlarına ait binalar yükselmeye devam etmiştir. Bu okullar şunlardır: Ticaret Mektebi, Kız Lisesi,

³Niyazi Altunya, "Musiki Muallim Mektebi", *Müzed Dergisi*, sayı.10, 2004, s.14.

⁴Refik Saydam, "Faik Canselen: Musiki Muallim Mektebi Hayatının Başlangıç Noktası Oldu". *Müzed Dergisi*, sayı.10, 2004, s.4.

⁵H. Uğur Çakır, *Mimar Ernst Arnold Egli ve Eski Müzik Muallim Mektebi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmış Yüksek Lisan Tezi), 2010, s.50-58.

Jimnastik Okulu, İnşaat Usta Okulu, İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve 1929’da Robert Oerley tarafından yapılan Merkezi Hıfzıssıhha gibi.⁷

Okulun 29 Temmuz 1925’te yayınlanan ilk yönetmeliğine göre bir yılı hazırlık olmak üzere beş yıl boyunca yatılı ve parasız eğitim verilecek, ilkokul mezunu ve 13-17 yaşları arasında “müziğe yeteneği olan, ruhen ve bedenen sağlam her erkek Türk öğrenci” kabul edilecektir. Okulun müfredatında musiki nazariyatı, armoni, kompozisyon, kontrpuvan, musiki tarihi, musiki kıraati, vokal; kültür dersleri: Türkçe ve edebiyat, bediiyat, umumi medeniyet tarihi, Türk medeniyet tarihi, Türkiye coğrafyası, ruhiyat, fenni terbiye ve usulü tedris, Almanca, tabiat tetkiki, tatbiki hikmet, umumi ve mesleki hıfzıssıhha, vataniyat ve mesleki ahlak, terbiye-i bedeniye dersleri yer almıştır⁸. Öğrenciler keman, piyano, flüt, viyolonsel çalgılarından birini seçmek zorundadır.

1926 yılında Maarif Vekaleti tarafından hazırlanan askerlik dersinin ilk yönetmeliğinde askeri eğitim sivil okullarda Fevzi Paşa’nın önerdiği “malumat-ı askeriye” adıyla ayrı bir ders olarak değil de tarih, coğrafya, beden eğitimi ve vatandaşlık derslerinin müfredatına askerlikle ilgili konuların eklenerek verilmesi öngörülmüştür. Bu konular sivil öğretmenler tarafından erkek öğrencilere öğretilenektir. Bunun dışında on beş günde bir Genelkurmay’ın tayin edeceği yüzbaşı rütbesinde subaylarca “askerlik eğitimi” konferansı verilecek ve öğrenciler yine bu subaylar gözetiminde eğitim yılı sonunda kampa çıkartılacaktı.

Çok geçmeden hem askere alma hem de yedek subaylık kanunları neticesinde 1927 yılı içerisinde askeri eğitim programı tekrar düzenlenmiştir. Erkan- Harbiye-i Umumiye Riyaseti Talim ve Terbiye Dairesi tarafından hazırlanan programa göre askerlik eğitimi “Askerliğe Hazırlık Dersi” adıyla orta okul, lise, yüksek okul programlarına seçmeli ders olarak eklenecek ve piyadelik üzerine bir eğitim verilecektir. Dersler eğitim yılı içinde “nazari ve ameli” işlenecek ve ders yılının sonunda on beş günlük kampa çıkılacaktır. Bu talimatname uzun süre yürürlükte kaldıktan sonra 1935’te yeni bir yönetmelik

⁷Leyla Alpagut, *Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Ankara’da Eğitim Yapıları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmış Doktora Tezi, 2005, s.171-283.

⁸Niyazi Altunya, “Musiki Muallim Mektebi 1924-1937”. *Müzed Dergisi*, sayı.10, 2004, s.17.

hazırlanmıştır. Yeni düzenlemeye göre askerlik dersleri, zorunlu ders olarak okutturulmuştur. 1937'den itibaren uygulamaya kız öğrencilerin de dahil edildiği Askerliğe Hazırlık Dersleri 1949 yılına kadar da okulların müfredatında kalmıştır. Bu yıldan sonra da askerlik ile ilgili dersler sivil okulların eğitim programında farklı isimler ve içeriklerle de olsa 2012 yılına kadar varlığını sürdürmüştür: 1949-1968 yılları arasında “Milli Savunma Bilgileri” ve 1969 dan sonra da “Milli Güvenlik Bilgisi” adıyla sivil okulların haftalık ders çizelgesinde yer almıştır.

Türkiye eğitim sistemindeki militarist öğeler özellikle 2000’li yılların başından itibaren tartışılmaya ve araştırılmaya başlanmış bu araştırmaların en önemli malzemesini de ilk kez 1926 yılında ortaöğretim programlarına giren ve uzun süre farklı isimlerde de olsa varlığını koruyan sivil okullardaki askerlik dersleri oluşturmaktadır. Eğitim ve militarizm ilişkisi ile ilgili öncü çalışmalar yapan Ayşe Gül Altınay⁹ militarizmi kısaca “ordu ve askerliğe dair değerlerin, pratiklerin, süreçlerin ve yaklaşımların yüceltilmesi yaşamın her alanına yayılması (veya yayılmasının amaçlanması)” ve militarizasyon da bu yönde işleyen süreç(ler)” olarak tanımlar.¹⁰

Erken cumhuriyet dönemindeki askerlik dersleri ile ilgili çalışmalar Hande Özdamar,¹¹ Müzeyyen Ezel Ünal¹² ve Günseli Gümüşel¹³ tarafından yapılmıştır.

Hande Özdamar Türkiye’de 1930-45 arası dönemde militarizmin temel aldığı değerlerin vatandaşların gündelik hayatlarına hangi vasıtalarla girdiği ve hayatlarını nasıl etkilediğini incelediği araştırmasında eğitim alanındaki yansımaları çerçevesinde askerliğe hazırlık derslerini, çeşitli derslerde ordu ve askerlik kavramının nasıl

⁹Bkz. Ayşe Gül Altınay, “Can Veririm Kan Dökerim: Ders Kitaplarında Militarizm” Ders Kitaplarında İnsan Hakları Tarama Sonuçları II, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,2009;

¹⁰Ayşe Gül Altınay, “Militarizm ve İnsan Hakları Ekseninde Milli Güvenlik Dersi.” İçinde B.Çotuksöken (der) Ders Kitaplarında İnsan Hakları Tarama Sonuçları, Tarih Vakfı Yayınları İstanbul, 2003, s.138-157

¹¹Hande Özdamar, *1930-1945 Arası Dönemde Türkiye’de Militer Anlayış ve Yansıması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

¹²Müzeyyen E. Ünal, “ Erken Cumhuriyet Döneminde Gençliğin Militarizasyonu: Askerliğe Hazırlık Dersleri”, *Marmara Üniversitesi siyasal Bilimler Dergisi*, Sayı.1, Mart 2015; ayrıca bkz. “ *Aux armes, jeunes! La militarisation de la jeunesse en Turquie a travers les manuels scolaires (1926-1945)*” Galatasaray Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

¹³Günseli Gümüşel, “ Orta Öğretimde Askerliğe Hazırlık Derslerinden Milli Güvenlik Derslerine Uzanan Sürecin Eğitimsel Bir Analizi (1926-2012), Ankara Üniversitesi Türk İnkılapları Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2015.

anlatıldığını ve izcilik gibi uygulamaları ele almıştır. Sivil okullardaki askerlik derslerini İkinci Dünya Savaşı atmosferinde değişen savaş algısının ülkede yarattığı savunma politikaları çerçevesinde ele almıştır. Askerliğe Hazırlık dersleri vasıtasıyla öğrencilere askerlik ruhu ve vatanseverlik duygusu aşılarmaya çalışıldığını belirtir. Özellikle de orduya yüklenen eğitim misyonu ve eğitime yüklenen militarist işlev çerçevesinde “eğitim ordusu” metaforunun açılımına yaparak bu derslerde “askeri hiyerarşinin benzeri bir ast-üst ilişkisi öğretmen ve öğrenciler arasında” yaratılmaya çalışıldığını iddia etmiştir.¹⁴

Müzeyyen Ezel Ünal 19. yüzyıldan itibaren gençlerin savaş için hazırlanmasının ve eğitilmesinin topyekün savaş fikri ve kısalan askerlik süresi ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Çalışmasında Askerliğe Hazırlık dersleri için hazırlanan kitaplardan militarist söylem analizi çıkarmayı amaçlamıştır. Örneğin ders kitaplarındaki askerliğe, silahlar ve askeri haritalara ait oldukça çok teknik ve detaylı bilginin olmasının öğrencilerin doğrudan “asker gibi” yetiştirilmek istendiğinin göstergesi olarak değerlendirir. Bu teknik bilgilerin yanında ders kitaplarında itaat, disiplin, üste saygı gibi militarist davranış kalıplarının öğrencilere her alanda sergilemesi gereken değerler olarak aktarıldığının altını çizer.¹⁵

Gümüşel de ilk 1926 yılında sivil okulların programına eklenen askerlik derslerinin farklı isimlerle 2012 gibi geç bir tarihe kadar mili eğitim sisteminde kalan askerlik eğitiminin topluma etkilerini incelemiştir. Gümüşel erken cumhuriyet döneminde eğitimin genel amacının “milli terbiye ve milli yurttaş yaratmak” olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla devletin okullardaki askerlik eğitime ilişkin politikalarını “normal” karşılanması gerektiğini düşünmektedir. Aynı zamanda sivil okullardaki askerlik derslerini topyekün savaş anlayışının gerekliliklerine ayak uydurmak olarak değerlendirir. Olası bir savaş durumunda sadece cephede erkeklerin değil tüm yurttaki kadınlar hatta çocuklar tehlikeyle yüzleşmek zorunda kalacağından dönemin politikacılarının savaşa vatandaşları psikolojik ve fiziksel olarak hazırlamak amacıyla okullarda bu eğitimi uyguladıklarını ifade eder.

---

¹⁴Özdamar, age.. s.48-84.

¹⁵Ünal, age. s.88-98

Bu çerçevede sivil okulların programına koyulan askerlik derslerinin başarılı bir şekilde uygulandığı ve “çoğunlukla amacına ulaştığını” iddia eder.¹⁶

Bir de askerlik derslerine Yiğit Akın erken cumhuriyet dönemindeki beden terbiyesi ve spor politikalarını ele aldığı çalışmasında değinmiştir. Bu politikaları Foucaultcu “yönetimsellik” ve “biyo-politika” kavramları doğrultusunda ele alan Akın söz konusu kavramlar ışığında askerlik derslerinin siyasi elitlerin tahayyül ettiği “yeni adamı” yaratmadaki rolünü değerlendirmiş.¹⁷

Görüldüğü üzere genelde çalışmalarda askerlik eğitime ilişkin kararlar, talimatname ve ders kitapları üzerinden siyasal iktidarın hedefledikleri ve pratiğe koyduğu kadarıyla ele alınmış. Bu şekilde tek yönlü resmi kaynaklara dayanan tarihyazımı Beşikçi'nin Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan paramiliter dernekler ile ilgili yapılan çalışmalara getirdiği eleştiri gibi oldukça “resmi, gayet kusursuz/başarılı” uygulama hikayesi¹⁸ sunmaktadır. Devlet ve milliyetçi seçkinler tarafından başlatılan sivil okullardaki askerlik eğitimini tek başına yukarıdan aşağıya bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Çoğunlukla devletin eğitimi organlara çeşitli müdahaleci yollarla nasıl egemen olduğuna büyük bir vurgu yapılmıştır. Uygulamadaki sorunlar, koşullara göre şekil değiştirmeler, insanların bu uygulamaya algılama ve ilişki kurma biçiminin karmaşık içeriği hikâyeye katılmamıştır. Askerlik dersleri için hazırlanan ders kitapları üzerinden “söylem analizi” yapan Müzeyyen Ezel Ünal çalışmasında askerlik eğitimin sınıflarda nasıl işlendiği noktasının eksik olduğunu belirtmiş ve “öğrencilerin bu yolla ne kadar etkilendikleri, bu derslerde neyi ne kadar ve nasıl algıladıklarına dair boşluğun” doldurulmasını işaret etmiştir. Benzer kaygıyı Akın ifade etmiş eksikliğin nedenini “vatandaşların tavırlarının önemsenmediği için” değil de programa katılan öğrencilerin bugün araştırmacıların ulaşabileceği kayıtlar bırakmaması olarak açıklamıştır.

¹⁶Gümüşel, age s.328-331

¹⁷Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul,2018.

¹⁸ Mehmet Beşikçi, “Militarizm, Topyekûn Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda Paramiliter Dernekler”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 2009, S.8, s.91-92

Bu tezde Musiki Muallim Mektebi'ndeki askerlik dersleri anlatılırken yukarıda değinilen kaynakların yanında Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu'ndaki askerlik dersleri ilgili kayıtlardan yararlanarak dersin bu okulda nasıl uygulandığına odaklanılacaktır. Söz konusu arşivde konuyla ilgili okulda eğitmen olarak görev yapmış askerlik dersi öğretmenin dersle ilgili okul idaresi ve kolordu ile yaptığı yazışmalar, programa göre öğrenilen ders ve kamplarda yapılan uygulamalara dair hazırladığı raporlar, kampa çıkan ve ehliyetname alan öğrenci sayısını ilişkin bilgilerin yer aldığı kayıtlar mevcuttur. Bu belgeler yukarıda değinilen çalışmaların askerlik dersleri ile ilgili çizdiği genel resme daha yakından bakma fırsatı sunuyor.

MMM'deki askerlik derslerinin hikayesinde kullanılacak kayıtların bir arşivde yer bulana kadar başından geçenler söz konusu kişilerin kayıt bırakmamasının yanında toplumsal aktörlerin deneyimlerinin yer aldığı kayıtların kişiler ve kurumlar tarafından saklanmaya değer olarak görülmediği için de günümüze ulaşamadıklarını göstermektedir. Uzun süre Musiki Muallim Mektebi'nin binasının deposunda kalan belgeler tesadüfler sonucu gün yüzüne çıkabilmek için onların değerini takdir edecek araştırmacıları beklemesi gerekecekti. Danışmanın Dr. Hakan Kaynar MMM'nin ya da onun deyimiyle "cumhuriyet döneminin en renkli kurumlarının ait" bu belgelerin Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi'ndeki yerini alana kadar başından geçenleri şöyle aktarır:

"... Önce Mamak Belediyesi'ne sonra da aynı belediyenin kültür merkezine dönüşen Musiki Muallim Mektebi (Konservatuvar) binasının depolarında, üzerlerine atılmış kömür cürufunun altında, on yılarca beklemiş; belediye tarafından depoların boşaltılması esnasında kitapların altından tesadüfen ortaya çıkmış, yani uzun yıllar saklı kalmış. Sahibinin elinde iki büyük kutuda yer alan ve henüz kronolojik bir düzene sokulmamış olan binlerce sayfa, tanıklarım anlatımına göre 12 Eylül darbesinden sonra SEKA'ya (Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları AŞ.) kamyonlarla gönderilen belgelerden geriye kalanlardır. Kalan bu belgelerin geriye kalanlardır. Kalan bu belgelerin diğerleriyle SEKA'ya gönderilmemesinin "ihmal" i, Cumhuriyet Ankarası'nın renkli kurumlarından birinin arşivinden belli ki bir "tutam" belgenin günümüze kalmasına neden olmuştur."19

¹⁹Hakan Kaynar, " "Artistliğe fazla Hevesim vardır...": Musiki Muallim Mektebi'nin Evrak-1

Musiki Muallim Mektebi'ndeki Askerlik dersleri öğrenci kayıtları 1930'da oluşturulmuş ve o yıl okulun askerlik dersi öğretmeni olarak Müdafaa-i Milliye Vekaleti Harbiye Dairesinde Emir Zabiti olan Kıdemli Yüzbaşı Nuri tayin edilmiştir. Nuri Bey'in bu okuldaki görevi 1935 yılına kadar sürmüştür. Ne yazık ki bu uzun deneyimden günümüze 1933-1934 ile 1934-1935 eğitim yıllarına ait belgeler ulaşmıştır. Dolayısıyla MMM' deki askerlik derslerinin hikayesi 1935 yılına kadar getirilebilecektir. Nuri Bey'in hazırladığı belgelerin dışında dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın okullardaki askerlik dersleri uygulamalarına yönelik gönderdiği emir yazıları mevcuttur. Bu emirler ülke genelinde askerlik dersi uygulamalarında ne gibi sorunlar yaşandığı ilgili önemli bilgiler sunmaktadır.

Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu'ndaki askerlik dersleri ilgili kayıtlarda Musiki Muallim Mektebi'nde bu dersleri takip eden öğrencilere dair bilgiler genellikle Nuri Bey'in Sekizinci Kolordu Komutanlığıyla birlikte okul idaresine gönderdiği dersi alan, sınava katılan, kampa giden, rapor alan, ehliyetname alan gibi öğrenci listelerinde isimler ve sayılar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Nuri Bey sınıf dersleri ve kamp ilgili raporlarında derslerde hangi konuları işlediğine ve kamplarda öğrencilere hangi uygulamaları gösterdiğine dair çok detaylı bilgiler verirken öğrencilerin dersteki ve kamptaki durumlarını detaylandırmaz. Hatta her iki raporunda da öğrencilerin askerlik derslerindeki performansını benzer ifadeler ile anlatmıştır: "Mektebin bütün erkek talebesi bütün sene devamınca muntazaman askeri derslere devam etmişler ve bu derslere karşı kendi mesleki derslerinden daha fazla ehemmiyet vererek çalıştıkları gayret gösterdikleri ve hevaskar oldukları görülmüştür". Bunlardan başka, kayıtlarda, öğrencilerin yazılı kuralların dışına çıktıkları görülmektedir. Örneğin askerlik dersini aldığını gösteren belgesini kaybeden 1929 yılı mezunu Ziya Aclen,, bir kampa katılamadığı için tam ehliyetname hakkını kaybeden ve 1934'te mezun olan Orhan, komünistlik suçu ile okuldan tevkif edilen Hamdi" bu öğrencilerdendir.

Bütün bu belgeler MMM'de 1930-1935 yılları arasında askerlik derslerini takip eden öğrencilerin dünyası ile ilgili önemli bilgiler vermekle birlikte bu tezde cevapları aranan "Öğrenciler askerlik dersinde neyi ne kadar ve nasıl algılamışlardı? Öğrencilerin askerlik

eğitimi programlarına dzenleyicilerin beklediği ölçüde katılım göstermiş miydi? Öğrencilerin dzenleyicilerin dersler için benimsediği militarist söylemlere tepki verme tarzları nasıldı?” gibi sorular için yeterli değildir. Eksik kalan bu noktalar öğrencilerin askerlik eğitimine ilişkin yazılarından ve anılardan yararlanılarak bir nebze de olsa tamamlanmaya çalışılacaktır. Ne yazık ki yapılan araştırmada Musiki Muallim Mektebi öğrencilerinin kaleminden çıkmış bir kayıta rastlanamadığı için diğer okullardan askerlik derslerine girmiş ve kamplarda bulunmuş öğrencilerin deneyimleri dahil edilecektir.

Bu tezin ana gövdesi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde askerlik derslerinin Musiki Muallim Mektebi’ndeki hikayesine başlamadan önce askerlik dersleri ilgili hazırlanan düzenlemeler incelemek ve dzenleyicilerin okullarda nasıl bir askerlik dersi öngördüğüne dair bir çerçeve sunulmaya çalışılacaktır. Maarif Vekaleti tarafından hazırlanan ilk programında askerlik eğitimi hem geniş öğrenci kitlelerini ilgilendirmiyor hem de şartları çok ağır değildi. Bir yıl sonra Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından yeni bir talimatname hazırlanmıştır. Bu düzenlemeye göre askerlik eğitimi tüm ortaokul, lise ve yüksek okulların programında “Askerliğe Hazırlık Dersi” adıyla seçmeli ders olarak yer alacaktır. Öğrenciler yıl sonunda kampa çıkacaklardı. Ancak araştırmacıların belirttiğine göre dersin okul programlarında düzenli bir şekilde yer alması 1930’lu yılları bulacaktır. Musiki Muallim Mektebi’nde de ders ile ilgili öğrenci kayıtları 1930 senesinde oluşturulmuş ve yukarıda bahsi geçen askerlik dersi öğretmeni Kıdemli Yüzbaşı Nuri de o sene göreve başlamıştır. Görevinin dördüncü yılı ilgili yazdığı raporda okul müdürü Zeki Bey’in okul ders programında yer bulmasıyla nedeniyle derslerini uzun bir süre talimatnamede belirttiği şekilde işleyemediğini yazmıştır Dolayısıyla bu bölümde askerlik derslerinin okullarda nasıl uygulandığından daha çok neden uygulanamadığı tartışılacak hem MMM’de hem de ülke genelinde dersin uygulamasında yaşanan sorunlar değinilecektir.

İkinci bölümde ilk defa zorunlu ders olarak gösterilmeye başlanıldığı 1934-35 eğitim yılında MMM’de askerliğe hazırlık derslerinin nasıl uygulandığı anlatılacaktır. Nuri Bey derslerinde yönetmelikte belirttiği gibi iki kısma ayırarak “kış devresinde umumiyetle nazari, üç aylık yaz devresinde ise nazariyatın ameliyatla mezç edilerek ” özellikle de atış alıştırmaları üzerinde durduğunu yazar. Nazari derslerde talimatnamede belirttiği gibi sene sonuna kadar tüm sınıflarda kitapların tamamına okutturmuştur. Nuri Bey’in

derslerinde basım tarihi dikkate aldığımızda Cemil Tahir tarafından hazırlanan kitapları kullanmış olmalıydı. Üç ayda bir gönderdiği ders verimine ilişkin raporlara dayanarak okul bahçesinde yaptırdığı askeri uygulamalar detaylandırılacaktır. Anılarda anlatılana göre bazı okullarda silahlı askeri talim yaptırılırken disiplini sağlamakta zorlanıldığını öğreniyoruz. Birkaç öğrencinin yaralandığı hatta öldüğü kazalar yaşanmıştır. Yüzbaşı Nuri okul bahçesindeki askeri talimler sırasında bu türden bir kaza yaşandığına dair herhangi bir kayıt düşmese de okulun 1935 yılındaki kampında eğitim sırasında bir öğrenci bacağından yaralanmıştır. O yıl bir de 20 Nisan 1935'te okulun beş öğrencisi “komonistilik” suçu nedeniyle polis müdürlüğüne sorguya götürülmüştür. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin okullarda askerlik dersleri öğretmenlerinin özellikle üzerinde durmasını istediği konulardan biri “kötü propagandalardır”. Ders kitaplarında da düşmanın maddi silahlarının dışında casusluk ve propaganda gibi manevi silahlarının anlatıldığı kısımda bu silahlardan biri olarak “komonist propağandası” işaret edilmiştir.

Son bölümde Musiki Muallim Mektebi'nin 3 Temmuz'da başlayıp 20 Temmuz'da sonlanan Mamak yakınlarındaki Üreğil Köyündeki askerlik kampı ile ilgilidir. 1935 yılında hazırlanan yönetmeliğe göre kamplarda askeri programın tam olarak uygulanması ve disiplin ve düzenin sağlanması eğitmen subayların işidir. Bu doğrultuda Nuri Bey rahatsızlıkları nedeniyle kampa katılamayacak öğrencilere ilişkin rapor belgelerini düzenlemesi, okul müdürü birlikte kamp yerini ayarlaması, kampta kullanılacak çadır, öğrenciler için üniforma, eğitimde kullanılacak silah vb. araçlarını temin etmesi gerekiyordu. Kamp için hazırladığı günlük çalışma planı ve on beş günün ayrı ayrı planlandığı eğitim programı üzerinden de MMM öğrencilerin kamp süresinde nasıl bir askerlik eğitimden geçtikleri değerlendirilecektir. Son olarak da bahsedilen öğrenci dergi yazıları ve anılardan faydalanarak bir de liseli askerlerin gözünden askerlik kampları anlatılacaktır.

1.BÖLÜM: GENÇLİĞİ VATAN MÜDAFAASI İÇİN HAZIRLAMAK

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında pek çok ülkede gençleri askerlik görevine bedenen ve ruhen hazırlamak amacıyla bir yandan okulların programına askerlik dersleri konulmuş diğer yandan da üyeliğin gönüllü veya zorunlu olduğu paramiliter örgütler açılmıştı. Gençleri savaşa gerekli nitelikler donatmak için girişilen çabaların en önemli nedeni 19. Yüzyıldan itibaren savaşların değişen biçimiydi. Savaşlar artık profesyonel savaşçılardan oluşan ordularla değil nüfusun büyük oranla askere alındığı “vatandaş orduları” ile yapılan ve milletlerin fiziksel ve moral güç ve yeteneklerinin tamamen seferber edildiği “topyekün” (total) savaş şeklinde yapılıyordu. Sanem Yamak Ateş bu dönüşümü şöyle açıklar:

Bu değişim Devrim ve Napolyon Savaşları (1792-1815) ile başlamıştır. 23 Ağustos 1793'te Fransa Cumhuriyeti'nde halk, “vatandaş olmanın en temel şartlarında biri olarak” askerlik yapma hakkına sahip olduğu gerekçesiyle, vatani savunmaya çağırılmış ve 1798 tarih yasa ile de vatandaşlar zorunlu askerlik yükümlülüğü altına sokulmuştur. Bu dönemde gerek cephede gerekse cephe dışında ulusun bütün kaynak ve yetenekleri savaşın hizmetine sunulmuş, genç erkekler savaş meydanlarında çarpışırken, nüfusun geri kalanı da ordunun cephelerdeki mücadelesine destek vermek için harekete geçirilmiştir... Savaşların Fransız Devrimi'nden itibaren değişen biçimini ve bu çerçevede zafer için ulusun tüm kaynaklarının seferberliği ve “millet-i musellaha” ya dönüşmesi zorunluluğunu ele aldığı *Das Volk in Waffen* (Millet-i Mısellha) adlı eserinde Goltz, gelecek savaşlar için ulusun bu yönde hazırlanması gerektiğini işaret etmiştir. Gençlerin savaş için hazırlanması da savaş için seferberlik ve bir “millet-i müsellha” haline gelme projesi çerçevesinde önem kazanmıştır.²⁰

Bu dönüşüm savaş pratiğini olduğu kadar, savaşa hazırlık sürecini de etkilemiştir. Düzenli askere alma sistemiyle orduya alınan sıradan vatandaşların askerlik sürecinde fiziksel olarak sağlam ve psikolojik olarak savaşa hazır bir hale getirilmesini gerektirmiştir. Öte yandan savaşların karmaşıklaşması ve zorlaşması askerlerin zorunlu askere alma sistemiyle orduya alınan sıradan vatandaşların daha yoğun ve nitelikli bir eğitimden geçmesini gerektirmeye başlamıştı. Ancak ekonomik hayat içinde elzem olan insan gücü askerlik hizmet süresini daha uzun tutulmasına engel oluyordu.²¹ Bu nedenle

²⁰ Sanem Yamak Ateş, *Asker Evlatlar Yetiştirmek: II: Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İletişim, İstanbul, 2012, s.19-20.

²¹ Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.142.

geleceğin askerleri olacak gençleri hazırlamak için okullarda beden terbiyesine önem verilmiş, müfredata askeri talim uygulamaları eklenmiş ve dahası ihtiyaç duyulduğunda okullar dışında kitleleri harekete geçirmek için çeşitli paramiliter dernekler kurulmuştur. Örneğin İngiltere’de Boys Scouts izcilik örgütü, Genç Alman Birliği örgütlemesi gibi. ²²

Osmanlı İmparatorluğu’ da özellikle de Balkan Savaşı yenilgisinden sonra gençlerin muhtemel bir savaş için her an hazır olmaları gerektiği düşüncesi sivil ve askeri elitler tarafından talep edilmeye başlanmıştı. Sanem Ateş Yamak kapsamlı çalışmasında belirttiğine göre kamuoyunda yenilginin sebepleri arasında gençlerin savaşa ruhen ve bedenlen iyi hazırlanmıyor olmaları gösterilmiştir. Gençlere vatan sevgisi, milli bilinç, itaat, disiplin, kahramanlık ve vatan için canını feda etme gibi değerlerin öğretilmesi ve askeri bilgi becerilerin verilmesi öneriliyordu; bir de güçlü bedenler için beden terbiyesi.²³Bu çerçevede önce ders programlarındaki beden eğitimi dersleri daha militarist bir görünüm aldı. Müfredata askeri talim ve atış uygulamaları eklenmiş, askerlik dersleri konulmuştu. Avrupa’daki örnekleri izleyen bir şekilde okullar dışında da Türk Gücü Cemiyeti, İzci ve Osmanlı Güç Dernekleri ve Osmanlı Genç Dernekleri gibi paramiliter gençlik örgütleri kurulmuştu. ²⁴

Başvekil İsmet Paşa “gençliğin yarınki maddi manevi can mücadelesiyle vatan müdafaasını istihdaf eden izci ve keşşaf teşkilatı hakkında tetkikat ve tettebbuatta bulunmasına” dair Erkan-ı Harbiye Umumiye Vekaletine bir direktif vermiş²⁵ ve ardından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti, Maarif Vekaleti ve Dahiliye Vekâlet’inden temsilcilerinin oluşan bir komisyon kurulmuştur. Görüşmelerin başlamasında Balcıoğlu’nun konuyla ilgili Başvekalet ve Harbiye riyaseti arasında yapılan yazışmaları incelediği çalışmasına göre 29 Ekim 1923’te Cumhuriyetin ilanından yıllardır süren savaş durumuna nedeniyle devam eden seferberlik ilanı 31 Ekim 1923’te kaldırılması ve 14 Ocak 1924’te Askerlik Mükellefiyeti Kanunu ile askerlik hizmetinin on sekiz aya

²² Sanem Yamak Ateş, *Asker Evlatlar Yetiştirmek: II: Meşrutiyet Dönemi’nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İletişim, İstanbul, 2012, s.73-87.

²³ Ateş, s.211-213.

²⁴ Mehmet Beşikçi, “Militarizm, Topyekûn Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nda Paramiliter Dernekler”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 2009, S.8, s.91-92.

²⁵ Mustafa Balcıoğlu, “Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılap Genç Derneklerine”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.43, s.212.

indirilmesi gelişmeleri etkili olmuştur. Bu komisyon kısa sürede çalışmasını tamamlamış ve 3 Ocak 1924 gençlik teşkilatı ile ilgili hazırladığı kanun layihası ve yönetmeliği Başvekalete sunmuştur.²⁶

Sunulan kanun taslağının gerekçesi gençlere askerlik görevinden önce başlangıç seviyesinde askeri bilgi ve becerilerin verilmesinin, gençlerin “maddi ve manevi terbiyelerinin” geliştirilmesinin orduyu güçlendireceğiydi. Çünkü mevcut ekonomik koşullarla uzun süren savaş yıllarının etkileri fiili askerlik süresinin uzatılmasına izin vermiyordu. Temel askerlik eğitiminin milli eğitim içinde kısmen verilmesi bu anlamda ordunun üzerindeki yükü azaltacaktı. Kanun layihasında örnek olarak güçlü “komşu” ülkelerde ve Birinci Dünya Savaşı’nda “medenî” ülkelerde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu’nda da hayata geçirilen örgütü tekrar kurulması önerilmektedir.²⁷

Ne var ki derneklerle ilgili bu tasarının hayata geçirilmesi için uzun süre adım atılmaz. Bunun üzerine dönemin Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa 16 Nisan 1924’te Başvekalete yazısında; maarife bağlı okullarda beden eğitimi derslerinin ve bunun dışındaki spor etkinliklerinin (kulüpler vs) ordudaki eğitime bir ön hazırlık biçimine sokulmasını ve konuyla ilgili yapılan çalışmanın bir an önce uygulanmasını istmektedir. 30 Nisan 1924’te gönderdiği bir başkasında yine Fevzi Paşa, kısaltılmış askerlik süresine uygun olarak askerlik celbinin başlayacağını bu tedbirden doğacak mahzurun önlenmesi için gençliğin uygun bir teşkilata bağlanarak hazırlanmasını talep ediyordu. Fevzi Paşa’nın ısrarı yıl boyunca sürmüş konu Heyet-i Vekile’de görüşülmesine rağmen sonuç alınmamıştır.²⁸ 20 Eylül 1925’te gönderdiği yazısında ülkenin bütününe yayılacak ve halkı “milleti müsellaha” haline getirecek bir teşkilat kurulmadan önce sivil okulların müfredatına Askeri liselerin programında yer alan askerlik ile ilgili temel bilgi ve becerilerin verildiği “malumat-ı askeriye ve terbiye bedeniye derslerinin” eklenmesini talep etmektedir. Yazısına bazı Avrupa ülkelerinde sivil okullarda uygulanan askerlik

---

²⁶Balcioğlu, age. s.213.

²⁷ Mustafa Balcioğlu, “Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılap Genç Derneklerine”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S.43, s.213-215.

²⁸ Age., s.217-219.

derslerinin programlarının eklemiştir bir de kendi vekaletince hazırlanan ders müfredatını.²⁹

Konu doğrudan Maarif Vekâleti'ni ilgilendirdiğinden dolayı Terbiye-i Bedeniye Müfettiş-i Umumisi Selim Sırrı Bey'den konu ile görüşmeler istenmiştir. Selim Sırrı Bey Avrupa'daki uygulamaların Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin iddia ettiği gibi olmadığını belirtmiş; bahsedilen ülkeler okullarında yoğun bir askeri eğitim verilmediğini açıklamıştır. En sonunda “okulların bilim ile ilgili uğraşların olması gerektiği” askerlik ile uygulamaların “kışla” da yapılmasının daha uygun olduğu bildirmiştir. Yine konu önem arz ettiği için ilgili kurumlarla tekrar değerlendirilmesini de önermiştir.³⁰

Ülke yönetiminde bulunan kişilerin konu ile ilgili farklı görüşlerin olduğu görüldüğü bu yazışmalarda ne var ki Fevzi Paşa'nın isteği daha fazla destekçisi olmuş olmalı ki sivil okullarda gösterilecek askerlik derslerinin ilgili yönetmelik “Erkek Lise Sınıfları ile Erkek Muallim Mekteplerinin Son İki Sınıflarında Yapılacak Askeri Tedrisat ve Talimler

Musiki Muallim Mektebi 1 Kasım 1924'te Cebeci semtindeki iki eski ahşap binada eğitime başladığında ilk ders programı 1925 yönetmeli hazırlanmış ders programına askerlik derslerinin ne zaman dahil olduğuyla ilgili kesin bir tarihi işaret etmek zordur. MMM belgelerden takip edebildiğimiz hikayesi 1930 yılında başlıyordu.

Çalışmanın bu ilk bölümünde öncelikle sivil okullardaki askeri eğitimin düzenlemesi ele alınacaktır. Ardından askerliğe hazırlık derslerinin daha sonra konservatuvara dönüşecek Musiki Muallim Mektebi ve yer yer de ülke genelinde okullarda uygulaması ele alınacaktır. Aslında yukarıda belirtildiği gibi askerlik dersleri okulların programına 1926'dan itibaren dahil edilmiş olsa da uzun süre düzenleyicilerin beklentisini karşılayamamıştır. Dolayısıyla bu bölümde askerlik derslerinin okullarda nasıl uygulandığından daha çok neden uygulanamadığı tartışmak zorunluluk olacaktır.

²⁹Mustafa Balcıoğlu, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Gençliğin Savaşa Hazırlanması ile İlgili İki Belge İki Görüş”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C.19. S.20, s.227-232.

³⁰ A.g.e. s.233-238.

1.1 ASKERLİĞE HAZIRLIK DERSİ İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

Ortaöğretim kurumlarında okutulacak dersler ve yapısı ile ilgili meseleler daha Milli Mücadele yıllarında ele alınmaya başlanmıştır. 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara’da yapılan Maarif Kongresi’nde ve ardından Heyet-i İlmeye toplantılarında cumhuriyetin ilk yıllarında ortaöğretim kurumlarının yapısı büyük oranda şekillendirilmişti.

Sakarya Savaşı’ndan önce yapılmış olan Maarif Kongresine açılışına Büyük Millet Meclisi başkanı Mustafa Kemal Paşa da katılmış, kongreye katılan temsilcilerden “eski devrin batıl sisteminden uzak, milli kültür ile hiç alakası olmayan, batıdan ve doğudan gelme fikirlerin etkisinde olmayan, milli karakter ve tarihe uygun” bir kültür programı hazırlamalarını istemişti.³¹ Savaş sürerken böyle bir kongrenin toplanması dönemin Hakimiyet-i Milliye Gazetesi’nde “cephelerde felah ve istiklal ordusu Yunanla mücadele ederken Ankara’da Muallimler ordusu cehalete karşı müdafaa programı hazırlıyor”³² cümleleriyle haberleştiriliyor, eğitim alanında yapılan bu çalışmaların vatan müdafaasındaki önemini vurgulanıyordu. Aslında eğitimle savunma arasında kurulan bu ilişki daha sonra da devam eder. Mustafa Kemal 1923’te bir başka konuşmasında eğitim ilgili şu değerlendirmeleri yapar:

“Memleketimizi, toplumumuzu gerçek hedefine, mutluluğa erdirmek için iki orduya ihtiyaç vardır. Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğeri milletin geleceğini yoğuran fikir ordusudur. Bu iki ordunun her ikisi de kıymetlidir, yücedir, feyizlidir, muhteremdir. Fakat bu iki ordudan hangisi daha kıymetlidir, hangisi diğere muhtaçtır. Şüphesiz böyle bir tercih yapılamaz, bu iki ordunun ikisi de hayatidir. Yalnız siz, irfan ordusu mensupları, sizlere mensup olduğunuz ordunun kıymet ve kutsallığını anlatmak için şunu söyleyeyim ki, sizler ölen ve öldüren birinci orduya niçin öldürüp niçin öldüğünü öğreten bir orduya mensupsunuz”³³

³¹Hasan A. Koçer, “Türk Eğitim Tarihinde Atatürk’ün Yeri”, Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk Eğitimi ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar”, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006, s.256.

³²Devrim Alıcı, “Bir Eğitim Devrimcisi: Mustafa Necati”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı.1 s.68

³³ Kütahya’da Öğretmenlerle Konuşma: <https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/kutahyada-ogretmenlerle-konusma>

Birinci Heyet-i İlmiye’de “Sultani” adından “lise” olarak anılmasına karar verilmiş ve liseler iki devreye ayrılmıştır. 14 Ağustos 1923’te TBMM’nde okunan Heyet-i Vekile programında eğitim hedeflerinden biri “ Ferdin bedeni, fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf edilecektir. Bu maksada vusul için Terbiye-i Bedeniye Darümuallimini açılacak, izcilik teşkilatına tedricen içtimai esasta tevkif olunacaktır”³⁴ Devam eden süreçte izciliğin yurt genelinde yayılması için Maarif Vekaleti görevlendirilmiştir.³⁵1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunu ile tüm öğretim kurumları Maarif Vekaleti bünyesinde toplanmıştır. 1924’teki toplantı sonucunda lise programındaki edebiyat, tarih, coğrafya matematik programlarında değişiklik yapılması istenmiştir.

Ders programları 1927’ yılına kadar üç kez düzenlenir. Bu yıl hazırlanan programa göre ortaokul dersleri şunlardır: Türkçe, vatani malumat, tarih, coğrafya, hayvanat, nebatat, arziyat, fizyoloji ve hıfzıssıhha, fizik, kimya, riyaziyat, ecnebi lisan, resim, musiki, jimnastik, laboratuvar; ve liselerin Türkçe ve edebiyat, tarih, coğrafya, nebati ve hayvani fizyoloji, arziyat, fizik, kimya, resm-i hattı, cebir, nazari hesap, müsellesat, kozmografya, mihanik, felsefe ve içtimaiyat, Arabi, Farsî, ecnebi lisan, jimnastik, laboratuvar. 1928’de Latin kökenine dayanan yeni Türk harflerinin kabulünün ardından 1929-30 öğretim yılından itibaren lise müfredat programından Arapça ve Farsça dersleri çıkartılmıştır.³⁶

Maarif Vekaleti tarafından hazırlanan talimatnamede erkek liseler ile muallim mekteplerinin son iki sınıfında verilecek askeri eğitimin Fevzi Paşa’nın önerdiğinin aksine “ askeri malumat” adıyla ayrı bir ders olarak değil de askerlik ile ilgili bilgi ve becerilerin mevcut tarih, coğrafya, yurt bilgisi ve terbiye-i bedeniye derslerinin müfredatlarına eklenerek verilmesi öngörülmüştür. Belirtilen derslerin programına eklenecek konular şöyledir: coğrafya dersinde topografya esasları, topografya haritaları, basit kroki almak; yurt bilgisi dersinde askeri teşkilat, bir seferberlikte halkın vazife ve

³⁴Engin Deniz Tanır, “Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışma Esasları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sayı.1, 2019, s. 262-263.

³⁵Atakan Esen, *Türk İzcilik Hareketinin Tarihsel Temelleri*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü Strateji ve Stratejik Araştırmalar ana Bilim Dalı (yayınlanmış yüksek lisan tezi), İstanbul, 2009, s.48-54.

³⁶Fatma Ünal, “Türkiye’de Ortaöğretim Programlarının Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S.1. 2010, s.112-113.

mükellefiyetleri, tarih dersinde “harp tarihi” dir. Terbiye-i bedeniye dersinde da askeri idman talimatnamesindeki beden hareketleri gösterilecektir. Bu dersler dışında belirtilen okullarda her on beş günde bir “terbiye-i askeri” konferanslar verilecek ve öğrenciler ağustos aylarında on beş gün boyunca askeri kamplara alınacaktır. Konferanslar ve kamplar Müdafaa-i Milliye Vekaletince atanan ve Maarif Vekaletince onaylanan en az yüzbaşı rütbesindeki askerler gözetiminde yapılacaktır.³⁷

Konferans ve kamp programları Maarif Vekaleti ve Erkan-ı Harbiye Riyaseti Talim ve Terbiye Daireleri tarafından hazırlanacaktır. Gerekli kitap ve rehber de yine askerler hazırlayıp sağlayacaktır. Hem dersin hem de kampın genel idaresi ve disiplini doğrudan okul idaresi ve ders öğretmenlerinin sorumluluğundadır. Bütün bu işlerin takip ve teftiş işlerini de ilgili vekaletler bitlikte yürütecektir. Kampın sonunda katılan öğrencilere askerlik görevleri sırasında değerlendirileceği bir vesika verilecek ama bu belgenin nasıl bir hak ve imtiyaz sağlayacağı Erkanı Harbiye-i Umumiye Riyaseti ile Müdafaa Milliye Vekaletinin takdirine bırakılmıştır.³⁸

Cumhuriyet Gazetesi 23 Aralık 1926’da orta okul, liseler ve öğretmen okullarında askerlik derslerini “Askeri Tedrisat Bugün Başlıyor” başlıklı bir haberle duyurmuş, ancak bir gün sonra paylaşılan başka haberde yönetmelik ile ilgili hazırlıklar tamamlanmış olsa da “askeri personelin görevlendirilmesinde yaşanan gecikmeler ve ders uygulamalarına yönelik altyapı çalışmalarının yetiştirilememesi” nedeniyle uygulamaya bazı yerlerde planlandığı şekilde başlanamadığı bilgisi yer alır.³⁹ Bu sorunların yıl boyunca ne ölçüde devam ettiği ile ilgili bir şeyler söylemek zor olsa da 1927 yılı içerisinde çıkarılan hem askere alma hem de yedek subaylık kanunları neticesinde askerlik dersleri tekrar düzenlenecektir.

³⁷“Erkek Lise Sınıflarıyla Erkek Muallim Mekteplerinin Son İki Sınıfında Yapılacak Askeri Tedrisat ve Talim Hakkında Talimatname”, *Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası*, 10 Teşrin-i Sani 1926, s.8

³⁸Age. s.8-10.

³⁹Derya Levent Miyak, *Atatürk Döneminde Milli Müdafaa Vekaleti ve Güvenlik Politikaları (1923-1938)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmış Doktora Tezi), 2018, s.520.

Bu yeni yedek subay kanununa göre “orta ve tam devreli lise ve muadilleri ile yüksek ve tali derecedeki meslek mektepleri, tüccar çarkçı mektebi ve muadil mekteplerden ve Darülfünundan mezun bulunanlar” ihtiyaca göre “ihtiyat zabiti” olarak askere alınacaktı. Belirtilen okullara devam eden veya mezun olan erkek öğrencilere okul programlarına konulacak “Askerliğe Hazırlık Dersi”ni başarılı bir şekilde tamamladıklarında okul derecelerine göre askerlik hizmetini yedek subay olarak ve hazırlık kıtalarındaki askerlik sürelerini daha kısa yapabilmelerini sağlayan bir “ehliyetname” verilecekti. Normalde altı ay olan hazırlık kıtasında “orta ehliyetname alanlar dört ay, tam ehliyetname alanlar iki ay” hizmet ettikten sonra, yüksek okul mezunları ise doğrudan yedek subay okuluna sevk edilecekti.⁴⁰

Ordudaki yedek subaylık sistemi modern ordularının gerektirdiği emir komuta kademelerinde eğitilmiş ve vasıflı asker ihtiyacını karşılamak amacıyla 1890’larda şekillenmişti. Bu amaç doğrultusunda 19. yüzyılın sonuna doğru sayıları gittikçe artan ve askerlik görevinden muaf olan yüksek öğrenim görmüş erkek vatandaşların da Osmanlı İmparatorluğu’nda askerlik görevlerini yedek subay olarak yapması kararlaştırılmıştı.⁴¹ Cumhuriyet döneminde yedek subaylık olarak askerlik görevlerinin yapacak orta okul, lise ve yüksek okul mezunu vatandaşlara daha nitelikli bir askeri eğitim verilmesi için sivil ve askeri okulların programına konulan askerlik dersleri yeniden düzenlenir. Dersin yeni talimatnamesi 14 Temmuz 1927’de Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Talim ve Terbiye Dairesi tarafından “Askerliğe Hazırlık Tedrisatı: “Askeri Ehliyetname Almak ve İhtiyat zabiti Hazırlık Kıtaları Hakkında Talimatname 60” başlığıyla yayınlanır.⁴²

60 Numaralı talimatnamede ilk programa göre oldukça detaylı ve kapsamlıydı. Orta okul ve liselerdeki öğrencilere piyadelik esası üzerine bir askerlik eğitimi verilecekti. Okulların haftalık ders programında Askerliğe Hazırlık Dersi adıyla seçmeli ders olarak yer alacaktı. Sene içinde dersler “nazari ve ameli” işlenecek ve ders yılının sonunda on

⁴⁰İhtiyat Zabıtları ve İhtiyat Askeri Memurları Kanunu, Harita Matbaası, Ankara, 1927, s.1-5

⁴¹Mehmet Beşikçi, “İhtiyat Zabitenin “Yedek Subaya”: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Zorunlu Askerlik Kategorisi Olarak Yedek Subaylık ve Yedek Subaylar, 1891-1930”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı.13, Güz 2001 s.86-89.

⁴²Askerliğe Hazırlık Tedrisatı, Askeri Ehliyetname Almak ve İhtiyat Zabiti Hazırlık Kıt’aları Hakkında 60 Numaralı Talimatname, Erkan-ı Harbiye Umumiye Matbaası, Ankara, 1927.

beş günlük kampa çıkılacaktı. Uygulamada orta, tam ve yüksek ehliyetname olmak üzere üç program düzenlenmiştir.⁴³ Orta mektepler ile liselerin yedinci ve sekizinci sınıfları ve muallim mekteplerin ikinci ve üçüncü sınıfların orta ehliyetname programı, liselerin dokuz, on ve on birinci sınıfları ile muallim mekteplerinin dört ve beşinci sınıflarında tam ehliyetname programı uygulanacaktır.⁴⁴ Derslerde ve kampta kullanılacak malzeme listesi, ders için gerekli olan belgeler tutulacak kayıtlar talimatnamede detaylı bir şekilde yer almaktadır.

İsteyen okullar talimatnamede belirtilen program uyarınca bazı konular ve uygulamaları sivil öğretmenler yardımıyla coğrafya, tarih ve terbiye-i bedeniye derslerinin müfredatlarına ek olarak işleyebilecekti. Bu imkânın olmadığı okullarda da tüm konuların anlatılması, askeri talim ve terbiyeye dair uygulamalar “askeri muallim” in sorumluluğunda olacaktı. Askerlik derslerine yine Müdafaa-i Milliye Vekaletince tayin edilen ve Maarif Vekaletince onaylanan en az yüzbaşı rütbesinde olan subaylar görevlendirilecektir. İlk talimatnameden farklı olarak bu asker öğretmenlerin maaşları Maarif Vekaleti tarafından ödenecekti.⁴⁵ Okullara askeri eğitmen olarak görevlendirilen subaylarda rütbe dışında ne gibi özellikler arandığı detaylandırılmamıştır. Askeri liseler veya sivil liselerden mezun olan öğrenciler sınavla alındığı Harbiye Mektebi’nde yetişen ordudaki muvazzaf subaylar bu okulda iki yıl süren eğitimlerinin sonunda zabıt vekili olarak mezun olurlardı. Ardından kıtalarda piyade, topçu gibi çeşitli askeri sınıflarda belirli bir süre eğitim görüp orduda muvazzaf subay olarak göreve başlarlardı.⁴⁶ 29 Mayıs 1926’da ordudaki rütbe ve terfi işlerini düzenleyen kanuna göre bir muvazzaf subayın yüzbaşı rütbesine ulaşabilmesi için asgari görev süresi “altı ay zabıt vekili, üçer yıl mülazım ve birinci mülazım” olarak belirlenmişti.⁴⁷ Buna göre dersi verecek subayların neredeyse on yıl ordu ile ilişkisi bulunan deneyimli askerler olduğu söylenebilir.

---

⁴³Age., s.6-8.

⁴⁴Age., s.3-5.

⁴⁵Age..

⁴⁶Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri İkinci Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, 1929, s.17-22.

⁴⁷Derya Levent Miyak, *Atatürk Döneminde Milli Müdafaa Vekaleti ve Güvenlik Politikaları (1923-1938)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmış Doktora Tezi), 2018, s. 385-386

Askerlik dersine giren subaylar sadece sene içindeki sınıf derslerin yürütülmesinden ve kamplarda gösterilecek askeri talim ve terbiyeden sorumlu tutulmuştur. Okul idareleri dersin ilk yönetmeliğinde olduğu gibi okullardaki askerlik derslerin ve kampların genel idaresinden ve düzeninden sorumluydular. Görevlendirilen askerin takibi ve teftişi, derslerde kullanılacak malzemenin temini ve muhafazası, kamp sonunda yapılacak ehliyetname sınavı için gerekli olan sınav heyeti bağlı bulunduğu kolordular bildirmesi gerekiyordu. Kolordu kumandaları bölgelerinde bulunan askeri eğitimin okullarda uygulanan askeri eğitimin takip ve teftişinden sorumludurlar. Sene başında okullardan gönderilen askerlik dersini takip eden öğrencilerin isimleri, kamp sonunda ehliyetname sınavına katılan öğrencilerin sonuçları askerlik dersi için görevlendirilen subaylar tarafından kolorduları bildirilecektir. Kolordular da askerlik eğitimini başarılı ile tamamlayıp yedek subay olmaya layık olan öğrencilerin isimlerini Müdafaa-i Milliye Vekaletine ulaştıracaktır. Vekalette de çeşitli askeri ehliyetname alan öğrencilerin isimleri ve ehliyetname numaraları ile birlikte askerlik şubelerindeki künyelerine kayıt olunması için kolordularca kalemlerine gönderilecektir.⁴⁸

“Nazari kısım” diye adlandırılan sınıf derslerinde anlatılacak konu başlıkları şunlardır: “Ordu Teşkilatı, Askeri Mükellefiyet, Askeri Terbiye, Topografya, Muharebe Usulü, Askeri Tarih” dir.⁴⁹ Bu derslerde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından hazırlanan ve Maarif Vekaleti tarafından onaylanan ders kitapları ve rehberleri kullanılacaktır.⁵⁰Bu malzemenin ilk örneği, dersin ilk kitabı 1926 yılında Malumat-ı Askeriye Dersleri adıyla Cemil Tahir tarafından yazılmıştır. Aynı yıl kitabın ikinci baskısında adı değişmiş ve bu sefer “Askerliğe Hazırlık Dersi” diye basılmıştır.1927’de ikinci kitap, 1928’de üçüncü kitap basılmıştır. Harf devriminden sonra bu ilk üç kitabın içeriği değiştirilmeden yeni harflerle tekrar basılmıştır. Ardından 1929 dördüncü kitap ve 1931 beşinci kitap hazırlanmıştır.⁵¹ Konu başlıkları her kitapta aynı olmakla beraber bir sonraki kitap bir öncekinin devamı şeklinde hazırlanmıştır. Birinci kitap liselerin ikinci

⁴⁸Askerliğe Hazırlık Tedrisatı... 60 Numaralı Talimatname, s.10.

⁴⁹Age. s.12.

⁵⁰Age., s.9.

⁵¹Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Birinci Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, Altıncı Basım, 1934; *Askerliğe Hazırlık Dersleri İkinci Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, İkinci Basım, 1929; *Askerliğe Hazırlık Dersleri Üçüncü Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, 1930; *Askerliğe Hazırlık Dersleri Dördüncü Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, 1929; *Askerliğe Hazırlık Dersleri Beşinci Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, 1931.

sınıfında, ikinci kitap üçüncü sınıfında, üçüncü kitap dördüncü sınıfında, dördüncü kitap beşinci sınıfta, beşinci kitap da altıncı sınıfında takip edilecektir.

Teorik olarak değinilen konuların uygulamalı bir şekilde yapılacak “ameli” derslerde de orta ehliyetname programının ilk senesinde çeşitli askeri idman hareketleri, arazide topografya uygulamaları, tek asker talimleri kapsamında “tüfeksiz esas vaziyet, serbest yürüyüş, dururken yürürken resmi selam, sağa, sola, geri dönmek, koşmak çökmek, yatmak” ardında toplu hareket uygulamaları: “manga kolu yürümek, çarklar, kıtaca yürüyüş ve silahsız hareket” gibi alıştırmaları yer alır. İkinci yılın programında ilk sene gösterilenleri tekrar etmekle birlikte derslerde arazi uygulamalarında harita çizebilmek ve yön tayini yapabilmek, bomba atmak, savaş sırasında “mors alfabesi” kullanmak gibi beceriler yer almaktadır.⁵² Liselerin dokuz, on ve on birinci sınıfları ile muallim mekteplerinin dört ve beşinci sınıflarında ilk sene orta ehliyetname programı gösterilecektir. İkinci yıl tüfek ile yürümek, koşmak, dönmek gibi hareketler; süngü ile nasıl savaşılaacağı; piyade talimnamesinde “221:241” maddelerinin uygulanması ve savaş tatbikatı alıştırmaları yer alır. Bunların dışında özellikle atış talimleri üzerinde durulması istenmiştir. Mesafe tahminleri, göz alıştırmaları, tüfekte nişan alıp ateş ederken dikkat edilmesi gereken hususlar, tüfeğin temizliği ve çeşitli mesafelerden farklı farklı hedefleri vurmayı amaçlayan atış vazifeleri ders konuları arasındadır.⁵³ Askerlik eğitimi uygulanan okullar her sene sınavların ardından on beş gün sürecek geceli gündüzlü kampa çıkacak, kampa gitme imkanı olmayan okullar da her sabah yakınlarındaki bir arazide belirlenen programı uygulayacaktır. Her ehliyetname türü için ayrı ayrı hazırlanan programlarda sene içinde hem “nazari” hem de “ameli” dersler çerçevesinde yer alan askerlik ile ilgili bilgi ve becerilerin on beş gün boyunca sistemli ve düzenli bir şekilde uygulanması böylece öğrencilerin tam bir kışla hayatı deneyimi yaşaması amaçlanmıştır.⁵⁴

⁵² *Askerliğe Hazırlık Tedrisatı, Askeri Ehliyetname Almak ve İhtiyat Zabiti Hazırlık Kit'aları Hakkında 60 Numaralı Talimatname*, Erkan-ı Harbiye Umumiye Matbaası, Ankara, 1927

⁵³ Age.

⁵⁴ Age.

1.2 ASKERLİĞE HAZIRLIK DERSLERİ HAFTALIK DERS PROGRAMLARINDA

Başlangıçta sadece erkek liseleri ve öğretmen okullarının son iki sınıfında gösterilmesi planlanan askerlik eğitimi 1927 yılındaki düzenlemesinde “elli yedi orta mektep, on beş erkek lisesi, on iki erkek muallim mektebi, üç yüksek mektep, yirmi üç ikinci derece orta meslek ve ihtisas mektebi, altı birinci derece orta meslek ve ihtisas mektepleri (orta mekteplere muadil), altı yüksek meslek ve ihtisas mektebi, üç de hususi mektepte” uygulanması öngörülmüştü.⁵⁵ Bu eğitim kurumlarındaki okul müdürleri seçmeli ders olarak okutulacak “Askerliğe Hazırlık Dersi” ni haftalık ders çizelgelerine 60 nolu talimatnamede belirttiği şekilde ekleyecekti. Buna göre orta ehliyetname programı uygulanacak sınıflarda öğrenciler haftada ikişer saat, tam ehliyetname uygulanacak sınıflarda da öğrenciler haftada üçer saat askerlik dersi görecekti.

Ne var ki yeni düzenleme ile kapsamı genişletilen ve öğretim programı yoğunlaştırılan askerlik derslerinin takip ve denetimi sıklaştırılmasına rağmen okullardaki uygulamasında çok geçmeden sorunlar baş göstermiştir. 1928 yılının mart ayında Fevzi Paşa (Çakmak) dersin yapıldığı bütün okullara bu derslerin işlenişiyile ilgili ciddi uyarıların bulunduğu bir tamim göndermiştir. Ders ile ilgili okullardan gelen raporlar ve yapılan teftişler neticesinde gönderildiği belirtilen yazının ilk değindiği sorun, Maarif Vekâletince ödenmesi gereken maaşlarını alamadıkları için derslere düzenli devam etmeyen subaylardır. Orduda muvazzaf subay olan bu eğitimlere okullarda verdikleri askeri eğitim karşılığında ek olarak ödenmesi gereken ücretler “üç sınıf veya şubeye kadar 15 lira, beş sınıf veya şubeye kadar 25 lira, on sınıf veya şubeye kadar 35 lira ve yüksek okullarda derse giren eğitimlere verilecek ücret 40 lira” idi.⁵⁶Fevzi Paşa gönderdiği emirde askerlik derslerine giren subayların aldığı ücretin “teşvik amaçlı” verildiğini ve bu işi “vatan vazifesi” olarak görmeleri gerektiğini belirtir. Kolordulardan

⁵⁵Age.

⁵⁶*Askerliğe Hazırlık Tedrisatı, Askeri Ehliyetname Almak ve İhtiyat Zabiti Hazırlık Kit'aları Hakkında 60 Numaralı Talimatname*, Erkan-ı Harbiye Umumiye Matbaası, Ankara, 1927.

da bu sebepten görevini ihmal eden askerlere kesinlikle müsamaha gösterilmemesini ister.⁵⁷

Lakin bazı öğretmen subaylar Fevzi Paşa'nın beklentisinin aksine davranmaya devam etmiş olmalı ki 1928 yılının son aylarında Meclis'te "askerlik dersleri muallimlerinin ücreti hakkında" görüşmeler yapılmıştır.⁵⁸ 1 Haziran 1929'da çıkarılan kanunda 1928 Ekim'inde verilemeyen ücretler bir defaya mahsus ikramiye şeklinde verilmesi ve bir sonraki eğitim yılında askeri eğitimcilerin maaşının 60 Nolu talimatnamede belirtildiği gibi yine her okulun bağlı bulunduğu vekaletin yıllık mali bütçesinden karşılanmasına karar verilmiştir.⁵⁹ Bu kanun 1930 yılına uzatılmışsa da süreklilik kazandırılmadığından ertesi sene görevli askerlerin yine ücretlerini alamadıkları görülür. 1933 yılı içinde tekrar yapılan görüşmeler⁶⁰ sonucunda askerlik derslerinde görevli subaylara verecekleri her ders saati başına ayda dört lira ücret ödenmesi kararlaştırılmıştır.⁶¹ Bu düzenleme subayların lehine olmuştur. Örneğin MMM ikinci sınıftan altıncı sınıfa kadar haftada ikişer saat derse giren Nuri Bey'in ilk düzenlemeye göre alacağı ücret 25 lira olacakken, haftalık on saati bulan mesaisi için ayda alacağı tutar 40 liraya çıkmıştır.

Fevzi Paşa'nın yazıda belirttiğine göre görevlerine düzenli devam etmeyen subaylar dışında bazı okullarda da askerlik dersleri talimatnameye uygun bir şekilde işlenmemiştir. Programda her sınıf için ayrı müfredat belirlenmesine rağmen kimi okullarda tüm sınıflara aynı saat içinde tek ders verilmiş, kimilerinde de daha önce bu dersi almamış o yıl üçüncü veya dördüncü sınıfta bulunan öğrencilere birinci kitap okutulmadan programda belirtilen ikinci ve üçüncü sınıf ders ve talimleri gösterilmiştir. Çoğu okulda da yıl içinde sınıf dersleri yapılmasına rağmen öğrenciler kampa çıkarılmamıştır.⁶² Dersin talimatnamesinde eğitimde kullanılacak askeri malzemenin Müdafaa-i Milliye Vekaleti

---

57

⁵⁸"İktisat vekaletine merbut Âli, Tali ve meslek keteplerinde askerliğe hazırlık derslerini okutan zabitanaya verilecek ücretler hakkında 1/285 ve askerlik dersleri muallimlerinin ücretleri hakkında 1/507 numaralı kanun lâyhaları ve Maarif, Milli müdafaa ve Bütçe Encümenleri mazbataları"

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d03/c012/tbmm03012074ss0225.pdf>

⁵⁹Resmi Gazete, "Askerlik Dersleri Muallimlerinin Ücretleri Hakkında Kanun" 8 Haziran 1929

⁶⁰"Askerlik Dersleri Muallimleri Ücretleri Hakkında Kanun"

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c015/b054/tbmm040150540204.pdf>

⁶¹Resmi Gazete, "1931 Mali Yılında Askerliğe Hazırlık Muallimliklerinde İstihdam olanların Ücretleri Hakkında Kanun", 7 Mayıs 1935.

⁶²"Askeri Tedrisat Hakkında", *Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası*, 15 Mart 1928 S.25-26, s.57-58.

tarafından sağlanması, kamp alanına gidiş dönüş ve kamptaki yeme içme gibi ihtiyaçların okul bütçelerinden karşılanması öngörülmüştü. İdeal kampın çadırli ordugah halinde okulların buldukları yerden uzak bir alanda yapılması olarak belirlense de imkanı olmayan okullara sabahları okul yakınlarında uygun bir arazide askeri eğitim yapıp akşam evlere dönecek şekilde yapılmasına müsamaha gösterilmişti.⁶³ Genelde geceli gündüzlü kamp yapma imkanı bulan okullar yatılı eğitim verenler olmuştur. Dönem gazetelerine göre 1932 yılında kamplara İstanbul'daki "leyli liseler" çıkabilmiş, yatılı olmayan okullardan mesela Kadıköy Lisesi "Nuhkuyusu civarında her gün 8-11 arası talim görüp evlerine gitmiş", Ticaret Lisesi Sultanahmet'te,⁶⁴ 1933'te de Darüşşafaka ve Pertevniyal Lisesi ise okul bahçelerinde on beş günlük askeri talim ve terbiye uygulaması yapabiliyordu.⁶⁵

Görüldüğü üzere Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti okullardaki askerlik dersleri uygulamasında maddi kaynak yetersizliği, bürokratik karışıklıklar nedeniyle yaşanan sorunlara hemen müdahale etmiş ve askerlik eğitimin düzgün bir şekilde verilmesine yönelik önlemler almaya çalışmıştır. Ancak araştırmacıların belirttiğine göre askerlik derslerinin okulların programında düzenli bir şekilde yer alması 1930'lu yılları bulacaktı.

1 Kasım 1924'te Cebeci semtindeki iki eski ahşap binada eğitime başlayan Musiki Muallim Mektebi 29 Temmuz 1925'te hazırlanan ilk talimatnamesine göre ortaöğretime bağlı olmasına rağmen askerlik derslerinin 60 Numaralı Talimatnamesinde belirtilen dersin uygulanacağı okullar arasında yer almamaktadır. MMM'den "1929 yılında mezun olan Ziya Aclen adlı öğrencinin kendisine askerlik dersini aldığını bildiren bir yazı verilmesi talebine karşılık okulun askerlik dersi öğretmeni Nuri Bey' tarafından yazılan dilekçede, MMM'de askerlik derslerinin hangi tarihten itibaren verilmeye başladığına dair çelişkili ifadeler yer almaktadır. Okulun ilk öğrencilerinden olan Ziya Aclen'in bu talebi, MMM'de askerlik derslerinin, eğitimin sivil okullarda gösterilmesine karar verildiği yıldan itibaren uygulandığını düşündürse de yüzbaşı cevabında "mektepte askeri dersleri takip eden talebenin askerlik dosyalarında 930 senesinden itibaren

⁶³ *Askerliğe Hazırlık Tedrisatı, Askeri Ehliyetname Almak ve İhtiyat Zabiti Hazırlık Kit'aları Hakkında 60 Numaralı Talimatname*, Erkan-ı Harbiye Umumiye Matbaası, Ankara, 1927.

⁶⁴ "Askerlik Kampları", *Vakit*, 7 Temmuz 1932.

⁶⁵ "Gençler Kamplarda hem askerlik hem de deniz sporu yapıyorlar", *Vakit*, 15 Temmuz 1933.

kayıtlarının” olduğunu ve askerlik dersini aldığına dair bir kaydının olmadığı gerekçesiyle Ziya Aclen’e istediği belgenin verilmesinin mümkün olmadığını bildirmiştir.⁶⁶ İlgili kayıtların hazırlanması okul idarelerinin sorumluluğu olsa da sene başında askerlik dersi almak isteyen öğrencilerden “talepname” belgeleri toplanıyordu. Toplanan bu belgeler neticesinde oluşan öğrenci listeleri dersin öğretmenine iletdikten sonra öğretmenin bağlı bulunduğu kolordu komutanlığına ulaştırılırdı. Belli ki Ziya Aclen’in talepnamesine ilgili kayıt komutanlıkta da rastlanmamıştı.

Peki Ziya Aclen neden askerlik dersi aldığını söylüyordu? Belki de araştırmacıların, askerlik derslerinin ilk senelerde tam anlamıyla uygulanmadığı hatta tüm okulların programında yer alabilmesi için 1930’ları beklemek gerektiğiyle ilgili kanaatleri MMM için de geçerliydi. Söz konusu dersler okulun programında yer almış olsa bile düzenli ve sistemli bir şekilde uygulanmadığı için muhtemelen derse ilişkin evraklar da düzgün tutulamamış ve Ziya Aclen’in talep ettiği belgeye de ulaşılammıştı. Bütün bunlara dayanarak MMM’de askerlik derslerinin hikayesinin ne zaman başladığına dair kesin bir tarih işaret etmek zor olsa da en azından ülkedeki çoğu okul gibi bu okulda da askeri eğitimin 1930 yılından itibaren sistemli ve düzenli bir şekilde uygulanabildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Askerlik derslerinin MMM’de, belgelerden takip edebildiğimiz hikayesi 1930 yılında başlıyordu. Cebeci’de bulunan bu okul Sekizinci Kolordu Kumandanlığına bağlıydı. Bu kolordu bünyesinde MMM dışında “Ankara Hukuk Fakültesi, Gazi Terbiye Enstitüsü, Gazi Lisesi, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara Erkek Lisesi, Ticaret Lisesi, Ankara Mıntaka Sanatlar Mektebi, Ankara Orta Mp, Hususi Bizim Mektebi, Ankara İnşaat Usta Mektebi” gibi eğitim kurumları da vardı. Yukarıda adı geçen Kıdemli Yüzbaşı Nuri 1930 yılında göreve başlamıştı. Nuri Bey aynı zamanda Müdafaa-i Milliye Vekaleti Harbiye Dairesinde emir zabiti olarak çalışmaktaydı. Bir yılı hazırlık olmak üzere beş yıl boyunca yatılı ve parasız eğitim verilen MMM’de 1931’de eğitim süresi bir yılı hazırlık olmak üzere altı yıla çıkartılacak ve bu süre de genel orta öğretim ve mesleki olmak üzere iki

---

⁶⁶Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu Askerlik Dersleri Muallimi Kd. Yüzbaşı Nuri, “Musiki Muallim Mektebi Müdürlüğüne Gönderilen Yazı”, 18 Şubat 1935.

devreye ayrılacaktı. ⁶⁷ Bu değişikliğin ardından da Nuri Bey okulun ikinci ve üçüncü sınıfların askerlik derslerini orta ehliyetname, dördüncü, beşinci ve altıncı sınıflarında tam ehliyetname programına göre askerlik derslerini yapacaktı. Nuri Bey 1933 eğitim yılına kadar derslerini talimatnamede belirttiği gibi işlediğini ve düzenli bir şekilde öğrencilerini kampa çıkardığını yazmıştı. ⁶⁸

Ancak Kıdemli Yüzbaşı Nuri'nin 1933-1934 eğitim yılı için hazırladığı raporun ilk maddesini okuduğumuzda dersin okul programında kalıcı bir yerinin olmadığı görürüz. Okul müdürü Zeki Bey'in "mektepe programında ders saati bulamamış ve Nuri Bey bazı sınıflarda "dört ay" boyunca haftada birer saat ders yapabilmiştir. Zeki Bey'in hazırladığı programı şöyle aktarır: "Orta ve tam ehliyetname alacak 3 ve 6. sınıflara 60 No'lu talimatname mucibince haftada ikişer saat, 4 ve 5. sınıflara müşterek 1 ve 2. sınıfa keza bir saat olmak üzere cem'an haftada 6 saat". Durumu Fırka'ya da bildiren Nuri Bey, istediği değişikliğin "maarif vekâletinden talimatnamenin tamamen tatbiki hakkında" başlıklı okula gelen yazıdan sonra gerçekleştiğini yazmıştır. ⁶⁹

Okul müdürü Zeki Bey, söz konusu problemi ilk hazırladığı programda saatinden feragat etmek istemediği dersten ya da derslerden vazgeçerek mi yoksa okul ders saatleri dışında ek ders koyarak mı çözmüştü bilemiyoruz. Nuri Bey her ne kadar kendini haklı görse de MMM'nin de diğer okullarda olduğu gibi kültür derslerine ek olarak zaten mektebin amacı gereği yoğun meslek ders programı vardı. Buna bağlı olarak öğretmen kadrosu da sık sık yenileniyordu. Asker kökenli öğretmenlerin yoğunlukta olduğu okulun öğretim kadrosuna 1930'dan sonra yurt dışında müzik öğrenimi gören Ahmet Adnan Saygun, Mahmut Ragıp Gazimihal, Ulvi Cemal Erkin, Necil Kazım Akses, Nurullah Şevket Taşkıran, Halil Bedii Yönetken gibi müzisyen ve müzik eğitimcileri eklenmişti. ⁷⁰ Öğrenci sayısı da yıldan yıla artıyordu. 1925-26 senesinde tekrar Darüleytam'dan gelen öğrencilerle toplam öğrenci sayısı kırka çıkmış; 1928'de bu sayı yirmi dördü kız olmak

⁶⁷Ali Uçan, "Musiki Muallim Mektebi Müzik Eğitimi", *Müzedi*, s.10, 2010, s.8.

⁶⁸

⁶⁹Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu Ankara Musiki Muallim Mektebi askeri Dersler Muallimi M. M. V Harbiye Dairesi Emir Zabiti Kd. Yüzbaşı Nuri. "Ankara Musiki Muallim Mektebinin 933-34 Senesine ait Askeri dersler ile kampın Hasıla Raporu".

⁷⁰Niyazi Altunya, "Musiki Muallim Mektebi 1924-1937", *Müzed Dergisi*, s.10, 2010, s.14.

üzere yetmiş bire, 1935-1936'da da altmış yedisi kız olmak üzere toplamda yüz kırk dokuz öğrenciye ulaşmıştı.⁷¹Bazı derslerde öğrencilerin enstrümanları gereği ikişer üçerli gruplara ayrılması gerekiyordu. Bütün bu değişkenlik belki de okul müdürü sabit bir program yapmakta zorluyor, askerlik dersine sorumlusu öğretmenin istediği zamanı ayıramıyordu. Zeki Bey de işin ciddiyetini dört ay sonra Maarif Vekâletinden gelen yazıyla kavramıştı. Nitekim Nuri Bey raporunun kamp ile ilgili değerlendirmelerinde mektep müdürü Zeki Bey'in tutum ve davranışlarından övgüyle bahsetmiştir: “Kampa çıkış ve avdette mektep müdürünün azami yardımı olduğunu da bilhassa kaydetmek isterim. Gerek çıkışta ve gerek avdette mektep tarafından ücretle tutulan vesaitle nakliyat yapılmış ve mektep müdürü Zeki Bey tarafından fazlaca alaka gösterilmiştir.”⁷²

Sene boyunca başka bir sorun yaşanmadığını bildiren Nuri Bey yıl sonuna kadar her sınıfa ait ders kitaplarının tamamının okutulduğu, sene başında ders saatleriyle ilgili yaşanan “müşkülât” nedeniyle eksik kalan derslerin de kampta ek ders yapılarak telafi edildiğini belirtmiştir. Bu sene içinde üç ayda bir gönderdiğini söylediği raporlar günümüze ulaşmadığı için derslerde hangi konuların işlendiğini ve neler yaşandığını detaylandıramıyoruz. Mevcut raporda eğitim yılı içinde hangi konuların üzerinde durduğuna değinmekle yetinmiştir. Buna göre ders yılı iki devreye ayırmış, kış aylarında teorik konulara, üç aylık yaz döneminde de anlatılanları pekiştirmek için “atış talimleri” başta olmak üzere pratik uygulamalara yer vermiştir. Bütün bunları yaparken de her fırsatta 1931'de Büyük Erkan-ı Harbiye Riyasetinin gönderdiğini söylediği “mahrem emirler” doğrultusunda hareket ettiğini belirtmiştir: “talebinin millet ve memleket hakkındaki duyguları artırılarak askerlik ruhunun inkişafı temin kılınmış, kötü propagandalara alet olmaktan son derece sakınılması lazımgeldiği anlatılmış, askerliğe ve zabıtlığe olan hevesleri devamlı bir surette ilerletilmiş.”⁷³

Nuri Bey'in detaylı bir şekilde yerine getirdiği görevleri yazması muhtemel ki üstlerinden gelen emirlerle ilgiliydi. Öyle ki, her ne kadar ısrarlarından sonra temel askeri eğitimi kışlalardan liselere yükleyerek hem kışladaki iş yükünü azaltıp hem de ders sorumlusu

⁷¹Hasan Toraganlı, “Musiki Muallim Mektebi Kuruluş Yıldönümü”, Müzed Dergisi, S.10, 2010, s.21-25.

⁷²Age. “Askeri dersler ile kampın Hasıla Raporu”.

⁷³Age. “Askeri dersler ile kampın Hasıla Raporu”.

subaylara Maarif Vekaleti bütçesinden ek gelir elde ederek amacına ulaşsa da Fevzi Paşa hala memnun sayılmazdı. Bu seferde derslere yeterli önemin verilmediğini düşünüyordu. Eğitim yılı sonunda Fevzi Paşa'nın askeri eğitim uygulamalarına dair gönderdiği emir, askerlik derslerinin okul idareleri ve öğretmen subaylar tarafından ikincil bir öneme sahip bir konu olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

“Sivil Mp.lerde Askerliğe hazırlık tedrisatına lüzumu olan ehemmiyetin verilmediğini öğreniyorum. İhmal, biri Mp idarelerinin bu dersi bir angarya ve iğreti bir şey saymaları; ikincisi de bu halin ders okutan zabıtlere de bulaşması ile vazifenin baştan savma yapıp geciktirilmesi suretile iki taraflıdır.”⁷⁴

Bu sitemine neden olan iki olay aktarır. Birincisi “şark mıntıkasındaki mekteplerden birinde” görevli olan “zabit mektebe devam etmedi denecek kadar” nadir uğradığı halde öğrenciye ehliyetnamelerini vermiştir. Böyle bir olayın yaşanmasında sadece okuldaki askerlik derslerinin takip ve denetiminden sorumlu okul müdürünün görevinin yerine getirmediğinin yanında bahsi geçen okulun bağlı bulunduğu kolordunun da tayin ettiği askerin takip ve teftişini yapmayarak görevini ihmal ettiği söylenebilir. Diğer örnek de yine şark mıntikasından olmakla birlikte ders sırasında eğitmenin takındığı hal ve tutumla ilgilidir. Kamp sırasında bir silah nöbeti sırasında bir öğrencinin “tüfeğini silah çatıları üzerine terk edip öylece bırakıp gezmeye gittiği” görülmüştür.

Fevzi Paşa ordunun asker kaynağı olduğunu söylediği askerlik eğitiminden geçen öğrencilerin eğitiminin Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasti'nin “ordunun talimü terbiyesi kadar” önem verdiğini ve bu eğitimi alan öğrencilerin ihmal edilmesinin “ordunun manevi kıymeti” üzerine zarar verdiği belirtir. Gençlerde “askerlik ve memleket müdafaası sevgisinin kuvvetlendirmek ve onların orduya candan bağlılıklarının” sağlamanın ancak okul sıralarına yapılabileceğini vurgulayarak askerlik görevi öncesi verilen bu eğitimin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgular. Öğrenciler üzerinden istenilen etkiyi yaratabilmek için derse giren askerlerinden “ vakar

⁷⁴Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, B. E. Rs. Müşür Fevzi, “Emir Sureti”, 15 Temmuz 1934.

ve ciddiyetleriyle dürüst ve muntazam, vazifelerin ehli ve hakimi” davranarak örnek olmalarını ister.⁷⁵

Yazının sonunda da yeni bir talimatname hazırlandığını, bu talimatnameye göre de “askerliğe hazırlık dersi mektebin diğer dersleri gibi mecburi” olacağı ve öğrencinin bu dersten başarılı olamazsa “sınıf geçemeyeceği” bilgisi verilir.⁷⁶ Bu değişikliğin yapılmasında dersin programa dâhil olması üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen uygulamada hâlâ sorunlar yaşanması etkili olmuş olmalıydı. Böylelikle lise müfredatlarında yer alan diğer dersler gibi zorunlu tutulup “eğreti” bir şey sayılmasının önüne geçilmesi isteniyordu. Bir diğer önemli değişiklik de dersin uygulamasında yetki ve sorumlunun subayların lehine olacak şekilde düzenlenmişti. Öğretmen subaylar artık dersler ve talimlerin yürütülmesinden başka okullardaki askerlik eğitiminin genel işleyişinden, derslerdeki ve özellikle de kamplardaki düzen ve disiplini sağlamaktan sorumlu olacaklardı.

---

⁷⁵ Age.

⁷⁶ Age.

2.BÖLÜM: SAVAŞ TAMTAMLARI ÇALARAKEN DERS ZORUNLU OLUYOR

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve Fransa Avrupa'da kurulan düzenin devamını sürdürme üzerine politikalar yürütürken özellikle savaştan sonra imzaladığı Versay Antlaşmasının hükümleri nedeniyle Almanya ve yenen tarafta olmasına rağmen yine savaştan umduğunu bulamayan İtalya düzeni değiştirmek niyetindeydi. İtalya'da 30 Ekim 1922'de Faşist Parti lideri Mussolini başkan seçildikten sonra dış politikada Akdeniz'e ve çevresine yönelmişti. Ekim 1935'te Habeşistan'a saldırdı. Almanya'daki ekonomik buhran Versay Antlaşmasına duyulan öfkeyi arttırmıştı. Böyle bir ortamda 30 Ocak 1933'te Nazi Partisi lideri Hitlerin iktidara gelmesiyle Almanya da dış politikasında tıpkı İtalya gibi " Hayat Alanı" adını verdiği yayılcı bir söylem benimsemişti.4 Ekim 1933'te silahsızlanma Konferansından ve Millet Cemiyetlerinden çekilmesinin ardından 1 Ekim 1934'te Alman ordusunun toplam kuvvetini 100.000'den 240.000'e yükseltti. Arkasından, 7 Mart 1936'da Locarno Antlaşması'ndan ayrıldı ve askersiz alan olan Ren bölgesini işgal etti.⁷⁷ Avrupa kıtasında bunlar yaşanırken Japonya da Uzak Doğu belirledi yayılma politikaları çerçevesinde 1931'de Mançurya'yı işgal etti ve Çin ile savaşa girişti.⁷⁸

1932'den sonraki dönemde; İtalya'nın Akdeniz ve çevresi ile ilgili politikaları ve Nazi Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra da Almanya'nın, Akdeniz ve çevresiyle, Balkanlar'da yürüttüğü politika, diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de endişeyle izlenmeye başlanmıştı. Bu iki ülkenin politikaları gittikçe saldırgan bir görünüm aldığından, Akdeniz güvenliği ve genel olarak Türkiye'nin deniz sınırları yönünden bir tehdit kaynağı olarak belirmeye başlamasının ardından Türkiye 1932 Millet Cemiyetine üye oldu ve İtalya'nın söylemlerinin ardından 9 Şubat 1934 Yunanistan, Yugoslavya ile Balkan Antantı'nı imzaladı.⁷⁹

Ülke güvenliliği tehdit eden olayların meydana gelmesi ve muhtemel bir savaşın an meselesi olduğuna dair emarelerin belirmesi başlangıçtan beri ülke savunmasını

⁷⁷ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-1914*, Der Yayınları, İstanbul, 2015, s.533-534.

⁷⁸ Age., s.534.

⁷⁹ Age. s.554-555.

güçlendirmek amacıyla ortaya atılan sivil okullardaki askerlik eğitimin pratik yansıması beklentiyi karşılamaktan uzak olması devletin eğitim sırasındaki tutumunu daha da sıkılaştırmak için değişikliğe gitmesini şüphesiz ki etkilemişti. 1934 eğitim yılından itibaren askerlik dersleri zorunlu tutulmasının yanında öncesinde imkanı olan okullardan beklenen on beş gün sürecek geceli gündüzlü çadırılı tam bir kışla hayatı şartlarına uygun askerlik kamplarının tüm “resmi hususi lise ve muadili birinci derecede mektepleri, muallim mekteplerinin mesleki kısımları” nda uygulanması istenir.⁸⁰

Bu emre bağlı olarak 26 Temmuz’da Sekizinci Fırka Kumandanlığından MMM’nin askerlik dersi öğretmenine ve fırkanın bağlı bulunduğu diğer okullara yeni ders senesiyle ilgili bir emir daha ulaşır. Eğitimden emirde belirtilen hususları “dikkat ve ehemmiyetle okunmasını ve harfiyen uygulanmasını” istenir: “As. Ders Mu.lerinin 934-935 bidayetinden itibaren intizamı tam ile işe başlamaları ve As. Hazırlık talimatının tek mil mevadının tamamen tatbikine riayet etmek suretiyle kuyudatı muntazam bir halde bulundurmaları lazımdır.” Ayrıca yazıda yeni ders yılında ara ara “baskın tarzında” okullar teftiş edileceği ve belirtilen şekilde görevlerini yapılmadığı anlaşılan öğretmenlerin cezalandırılıp “vazifesine nihayet verileceği” bildirilir.⁸¹ Anlaşılan öğrencilerin dışında Kolordular ve subaylar içinde önceki yıllardan farklı askerlik dersi uygulaması olacaktır.

Artık konservatuvara dönüşecek Musiki Muallim Mektebi askerlik öğretmeni Nuri Bey 1934-1935 eğitim yılı ile ilgili hazırladığı raporunda derslerin “arızasız ve normal devam” ettiğini tüm şubelerde “ ders kitaplarının tamamı okutulmuştur” diye yazmıştır.⁸² Sekizinci Fırka sene başında öğrenci sayısını ilişkin cetvelin gönderilmesini istemiş söz konusu kayıt mevcut olmasa da Nuri Bey’in yıl içinde yapılan sınavlara katılan öğrenci

⁸⁰ Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, “Bu Yıl Yapılacak Deneme ve Kamplar Hakkında”, Ankara, 11 Mayıs 1935.

⁸¹ Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Sekizinci Fırka Kumandanlığı, “Musiki Muallim Mektebi Askerlik Dersleri Muallimine gönderilen yazı”, Ankara, 26 Temmuz 1935.

⁸² Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Ankara Musiki Muallim Mektebi Askerlik Bilgileri Öğretmeni M. M. Vekaleti Harbiye Dairesi emir Subayı Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu, “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı askeri bilgiler verimine ait raporudur”.

sayısını bildirdiği belgelere göre o yıl toplam altmış iki öğrenci askerlik derslerini takip etmiştir.⁸³

Yeni talimatnamede askerlik öğretmenlerinin dersle ilgili hazırlayacağı rapor ve belgeler detaylandırılmıştır.⁸⁴ Okul müdürü Zeki Bey emekli olmuş yerine İsmail Hikmet Ertaylan (1889-1967) görevlendirilmiştir. Ertaylan aynı zamanda Maarif Vekaleti müfettişliği yapmaktaydı. Nuri Bey raporların yeni müdürün derse karşın tutumundan duyduğu memnuniyeti “kampa gidiş ve dönüşte ve kampın devamı müddetince gösterdiği kolaylığı kaydetmek isterim” diye belirtir.⁸⁵ Derslerini geçen yıllarda olduğu gibi iki kısma ayırarak “kış devresinde umumiyetle nazari, üç aylık yaz devresinde ise nazariyatın ameliyatla mezç edilerek” özellikle de atış dersleri üzerinde durduğunu belirtmiştir.⁸⁶

2.1 ÖĞRETMEN SUBAY YÜZBAŞI NURİ SINIFTA

Yeni düzenlemede askerlik öğretmenleri hem dersin yürütülmesinden hem de askeri eğitimin genel düzeni ve disiplininden sorumlu tutulmuştur. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti Reisi Fevzi Paşa'nın okullarda askerlik dersi veren subayların hal ve tutumlarına ilişkin görüşlerine yukarıda değinilmişti. Fevzi Paşa öğretmenlerin davranışlarının öğrenciler üzerinde yaratılması istenen tesir için önemli olduğunu düşünüyordu. Sınıflarda ya da kampta askerlik eğitimi verirken bu subaylardan ciddi, dürüst ve disiplinli davranmaları görev ve sorumluklarını en iyi şekilde yerine getirmesi bekleniyordu. Öğrencilerin nazari derslerde okuduğu ders kitabında da subay şöyle anlatılır:

⁸³Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Askeri Ders Muallimi, “Sekizinci Tüm Komutanlığı'na kampa gidecek öğrenci sayısı hakkında gönderilen yazı”, 25 Mayıs 1935; “Sekizinci Tüm Komutanlığı'na ikinci ve üçüncü sınıfın sözlü imtihan günü hakkında gönderilen yazı”, 4 Haziran 1935.

⁸⁴ Askerliğe Hazırlık Dersleri: Askeri Ehliyetnameler ve İhtiyat Subay Hazırlık Kıt'aları Hakkında Talimatname D-60, Genelkurmay Matbaası, Ankara, 1935.

⁸⁵Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Ankara Musiki Muallim Mektebi Askerlik Bilgileri Öğretmeni M. M. Vekaleti Harbiye Dairesi emir Subayı Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu, “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı askeri bilgiler verimine ait raporudur

⁸⁶ Age.

“Muhakeme kudretine haiz; açık görüşlü ve herşeyi evvelden düşünebilir, müstakil harekete muktedir, kararında durur, kararının icrasında dayanıklı ve cevval; harp taliminin değişikliklerinden müteessir olmaz, taşıdığı yüksek şeref ve mesuliyeti tamamiyle müdrük bir şahsiyettir. Subay, her sahada komutan ve mürebbidir. İnsanları tanımak ve hakka riayet etmek, bilgi ve tecrübede üstünlük, ciddi bir ahlak, nefse hakimlik ve yüksek bir cesaret, subayın mümtaz vasıflarını teşkil eder ve onu en yüksek mevkiye çıkarır.⁸⁷

Bunların dışında askerlik dersi veren subaylardan sivil öğretmen gibi okulların genel işleyiş ve düzenine uygun hareket etmeleri bekleniyordu. Hatta bu hususla ilgili ocak ayında “IV. K.O.K” dan gelen emir Sekizinci Fırka Kumandanlığınca MMM’nin askerlik öğretmenine ve bölgesinde bulunan diğer okullardaki eğitimlere iletilmiştir. Emirde askerlik dersine giren subayların diğer öğretmenlerden farklı olmadığına altı çizilir. Öğretmen subaylardan ordudaki görevleri nedeniyle derse gidemediklerinde ya da yerlerine arkadaşlarını veya emirlerinde bulunan askerleri görevlendirecekleri zaman öncesinde bağlı buldukları okul idarelerine bildirmeleri istenir.⁸⁸

Derslerde “ideal bir asker profili” sergilemesi beklenen görevli subaylardan eğitim esnasında “uygunsuz” bir davranış sergileyen öğrenci ile karşılaştıklarında durumu okul idaresine bildirmesi istenmişti. Yeni talimatnamede uygun olmayan davranışlardan kasıt da “askeri talim ve terbiye ve tedrisat programlarına ve askeri usullere riayetsizlikleri ve kayıtsızlıkları görülecek talebenin hareketleri” diye belirtilir.⁸⁹Yine eski talimatnamede belirttiği gibi bu öğrencilerin okul yönetmeliği gereğince kabahatine göre cezalandırılması istenir. Dersin düzenini ve disiplini bozan öğrencilere nasıl muamele edilmesinin dışında asker eğitimci ile öğrencilerin arasındaki ilişkiyi düzenleyen başka bir husus belirtilmemişse de ders kitaplarında “Ordu Teşkilatı” konu başlığında ordunun sınıflı ve hiyerarşik yapısı ve “Askeri Terbiye” de de orduda askerlerin ilişkisini düzenleyen kurallar detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

⁸⁷Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri*. Hilmi Kitap Evi, İstanbul,1941. s.8.

⁸⁸Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, “IV. K.O.K dan Sekizinci fırka Kumandanlığına gönderilen yazı”, Ocak 1935.

⁸⁹Askerliğe Hazırlık Dersleri Askeri Ehliyetnameler ve İhtiyat Subay Hazırlık Kıt’aları Hakkında Talimatname D-60, Genel Kurmay Matbaası, Ankara 1935, s.7-8.

Hande Özdamar'a göre bu derslerde “askeri hiyerarşinin benzeri bir ast-üst ilişkisi öğretmen ve öğrenciler arasında” yaratılmaya çalışılmıştı.⁹⁰ Müzeyyen Ezel Ünal da benzer bir şekilde ders kitaplarında astın üstü veya amir ile kurduğu ilişkide üste karşı saygı, emir ve itaat gibi kavramlara vurgu yapıldığını ve öğrencilerin bu dersler aracılığıyla “askeri hiyerarşiyi, henüz askere gitmeden önce deneyimlediğini” belirtmiştir. Yine ders kitaplarında kumandanların veya subayların “üstün askeri ve insani vasıfları” üzerinden anlatılmasının öğrencilerin bu kişileri sıradan öğretmen olarak değil de “kitaplarda yüceltildiği biçimiyle birer kahraman, üstün niteliklere sahip, her sahada komutan” kişiler olarak tanınmasına hizmet ettiğinin altını çizmiştir.⁹¹

Cemil Tahir hazırladığı birinci kitapta ordudaki bu yapıyı askerlerin savaş sırasında kullandığı silahlar ve görevleri gereği piyade, süvari, topçu gibi çeşitli sınıflara ayrıldığını, bu sınıflardaki askerlerin de “küme veya yığın” halinde bulunmadığı ve parça parça kısımlara ayrıldığı her birinin başında da derece derece kumandan tayin edildiği şeklinde değinmiştir. Yazar bu şekilde bir düzenin olmasının nedeni “ yığın halinde bulunan askerlerin muharebe meydanında idare etmenin mümkün olmayacağından orduda kumandayı kolaylaştırmak ve itaat, düzen ve disiplini sağlamak” diye açıklar.⁹² Küçüğünden itibaren o dönemki ordu birliklerini sıralamıştır:

“Piyade birlikleri manga, takım, bölük, tabur, alaydır. Bir manga sekiz nefer, bir takım 3-6 manga, bir bölük üç takım bir tabur üç piyade, bir makineli tüfek bölüğü, bir alay üç taburdur. Süvaride bir bölük dört takım, bir alay dört bölüktür. Topçuda dört top bir bataryadır. Bir tabur üç batarya, bir alay üç taburdur. Bunlardan başka muhtelif sınıflar bir arada olarak fırka, kolordu gibi büyük birlikler teşkil edilmiştir. Her birliğe derece derece muhtelif rütbeli kumandanlar kumanda etmektedir.”⁹³

⁹⁰Özdamar, age.. s.48-84.

⁹¹Müzeyyen E. Ünal, “ Erken Cumhuriyet Döneminde Gençliğin Militarizasyonu: Askerliğe Hazırlık Dersleri”, *Marmara Üniversitesi siyasal Bilimler Dergisi*, Sayı.1, Mart 2015; ayrıca bkz. “ Aux armes, jeunes! La militarisation de la jeunesse en Turquie a travers les manuels scolaires (1926-1945)” Galatasaray Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

⁹²Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Birinci Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, s.14-23.

⁹³ Cemil Tahir, age, s.35.

Bu şekilde çeşitli sınıflara ve rütbelere ayrılan askerlerin astın üstüne bağlılık ve saygı göstermesi gerektiği, üstünün verdiği emiri hiç düşünmeden zamanında düzgün bir şekilde yapması yani itaat göstermesi gerektiğini söyler.⁹⁴

Bütün bunlara dayanarak askeri eğitim esnasında subaylar ve öğrencilerden ordudaki kurallara uygun hareket etmeleri beklenildiği söylenebilir. Ancak askerlik dersi almış kişilerin anlattıklarına bakıldığında tarafların kağıt üzerinde belirlenen ilişki modeline uygun davranma noktasında pek de istekli olmadığı görülür.

Anlatılan askerlik dersi hikayelerinde sınıflarda ya da kampta bazı subaylar bir şekilde düzeni ve disiplini bozduğunu düşündüğü öğrenciye karşı kaba kuvvet, azarlamak ve askeri usul cezalar gibi yöntemlere başvurmuştur. Mesela Doğan Akçam lise ikinci ya da üçüncü sınıfta Hitler hayranı subay ile girdiği tartışmalarda öğretmenin kendisine “sen kafayı üşütmüşsün” diyerek konuşmaları sonlandırdığını anımsar.⁹⁵ 1942-43’te Eskişehir Lisesinde öğrenci olan Fahamettin Akingüç askerlik derslerinde sınıfta dimdik durmak zorunda olduklarını aktarır. Hiperaktif bir çocuk olduğu için derslerde sürekli kalemle oydağını, askerlik dersinde oynadığı bir gün öğretmenin uyarısına rağmen devam etmesi üzerine askerlik öğretmenin “sınıfın ortasına çıkartıp bir eliyle işaret parmağını diğeriyle orta parmağını tutup ikisini birbirinden ayırmaya kalktı” diye anlatır.⁹⁶

1946-1954 yılları arasında Galatasaray Lisesi’nde öğrenci olan Ahmet Yüksel Özemre “onluk” kağıt verdiğini düşündüğü sınav sonucunun düşük gelmesi üzerine askerlik dersine giren yüzbaşı ile tartıştıklarını hatta tartışmanın neredeyse kavgaya dönüşecekken “cüssesinin” kendisinden hayli küçük olduğunu belirttiği yüzbaşının sınıfı terk ettiğini söyler. Özemre’nin itirazının bir nedeni de yüzbaşının “kağıdını ilk verene” vaat ettiği artı iki notu kendisinden sakınmış olmasıdır. Yüzbaşı, öğrencisinin bu beyanını yalanlayıp sınav kağıdını tekrar kontrol etmek istemeyince Özemre kendisinden beklemediği delicesine bir öfkenin verdiği cesaretle: “Efendim siz sözünde durmayan, hocalığı da doğru dürüst yapamayan cahil bir insansınız. Hocalığınız ilmi açıdan da adalet

⁹⁴ Cemil Tahir, age, s.58-61.

⁹⁵ Dursun Akçam’ı Anmak, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2004, s.22-23

⁹⁶ Serhat Öztürk, *Eğitim Mühendisi: Fehamettin Akingüç Kitabı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s.18-19

noktasından da maalesef itimat telkin etmiyor” diye karşılık vermiştir. Hocasının bilgisinin yeterli olmadığı ile ilgili kanaati ise bir gün derste savaşıların “elektromanyetik dalgalarla yapıldığını” şeklindeki beyanıdır. Bu bilgiyi verdiği gün sınıftan fizik ve astronomideki bilgisine güvenen bazı arkadaşları kendisine bu bilginin doğru olup olmadığını sormuşlar o da tıpkı arkadaşlarına açıkladığı gibi bu bilginin neden “desteksiz atış” olduğunu ayrıntılı bir şekilde hocasına anlatmıştır: “Arz’a en yakın yıldız olan a Centauri yıldızı bile bizden 4,9 ışık yılı uzaklıktadır. Eğer söylediğiniz doğru olsa bugün Ankara radyosunun öğle haberlerini tam 9,8 yıl sonra duyabilirdik”. İkili arasındaki tartışmanın neticesinde sınıfı terk eden Yüzbaşı ertesini haftaki derse dahi gelmemiştir. Çünkü durum Ahmet Yüksel’in dayısının eşinin akrabası olan Korgeneral Fevzi Mengüç’e ayrıntılarıyla bildirilmiş, okula yarbay olan yeni bir askerlik öğretmeni görevlendirilmiştir.⁹⁷ Subay ve öğrenciler arasındaki üst ast ilişkisi çerçevesinde belirlenen kalıpların dışına çıkıldığı örnekler istisnai durum değildi. Burada istisnai olan durum tanıdık bir üst düzey yakının bu ilişkiye dâhil olmasıydı. Doğan Akçam da hemen her askerlik dersinde politik konular hakkında tartıştıklarını söylediği öğretmeniyle konuştuklarını evde babası Dursun Akçam’a anlatmış o da öğretmenine “ben kışla nöbeti tutmam, kışla nöbeti tutan sensin, asıl sen kafayı üşütmüşsün” demesini istemiş, bunun üzerine bir dahaki tartışmalarında tekrar “sen kafayı üşütmüşsün” dediğinde babasının kendisine verdiği repliği tekrarlamıştır. Ancak bu tartışma öğrencinin sınıftan tekme tokat eşliğinde atılmasıyla sonuçlanmıştır.⁹⁸

Sınıflarda ders esnasında aktarılan bu örnekler okul bahçesinde ya da kamp sırasında yapılan talimler esnasında da yaşananlarla çoğaltılabiliriz. Semih Günver alaydan yetişmiş ve aralarında Laz Fehmi diye andıklarını söylediği subayla okul bahçesindeki talimleri genellikle “bizi sıraya sokar, talimname maddelerine aynen uyarak, sağa sola döndürür, yürütür, yatırır, çöktürür, koşturur, piyade tüfeğini astırır, çıkartır, nişan aldirtir ve bu arada da durmadan bağırır çağırır. Talim saatleri sonunda nefessiz kan ter içinde kalırdık.” diye hatırlar. Yüzbaşı Fehmi’nin kışladan ödünç aldığı “bol ve buruşuk” er üniformaları üzerlerinde, bahçede yan yana sıralandıkları talim günlerinden birinin ise

⁹⁷Ahmet Y. Özemre. *Galatasaray Mekteb-i Sultani’sinde Sekiz Yılım*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2006 s.141-143.

⁹⁸*Dursun Akçam’ı Anmak*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2004, s.22-23

pişkinlik sembolü olduğunu söylediği arkadaşı Şakir'in yüksek sesle "bu gece o gece" demesiyle önceki gün izledikleri filmin parodisine dönüşmüştür. Filmde Laurel ve Hardy, cezaevinde üniformalı bir şekilde sıralanmış denetlenirken diğer suçlular hapisneden kaçma planının parolasını "bu gece o gecedir" diye birbirlerinin kulaklarına fısıldar. Sıra plandan habersiz olan Laurel ve Hardy'e geldiğinde bunu komik bir şekilde telaffuz ettiklerinden gardiyana yakalanırlar. Kendilerini filmdeki üniformalı şekilde sıralanmış bekleyen mahkûmlarının halleri ile benzetmiş olmalı ki biraz da muzip olan Şakir parolayı seslendirmiştir. Filmin sonu ile bahçedeki canlandırmanın sonu da benzemektedir ki iki gruba bu hareketleri yüzünden ceza verilmiştir.⁹⁹ Ankara Lisesi'nin 1931 kampında muharebe taliminde müdafaa bulunan kıtanın ileri gözcülüğü vazifesini gören Tuğrul adlı öğrenci yerde gördüğü parlak bir maddeyi para zannettiği için elindeki kasaturasıyla toprağı kazar. Tuğrul'un "Görevini unutup ciddiyetsiz bir şekilde davranması" cezasız kalmamıştır.¹⁰⁰ İstiklal Lisesi'nin askerlik kamplarının yaramazlıklarıyla ünlü iki öğrencisi keşif talimleri esnasında görev için gönderildikleri yerden "kayıısı" toplamaya daldıkları için aradan hayli zaman geçtikten sonra kamp komutanlarının yanına dönmüşlerdir.¹⁰¹ Askerlik gibi "ciddi" bir vazife lise çağındaki öğrencilere verildiğinde, anlaşılan zaman zaman komik manzaralar çıkmış, bu anlar lise öğrencilerin rutin yaşamının dışında kaldığı için olmalı hafızalardan yazılmış anılara kaydedilmiştir.

Musiki Muallim Mektebi'ndeki askerlik dersine döndüğümüzde Nuri Bey yıl içinde yapılan sınavlara katılan öğrenci sayısını bildirdiği belgelere göre o yıl toplam altmış iki öğrenci askerlik derslerini takip edecekti.¹⁰² MMM'ye 1931'den sonra 12-14 yaş arasında kişiler başvurabiliyorken öncesinde bu aralık 13-17 idi. Buna göre Nuri Bey'in ders verdiği en küçük öğrencinin yaşı 12 en büyüğü ise eğer 17 yaşında kaydolduysa ve o yıl son sınıftaysa yaşının yirmi iki olması muhtemeldir. Bu da demek oluyor ki MMM'de askerlik derslerine giren öğrenciler yakın tarihte sonlanmış Kurtuluş

⁹⁹ Semih Günver , *Bir Kiraz Ağacı Olsaydım*, Bilgi Yayınevi, Ankara/İstanbul, 1986, s.68-72.

¹⁰⁰Feridun Vehbi, "Kamp Hatıraları", *Sesimiz Dergisi*, S.6, 1932.

¹⁰¹Tarik Niyazi, "Kamp". *İstiklal Postası*, 1934-35.

¹⁰²Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Askeri Ders Muallimi, "Sekizinci Tüm Komutanlığı'na kampa gidecek öğrenci sayısı hakkında gönderilen yazı", 25 Mayıs 1935;"Sekizinci Tüm Komutanlığı'na ikinci ve üçüncü sınıfın sözlü imtihan günü hakkında gönderilen yazı", 4 Haziran 1935.

Savaş'ında yeni doğmuşlar ya da on on bir yaşlarında birer çocuklardı. Örneğin o yıl son sınıfta bulunan Hamdi (Konur) gazetede gördüğü ilan vasıtasıyla okula başvurduğunda¹⁰³ on yedi yaşındadır. 1917 senesinde babasını kaybettiğinde “beş yaşındaydım” diyen Hamdi öksüzlerin kabul edildiği Samsun darüleytamdayken Atatürk'ü karşılamaya giden öğrencilerin arasında olduğunu aktarır.¹⁰⁴ Amcası savaşta şehit düşmüştür¹⁰⁵. Ondan bir üst sınıfta ve Balkan Savaşı sırasında doğan Faik Canselen de babasını Çanakkale Savaşı'nda kaybetmiş ve o da kimsesiz çocuklar yurdunda büyümüştür.¹⁰⁶

Nuri Yüzbaşı'nın nasıl bir eğitmen olduğu noktasında buraya kadar yaşananlar değerlendirildiğinde okula gelir gelmez okulun askerlik dersleri ile ilgili kayıtlarını oluşturmuştu. Ardından ders programı olayında geç de olsa talimatnamede belirttiği şekliyle her sınıfta hafta da ikişer saat işlenmesi için ısrar etmiş ve netice almıştı. Okulda görev yaptığı süre boyunca öğrencileri düzenli bir şekilde kampa çıkarabilmişti. Nuri Bey'in öğrencileriyle nasıl bir ilişkisinin olduğu ve onlar üzerinde nasıl bir etki bıraktığına vakıf değiliz. Öğrencilerin derse olan devam durumundan ve ilgilerinden memnun olduğunu hatta bu derslerde “kendi derslerinden daha fazla ehemmiyet vererek çalıştıklarını” bildirmiştir.¹⁰⁷ Her iki eğitim yılı için de öğrencilerin sınavlarda ve askeri uygulamalarda başarılı olduğu görülür. Öğrencilerin bu sınavlarda sergilediği başarılarını gözlem ve teftişe gelen “mümeyyizlerin” de takdir ettiğini ekler. Bütün bunlara dayanarak Nuri Bey'in işini yaparken Fevzi Paşa'nın askerlerinden beklediği “vakar ve ciddiyetleri dürüst ve muntazam, vazifelerin ehli ve hâkimi” davranışla örnek asker profili çizdiği sonucuna ulaşılabilir. Öğrencilerinin bu uygulamalardan en iyi şekilde faydalanması için her fırsatta çabalamasıyla da vazifesinin taşıdığı önemin bilincinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kağıt üzerinde görevlerini yerine getirmiş görünen Nuri Bey'in bu başarısında ülkenin başkentinde, gözde okullardan birinde çalışıyor olmasının da katkısını dikkate almalıyız.

¹⁰³Musa Uysal, *Bir Aydınlık Ağacı Hamdi Konur*, Griajans, Ankara, 1998.s.111-112

¹⁰⁴Age. s.87-89.

¹⁰⁵Age. s.47.

¹⁰⁶Erdoğan Okyay, *Faik Canselen Eğitime Tutkulu Bir Besteci*, Sevda Cenap And Müzik Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s.5.

¹⁰⁷Age. “Askeri dersler ile kampın Hasıla Raporu

2.1.1 İlk Üç Ayın Konuları: Savaş, Ordu ve Askerlik

Askerlik derslerinin yeni talimatnamesinde sınıf derslerin anlatılacak konular ve kamplarda gösterilecek askeri talim programında bir değişikliğe gidilmemişti. Nuri Bey geçmiş yıllarda olduğu gibi sınıflarda “nazari kısımda” hazırlanan ders kitaplarında yer alan “Ordu Teşkilatı, Askerlik Kanunu, Askeri Terbiye, Silahlar, Atış Bilgisi, Topografya, Seferberlik, Muharebe Usulü, Askeri Tarih” konu başlıklarını sırasıyla işleyecekti. Yıl sonunda Kolorduya gönderdiği raporlarda yazdığına göre de tüm sınıflarda kitapların tamamını okutmuştu. Askerlik dersi için hazırlanan kitapların basım tarihlerini dikkate aldığımızda Yüzbaşı'nın bu derslerde Cemil Tahir'in yazdığı kitapları takip ettiğini söyleyebiliriz. Üç ay da bir Kolorduya gönderdiği raporlarda ikinci sınıftan altıncı sınıfa kadar hangi konu başlıklarının işlediğini madde madde belirtmiştir. Buna göre ilk üç ay sınıflarda ordunun yapısı, önemi askerliğin ne olduğu mevcut askerlik kanununun içeriği ve ideal bir askerde olması gereken özellikleri anlatmıştır.

İkinci sınıflarda işlenen “Askerliğe Hazırlık Dersleri Birinci Kitap”ın başlangıç kısmında Cemil Tahir bu dersin hangi amaçla verildiğine değinmiştir. Belki Nuri Bey de adı geçen kitabın yazarı gibi yukarıda sıralanan konuları anlatmaya başlamadan önce benzer bir giriş yaparak derslere başlamıştı. Cemil Tahir de askerlik eğitiminin niçin okullarda da verildiğini savaşların artık “millet harbi” halini almasıyla açıklamıştır:

“Harplar artık millet harbi halini aldı. Eskiden olduğu gibi harpları yapan artık yalnız ordular değildir. Kadınli erkekli milletin her ferdi yaşına, işine göre üzerine harba yarar bir vazife alacaktır. Bunun için harbin nasıl yapıldığını ve harp için milletin nasıl hazırlanması neler bilmesi lazım geleceğini yalnız mesleği askerlik olanlar değil, herkesin bilmesi lazımdır.”¹⁰⁸

Savaşın ne olduğunu da ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır okuyucularına. Basitçe “milletlerin birbiriyle kavga etmesi” diye tanımladığı savaşın engellenemez ve kaçınılmaz olduğunun üzerinde durur. Yazar “acaba devletler birbiriyle harpten vazgeçse” iyi olabileceğini söylese de öğrencilerin savaşız bir dünya fikrine kapılıp gitmesine izin vermez. Hemen arkasından insanlık tarihi kadar eski olan bu olayın önüne

¹⁰⁸Cemil Tahir, Askerliğe Hazırlık Dersi Birinci Kitap, Harbiye Matbaası, İstanbul, 1934,

geçilemeyeceğini söyler. Savaşların zorunlu olduğunu, neden önlenemeyeceğini insan doğası ile açıklar: “insanların yaradılışlarında kendi nefsinin başkasından daha evvel düşünmek ve üstün tutmak meyli vardır. Bu meyil insanlarda hırs, haset gibi kin, intikam tamah hislerini doğurur bu hislerde insanlar arasında kavgaya sebebiyet verir”. Millet bu insanlardan meydana gelen topluluklar olduğu için de bir millet ile başka millet arasında “menfaat çarpışması” söz konusu olduğunda savaşa başvurmanın doğal bir gereklilik olduğunu kabul etmek gerektiğini ifade eder.¹⁰⁹ Devletlerin çeşitli söylemlerle birbirine savaş açtığı o günkü savaşların asıl nedeninin de ekonomik olduğunu belirtir ve ekler:

“Mesela; çok nüfuslu bir millet tasavvur ediniz ; milletin fertleri hep çalışkan insanlar: fakat toprakları pek azdır... Tekmil toprakları eküp biçmişler. Hiç boş yere kalmamış bu milletin yanı başında toprağı daha bol fakat nüfuzu daha az ve tembel bir millet vardır. Nüfuzu toprağını sürmeğe işletmeğe bile kifayet etmiyor. Tabiatile dar yere sıkışan millet kumşusunun ferah vaziyetleri gözünden kaçırmaz. VE boş duran topraklar bir milleti komşusuna tecavüz etmeğe sevk eder. Neticede harbe varır.”¹¹⁰

Başka memleketlere servet avına çıkan milletlerin “kendi topraklarına sığmayan ilim ve fende ilerlemiş Avrupa devletleri” dir, saldırıya uğrayanlar ise “Çin gibi Afrika gibi” güçsüz milletlerdir.¹¹¹ Bu dünya düzeni tasavvurunda Türkiye’nin hangi safta yer aldığı net bir şekilde belirtilmez. Olası bir düşmandan ya da zenginliklerinin hedef gösterildiği hiçbir ülke ya da millet adı geçmez. Güçlü ve hazır bir ordunun varlığı olası düşman karşısında caydırıcılık ve koruma açılarından öne çıkarılır ve öğrenciler bu amaçlara hizmet için göreve çağırılır:

“Öyle ise bizde çalışalım, hepimiz harpte hissemize düşecek vazifeleri eyice öğrenelim, bu suretle ordumuzu daha ziyade kuvvetlendirerek milletimizin ve devletimizin diğer devletler arasındaki mevki ve nüfuzunu artıralım ve bu suretle memleketimizin ve cumhuriyetimizin istiklalini muhafaza edelim sağlamlaştıralım.”¹¹²

¹⁰⁹Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Birinci Kitap (6. Bas)*, Harbiye Mektebi Matbaası, 1934 s.9s.7-9.

¹¹⁰ Age. s.10.

¹¹¹ Age. s.10.

¹¹² Age. s.12.

Cemil Tahir'in savaşın engellenemez olduğuna dair inancının bir diğer dayanak noktası o güne kadar barışı sağlamak için yapılan girişimlerin işe yaramamış olmasındır:

“Büyük harpten sonra teknil büyük devletler arasında (Cemiyeti akvam) namile bir cemiyet teşkil edilmiş ve harp sebeplerinin evveleminde bu cemiyette müzakere edilmesi ve bu cemiyet tarafından verilecek kararların teknil devletlerce muteber addedilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat bütün bunlar hep lafta yazıda kalmıştır. Lahi sulh mahkemesi bizim Bulgar, Yunan ve Sırp, Karadağdan ibaret müttefiklerle yaptığımız Balkan Muharebesine ve bütün cihanın birbirine girdiği büyük harbe mani olamadığı gibi cemiyeti akvamda yine bundan sonraki harplerin önüne geçemeyecektir”¹¹³

1930'lu yıllarda bu kitabı okuyan öğrencilerin savaşsız bir dünyanın mümkün olabileceğine dair umutları varsa da ne yazık ki o yıllarda yukarı da değinildiği gibi Cemil Tahir'in savaş hakkında söylediklerini destekleyici bir dizi olaylar yaşanmaktadır ve ülke güvenliği tehdit altındadır.

Ülke savunması söz konusu olduğunda gönüllü bir nefer olmaları istenilen bu öğrencilere savaşın ne olduğunu ve ordunun niçin gerekli olduğunu anlattıktan sonra askerlik ile ilgili bilgi ve becerilere geçilmiştir. İkinci sınıfların sorumlu olduğu birinci kitabın “Ordu Teşkilatı” başlığında yukarıda da değinildiği gibi ordunun yapısı, düzeni ve işleyişine değinilmiştir. Orduda her bir sınıfın önemi, vazifeleri ve kullandığı silah ve aletlerin neler olduğuna yer verilmiştir. Mesela doğrudan doğruya düşmanla muharebe etmekle görevli olduğunu söylenen piyade sınıfını şöyle anlatır:

“Piyadenin asıl vazifesi (ATEŐLİ SİLAHLARININ) yardımile düşmanın yanına kadar sokulmak ve kasaturasile bombasile düşmanı olduğu yerden çıkarıp sürmek ve yahut bizden elimizde kalması lazım gelen yerler her ne bahaya olursa olsun kaptırmamaktır. Diğer muharip sınıfların asıl vazifeleri hep piyade sınıfının işini kolaylaştırmaktır.”¹¹⁴

¹¹³ Age. s.11

¹¹⁴ Age. s.16-17.

Üst sınıflarda sırasıyla o dönemin kolordu ve ordu müfettişlikleri, Müdafaa Milliye Vekaleti, Erkanı-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti-Hava ve deniz kuvvetleri teşkilat yapıları detaylı bir şekilde anlatılmış ve önemlerinden bahsedilmiştir

Bir diğer konu başlığında “Askerlik Kanunu” nda “umumi mükellefiyet” esasına göre hazırlanan 21 Haziran 1927’de kabul edilen askerlik kanununu içeriğini detaylı bir şekilde anlatır. Yazara göre ordunun insan gücünün sağlanmasında en ideal yöntem genel mükellefiyet usulüdür. Çünkü geçmişteki asker toplama usullerinden farklı olarak milletin tüm (erkek) fertleri için geçerlidir ve hiç kimseye bu konuda bir ayrıcalık tanınmaz.¹¹⁵ Kanuna göre yirmi yaşına gelmiş her Türk (erkek) vatandaşın askerlik görevi başladığını söyler. Tahmin edileceği üzere de bu bölümde ele alınan geçmişteki asker toplama yöntemleri yergi ile anmıştır. Bu usullerdeki askerlik görevini milletin bir kısmının mesul olmasını ve bazı insanların sanki askerlik “angarya imiş gibi” istisna edilmesini eleştirir. Bu tarz ordular taktir etmediği bir başka özellik askerlerin işi “meslek veya para kazanmak” olarak değerlendirdiklerinden iyi bir askerden beklen millet sevgisi ve ordusuna gönülden bağlılık ve gerektiğinde canını feda edebilmek gibi özellikler bulunmadığı için eleştirir.¹¹⁶ Yazara göre askerlik hizmeti memleket hizmetidir hatta vatani vazifelerin en mukaddesidir.¹¹⁷

Birinci kitapta o dönem yürürlükte olan askerlik kanunun tüm erkek vatandaşları için geçerli olması özelliğini öne çıkaran Cemil Tahir diğer kitaplarında mevcut kanuna göre istisnalar, kısa hizmet ve paralı askerlik, çeşitli sınıfların askerlik süreleri, yedek subaylığın nasıl olacağı, askerlik şubeleri ve dairelerin teşkilatı, mükelleflerin yoklaması, askerlikten kaçma cezaları vb detaylı bir şekilde yer verilmiştir

İlk üç ayın son konu başlığı “Askeri Terbiye” dir. Bu kısımda ideal bir askerde bulunması gereken özellikler anlatılır. Bu özellikler itaat, disiplin, namus, şeref, doğruluk, cesaret, soğuk kanlılık, dayanıklılıktır. Cemil Tahir kavramları tanımlanırken daha çok askerlikte ne anlam ifade ettiğine değinmiştir. Örneğin İtaat, “verilen emirleri; yapıp yapmağı

---

¹¹⁵ Age. s.38-40.

¹¹⁶ Age. s.41-44

¹¹⁷ Age. s.39.

düşünmeden, tam vaktinde ve harfi harfine yapmak”¹¹⁸ diye; sadakat ve doğruluk “hazarda ve seferde emir ve tevdi edilmiş olan vazifeleri maddi manevi bütün kudret ve kabiliyetini sarf ederek tammaile icra ve vatan ve millet ve cumhuriyet uğruna canını feda etmek” şeklinde tanımlamıştır.¹¹⁹ Yazar bir askerde bulunması gereken cesaret ve soğukkanlılık ve bu zorluklar karşısında dayanıklılık gibi özelliklerin Türklerin “yaratılışında” olduğu söylenerek özcü bir yaklaşım sunar.¹²⁰ 1935 sonrası basılan askerlik kitaplarında bu tür vurgular daha çoktur. 1937 basım tarihli Nazım Yaşınok tarafından yazılan kitapların “askeri terbiye” kısmında bu erdemlerin anlatımında sık sık Türklüğe atıf yapılır. Mesela itaatın Türklere doğuştan gelen bir özellik olduğu ve hayat boyunca Türklerin buna uygun yaşadığı belirtildikten sonra şu tür sloganlarla özetlenen görüşler sıralanır: “Türk yalan söylemez.”; “Türk doğruluktan ayrılmaz bir yiğittir”; “Türkün en büyük meziyetlerinden biri de mertliktir”; “Türk yaşamaktan da, ölmekten de korkmaz”.¹²¹

Askerliğin ve ordu hayatının ayrılmaz bir parçası olduğu söylenen bu erdemler örnek olay ve davranışlar üzerinde öğrenciler için somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Ordu hayatında bir askerin itaatli olduğunu gösteren davranışlar örneklendirilir: Üst emir verdiğinde astı esas vaziyette durmalı, adını söylendiği vakit olduğu yerde ve ayakta üste dönüp hazır ol vaziyeti almalı, yüksek ve çevik sesle (emret yüzbaşım, komutanım...) demeli, bir şey söyler veya tarif ederken elini, kolunu, başını ve vücudunu oynatmamalıdır.¹²² Üçüncü sınıfların sorumlu olduğu kitapta iyi bir askerde bulunması gereken özellikler cesaret, soğukkanlılık, mahrumiyete katlanmak gibi kavramlardan bahsedilir. Bunlar bir askerin savaş esnasında sadece düşmanla girdiği mücadelede değil açlık, susuzluk, uykusuzluk gibi zor şartların üstesinden gelebilmesi için de gereklidir. Cesaret “Rast gelinecek bilcümle muhataralardan ve tehlikelerden katiyyen korkmamak ve bilmeyerek şiddet ve emniyetle fedakarane hareket etmek ve icabında ölmekten çekinmemek” diye tanımlanır.

123

¹¹⁸ Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Birinci Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul,1934, s.68.

¹¹⁹Age. s.69.

¹²⁰ Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersi İkinci Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1929, s.34

¹²¹ Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri II*, Hilmi Kitap Evi, İstanbul, s.24-25.

¹²² Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Birinci Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul,1934, s.59

¹²³ Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Birinci Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul,1934, s.59

Ölümden korkmamak ve gerektiğinde hiç düşünmeden canını feda edebilmek sadece cesaretin göstergesi değildir. Üstelik anlatılan tüm değerlerin en bariz işareti olarak gösterilir. Öğrencilere kendilerinde bu özelliğe sahip olup olmadıklarını anlamaları için şu örnek verilir. Eğer bir erden üstü, ama bir albay değil onbaşı, 3 metre yüksekten suya atlamasını isterse atlayan basit bir itaat örneği sergiler ama suya atlayan asker eğer yüzme bilmiyorsa disiplin anlayışı ve sadakati üst düzeydir.¹²⁴ En tehlikeli zamanlarda vatan için “vücudunu siper etmek” sadakatın en önemli göstergesi olarak belirtilir.¹²⁵ Bir askerde olması gereken özellikler anlatılırken sürekli ölüme atıf yapılması, ölümün bu şekilde vurgulanması ve yüceltilmesi aslında dönem ordusu ve devletinin vatandaşından beklentisi konusunda fikir verebilir.

Ders kitaplarının ilk üç bölümüne anlatılanları değerlendirdiğimizde savaşların kaçınılmazlığı vurgusu, barışın boşuna bir çaba olarak verilmesi ve barış zamanların savaşa hazırlık süreci olarak görülmesi, orduların milliliği topyekün savaş koşullarında vatandaşa düşen vazifeler özellikle de askerde olması gereken özellikler anlatıldığı askeri terbiye de itaatin vb. gibi militarist değerler aktarılmıştır. Ancak Ünal’ın da tespit ettiği gibi hem buraya kadar değinilen bölümler hem de sonraki “silah bilgisi, atış, topografa gibi başlıklar askerlikle ilgili oldukça mesleki ve teknik anlatımlar içerir. Üstelik askerliğin profesyonel bilgilerinin anlatıldığı bu başlıklar kitapların yarısından fazlasını kaplamaktadır.¹²⁶

2.1.2 Askerliğin Profesyonel Bilgileri: Okul Bahçesinde Askeri Talim

Silah bilgisi başlığında o günkü ordunun kullandığı tabanca, filinta, tüfek, makinalı tüfek, top bomba gibi silahlar tanıtılır. Tüm silahların parçaları, mermileri, nasıl kullanıldığı detaylı bir şekilde anlatılır. Silahların ve parçalarına ilişkin ait görsellere yer verilmiştir. Bütün askerlik ilgili teorik bilgilerin ders kitabından anlatılıp geçilmesi öğrencinin öğrenebilmesi için “ameli” derslerde ve kamplar mutlaka uygulanması istenir. Ameli ders programında genellikle askeri idman hareketleri hem tek hem de manga ya da takım

¹²⁴ Cemil Tahir, Askerliğe Hazırlık Dersleri Birinci Kitap, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul,1934, s.59

¹²⁵Age. s.69

¹²⁶ Müzeyyen E. Ünal, “Erken Cumhuriyet Döneminde Gençliğin Militarizasyonu: Askerliğe Hazırlık Dersleri”, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt. 3, sayı 1, 2015, s.88-89.

halinde tüfekli ve tüfeksiz yürüyüşler, topografya çalışmaları ve atış uygulamalarıyla ilgiliydi.

İkinci sınıfların takip ettiği kitapta tüfek, hafif makinalı tüfek ve tabanca hakkında bilgiler yer alır. “Uzaktan kullanılan” savaş aletlerinden biri olduğu belirtilen tüfeğin parçaları “namlı, mekanizma kısmı, kundak kısmı ve nişan tertibatı olmak üzere “dört kısımdan” oluşur. Bu parçalar neyden yapıldığı, özellikleri ne işe yaradığı detaylandırılır.¹²⁷ Ardından mermisi de tanıtıldıktan sonra tüfeğin nasıl doldurup boşaltıldığı ve ateşlendiği detaylı bir şekilde anlatılır:

“Fişeklerin hepsi hazine kapağının yayını bastırarak hazineye yerleşir. Tekrar süngü kolundan tutup ileriye sürülür. Bu esnada bir nişangah sürgüsü de vardır. İleri geri götürüldükçe nişangahın üst kenarını yükseltir. Veya alçaltır. Nişangah üst kenarında süngünün ucu en üstteki fişeği ileriye namlunun içine sürer. Sürgü nihayetine kadar sürüldükten sonra sürgü kolu sağa çevrilir. Bu suretle kapak çevrilmiş olur... Bu suretle tüfek doldu. Bu tüfeği ateş vermek için tetiği geri çekmek kafidir. Tetiği geriye çekince iğne yayı tetikten kurtulur. Yay iğneyi ileri iter. İğnenin ucu süngünün ön kenarındaki delikten dışarı çıkar ve kuvvetle fişek tablasının ortasındaki kapsola çarpar. Bu ateş baruta geçer. Barut yanar , barut yanınca gaz olur. Gaz fişeğinin ucundaki kurşunu iter ve kurşun uzaklara gider...”¹²⁸

“Hafif makineli tüfeğe göre daha çok mermi atan” diye tanımlanan ağır makineli tüfeğin “bir dakikada dört yüz” mermi atabildiği belirtilir. Çok çeşidinin olduğu bu ağır makineli tüfeğin özellikle orduna “en çok kullanılan maksim” modeli üzerinde durulmuştur. Yine parçaları ve nasıl ateş ettirileceği hususlarına değinildikten sonra “tüfek ve makinalı tüfek ateşine karşı nasıl korunmalıdır” konu başlığında kendisini düşmanın kurşunlara karşı korumasının öneminden bahsedilir. Savaşta “ölümü göze almanın askerin şeref ve borcudur” olmasına rağmen bilgi eksikliğinden bir askerin dahi zarar görmesinin “makbul” olmadığı belirtilir. “Düşmanın” kurşunlarından az zarar görmek ve kendini “düşmana” göstermeden nasıl ilerlenebileceğinin yöntemleri açıklanır.¹²⁹

¹²⁷Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Birinci Kitap (6. Bas)*, Harbiye Mektebi Matbaası, 1934 s.78-83.

¹²⁸Age. s.82-83.

¹²⁹Age.84-86.

Sınıf kademeleri artıkça tanıtılan silahların da boyutların ve etkilerinin arttığı görülür. Ağır makineli tüfek, el bombası,¹³⁰ top, uçak,¹³¹ savaş arabaları¹³² alev makinaları ve muharebe gazlarına¹³³ yer verilir. Bu silahlardan özellikle “Tayyare” korunma anlatılanlara değinmekte yarar var. Üçüncü kitabın konusu olan uçakların tanıtılıp yine parçaları anlatıldıktan sonra savaşta uçakların keşif amaçlı, yolcu ve eşya taşımak ve bomba atmak için kullanıldığı belirtilir. “Tayyarenin gözünden korunmak” ve ateşinden korunmanın yolları anlatılır. Diğer silahlardan farklı olarak savaş alanının dışında sokakta, evde, pazar yerinde, tramvay gibi şehrin belirli yerlerinde uçak saldırılarından nasıl korunması gerektiği gösterilir. Örneğin; sokakta iken “evlere girmek”, sinemadayken sükûnetle oturmak ve sokağa çıkmamak gibi.¹³⁴

Atış Bilgisi konu başlıklarında nişan almak ve atış yapmak konusuna çok geniş yer verilir. İyi atış yapmak için gereken sıralanmıştır: “kabzayı iyi kavramak, iyi nişan alma, tetiğin usulünce düşürmek ve sükuneti muhafaza edebilmek”. Bunların uygulanışı da tarif edilirken iyi nişan almaya bir üst kitapta tekrar yer verilmiş nişan hattı, nişan noktası, nişangah, arpacık gibi kavramlar açıklanmıştır. Nasıl nişan alındığını gösterdikten sonra “yere yatarak, diz üstünde, oturarak” gibi çeşitli vaziyetlerde nişan almanın esaslarına yer verilmiştir. Bir asker için bütün bu bilgi ve becerilerin sahip olunmasının yeterli olmadığı silah temizliği ve bakımın öneminden bahsedip bu işlemlerin nasıl yapıldığı tarif edilir..

Topografya bölümünde nasıl harita okunacağı kroki yazılacağı, yön belirlenebileceğinden bahsedilir. Bir harita akarsuların, geçitlerin, yolların, binaların nasıl gösterileceği şekillerle anlatılır. Ardından arazi üzerindeki kabartı, çukur gibi şekillerin rakım ve meyillerine göre harita çizilmesi geçilir. Arazide çukur ve yükseltilerin yürüyüş ve görmeğe etkileyip etkilenmediklerine göre haritaya yansıtılmasını ister.

¹³⁰Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri İkinci Kitap (2. Bas)*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1929, s.42-69.

¹³¹Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Üçüncü Kitap (2. Bas)*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1930, s.32-65.

¹³²Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri dördüncü Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1929, s.38-49.

¹³³Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri V*, Hilmi Kitapevi, 1937, s.18-28

¹³⁴Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Üçüncü Kitap (2. Bas)*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1930, s.47-65.

Bu derslerin dışında bir de gaz konferansları verilmiştir. Genelkurmay başkanlığı da başlamadan önce okullara gaz konferansı yapılması gerektiği ile ilgili bir emir göndermişti:

“Önümüzdeki ders yılında, halkın ve talebenin zehirli gazlardan, yangın bombalarından, mikroplu taarruzlardan koruma usullerini öğretici konferansların verileceği Maarif V. C. nin yazılarından anlaşılmıştır. Bu konferansların esaslı bir surette hazırlayıp istifadeli bir şekilde verilmesi için As. Ders muallimlerinin kimya muallimleriyle beraber çalışmalarının teminini rica ederim efendim.”¹³⁵

1934-35 eğitim yılı başlamadan önce yukarıdaki emirler 7 Temmuz 1934 tarihinde B. E. Rs. Fevzi Çakmak İmzası Kolordu Komutanlıklarına bildirilmiştir. Emir Musiki Muallim Mektebine 14 Temmuz'da ulaşmıştır. Okula gelmek için emir şu sırayı takip etmiştir Büyük Erkanı Riyasetinden IV. K.O.K Naci (Eskişehir), 8. F. K. MRL Sıtkı ve nihayetinde mektebe ulaşmıştır.

Emir üzerine “Muallim Nuri” 9. Aralık'ta 8. Fırka Kumandanlığına “halkın ve talebenin zehirli gazlardan, yangın bombalarından, mikroplu taarruzlardan korunma usulleri hakkında düzenlenecek konferansların” içeriği ve nasıl yapılacağı ilgili detaylı bir yazı göndermiştir. Aynı yazıyı okula da bildirmiştir.¹³⁶ Hazırladığı plana göre gaz harbinin tarihi, doğası ve geleceğinden ve muharebe gazları çeşitlerinden bahsedilecektir. Gaz çeşitlerinin kimya öğretmeni tarafından verileceği belirtilmiştir. Mikrop muharebeleri, hava taarruzları, bunların vasıtaları ve silahları ve en önemlisi de bunlara karşı korunma yöntemleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca muallim bu konferansların: “Nazarı şeklinden kurtulması ve ameli bir surette istifadeye koyulması” için pratik uygulamalar da yapılacağını belirtmiştir. Bunun için de mensup olduğu daire aracılığıyla M.M.V. Sıhhat İşleri Gaz Şubesinden gaz maskesi (Yeni Rus harp maskesi), süzgeç maktaları, oksijen cihazı, gaz elbisesi, sis mumları gibi malzemeler talep etmiş, M.M. V. Gaz Mütahassısı

¹³⁵Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu 8.F. K. MRL Sıtkı. “Musiki Muallim Mektebi Askerlik Dersi Muallimi Hitaben gönderilen yazı”, 14 Temmuz 1934.

Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, M. Vekaleti Harbiye Dairesi emir Subayı Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu, “Sekizinci Fırka Komutanlığı ve Musiki Muallim Mektebi Müdürlüğüne Hitaben gönderilen yazı”,9 Aralık 1934.

ve kimyageri Nuri Refet 'i ziyaret edileceği ve Halk evi sinemasında Gaz filmlerini gösterileceğini ifade etmiştir.

Bu planlandığı programı hulasa raporunda yazıklarına göre neredeyse birebir uygulamıştır ¹³⁷ Haftada bir gün iki saat olmak üzere sekiz konferans verilmiş. Konferanslarda yukarıda belirtildiği gibi erkek ve kız okurlarla gaz malzemeleri tanıtılmış ve çeşitli gaz kibritleri yakılmıştır ve kampa çıkılmadan önce Abidin Paşa Köşküne “Genelkurmay Başkanlığı gaz mütehassısı kimyager Nuri Rafet’in konferansına götürülmüştür. Burada da öğrencilere yangın bombasının yapacağı tahribat ve sis paketinin meydana çıkardığı sis gösterilmiştir

Nuri Bey'in yıl sonu değerlendirmesine göre öğrenciler askerlik eğitimi ile ilgili pratik uygulamaları daha çok “üç aylık yaz döneminde” teorik bilgilere ağırlık verildiği kış aylarında hava koşulları nedeniyle “mektebin kapalı ve örtülü muhalinde” kısmen yapabilmıştır¹³⁸ Bu dersler boyunca neler yapıldığını üç ayda bir gönderdiği raporlarda her sınıfta piyade atış ve piyade talimatnamelerinden hangi maddelerin uygulandığı tek tek yazılıdır. Bu maddeler arasında yukarıda talimatname yer almayan uygulamalarda gösterdiği görülür. Mesela o sene askeri idman talimlerini her sabah okulun beden eğitimi öğretmeni “maarif programına göre” talim yaptırdığından bir günde iki talimin ağır olacağı askeri idman talimlerini yaptırmamıştır. Yine programda olmayan ağır makinalı tüfek uygulamaları göstermişti. Dersler için Harbiye dairesinin Ankara depolar kumandanlığından hafif hoçkis makinalı tüfek, 08 maksim makinalı tüfek, 98 modeli

İkinci ve üçüncü sınıflarda ikinci üç aylık raporunda piyade talimleri tüfekli talim terbiye yanında hafif makineli ve tabanca talimleri alır.¹³⁹ Tüfekli talim ve terbiyede belirttiği piyade talimnamesi maddelerine göre “tüfekte esas vaziyet, çök, kalk, yat” gibi

---

¹³⁷Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu Ankara Musiki Muallim Mektebi Askerlik Bilgileri Öğretmeni M. M. Vekaleti Harbiye Dairesi emir Subayı Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu, “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı askeri bilgiler verimine ait raporudur.

¹³⁸Age.

hareketleri yer almaktadır. Buna göre öğrencilerin esas vaziyeti alırken şunları yapması istenir:

“ Hazır ol! Kumandası ile tüfek şakuli, korkuluk ileriye dönmüş dipçik burnu sağ ayağın ucu ile bir hizada ve bitişik bulunur. Dirsekler hafifçe ileriye verilir. Sağ kol her iki dirsek bir yükseklikte bulunacak derece uzatılır. Sağ el tüfeği tutar. Başparmak (Neferin boyuna,9 namlının yahut el kundağının arkasında diğer parmaklar hafif bükük fakat birbirine bitişik olarak kayışın altında kundak üzerinde bulunur.”

Ardından “Çök! , Kalk!, Yat! Kal” komutunu duyduktan sonra hem bedenlerinin hem de tüfeğin nasıl hareket ettireceği ve duracağı yukarıdaki gibi gösterecekleri detaylar vardır. Mesela çökerken sol ayağını bir adım ileriye koyup sağ diz üzerine çökerken tüfeği de sağ dizinin ilerisine dik koyması, yatarken de sırasıyla sol dizini, sağ el en sonunda da dirseği yere koyması tüfeğin de sol kolunun altında namlusunun yere değmemesine dikkat etmek vb.

Tam ehliyetname programına bağlı dört, beş ve altıncı sınıflarda “ neferin ağır makineli tüfek” talim ve terbiyesinden ile son üç aylık süreçte de topografya bilgisi ile ilgili alıştırmalar yer alır. Nuri Bey, bu ders “08 maksim makinalı tüfek” istemişti. Derslerde ordunun en çok kullanılan silah buydu. Bu talimler kapsamında silahın nasıl doldurulacağı ve boşaltılacağı ve ateş edildiği ile uygulamalar yapılyordu. Bunlar dışında topografya arazi eşkalinin mütalaası, basit harita almak, aletsiz kroki almak usulleri gösterilmiş üçüncü derste bütün bunlar tatbikat yapılmıştır

Nuri Bey bu derslerde özellikle atışlarda öğrencinin tüm derslere katıldığını hatta “kendi mesleki derslerinden daha fazla ehemmiyet” verdiklerini ve çalıştıkları yazmış hem o yıl hem de önceki sene okul bahçesinde yapılan askerlik uygulamalarını bir sorun yaşamamadan tamamlamıştır. Fakat anılarda anlatılana göre bazı okullarda silahlı askeri talim yaptırılırken disiplini sağlamakta zorlanıldığını öğreniyoruz. Birkaç öğrencinin yaralandığı hatta öldüğü kazalar yaşanmıştır.

Genelkurmay Başkanlığının bildirdiği olayda İstanbul Kız Lisesinde “ders arasında bir öğrenci tüfeği doldurmuş ve başka bir öğrenci boş olduğunu düşündüğü tüfekle atış

alıştırmaları yaparken mermilerinin tetik düşürerek arkadaşlarından bazılarını hafif suretle yaralamamış” tır. Yazıda böyle bir olayın yaşanmasını “bu öğretmen tarafından “disiplinin kafi derecede disiplini” sağlayamadığının göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bu şekilde disiplin konusunda ihmali görülen öğretmenlerin görevlerine son verilmesi gerektiği bildirilmiştir.¹⁴⁰ Daha önce değinildiği gibi kız öğrenciler askerlik derslerini 1937 yılında almaya başlamışlardı. Genelkurmay Başkanlığı da bu noktaya dikkat çekerek subaylardan kız öğrencilerine silahlı uygulamaları “kendi nezaretleri altında” yaptırılmasını ister. 1942 senesinde Kız Lisesi’nden mezun olan Necla Pekolcay hatırladığına göre bir kaza daha yaşanmıştır. Pekolcay son sınıftayken yaşanan olayı şöyle anlatır:

“Askerlik hocamız ders anlatacakmış. Sonra dışarı çıkması lazım gelmiş Silahın emniyetini kilitlemeyerek sınıftan çıkmış. Çıkarken de sakın buna dokunmayın demiş. Fakat babası avcı olan kızlardan biri: " ben babamdan öğrendim; tüfek atmasını bilirim diyerek silahı karıştırmış ve çevirip ateş etmiş. Kurşun karşıda bulunan kızlardan birinin şakağına saplanmış ve onu ağır yaralamış. Sonuçta arkadaşımız uzun bir tedavi görmüş hocamızda cezalandırılmış”¹⁴¹

Bir başka kaza Galatasaray Lisesi’nde yaşanmıştır.1927-1937 yılları arasında bu lisede öğrenci olan Semih Günver edebiyat dersindeyken bahçeden “korkunç bir infilak sesinin geldiğini” hatta bu sesle birlikte “yerlerinden fırladıklarını” hatırlar. Günver okulun askerlik öğretmeni Yüzbaşı Fehmi askerlik talimleri için getirdiği el bombası barut fazlalığı sebebi ile patladığı ve bu patlama sonucunda okulun bahçesinde büyük bir çukur oluştuğunu aktarır. Neyse ki bu olay sadece maddi hasara yol açmış, öğrenciler ve öğretmen subay kazada yaralanmamıştır. Eskişehir Lisesi’nde askerlik derslerini takip eden Fahamettin Akingüç okullarda silah uygulamalarında gereken disiplin sağlanmadığında neler olabileceği dair oldukça üzücü bir olay anlatır: “Hatta bir yıl ablamın sınıfında bir askerlik dersinde mitralyöz getirmişler. Fakat kurusıkı yerine gerçek mermiler unutulmuş içinde mitralyözle tarayınca beş çocuk mu on çocuk mu ne ölmüştür.”

¹⁴⁰Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Genelkurmay Başkanlığı, “8. Tüm Kom.’dan Musiki Muallim Mektebi’ne gönderilen yazı”,25 Mart 1938.

¹⁴¹Necla Pekolcay, *Geçtim Dünya Üzerinden*, I&M Yayınları, s.176.

Musiki Muallim Mektebi'nde yıl içindeki askeri uygulamalar esnasında bir sorun yaşanmasa da kamp esnasında bir öğrenci bacağından yaralanmıştır. Bu olaya ilişkin bilgiyi Nuri Bey'in yazdığı raporlardan değil de okul müdürünün okul doktorundan kamp esnasında bacağından yaralanan öğrencisi ilgili bilgi istediği kayıttan öğreniyoruz. Neyse ki okul doktoru bu öğrencinin durumunun ciddi bir şey olmadığı ve iki gün dinlendikten sonra kampa dönebileceğini bildirmiştir.

2.1.3 Manevi Seferberlik ve “Komonistlikten suçlu bir okur”

Nuri Bey askerlik dersleri kapsamında üzerinde durması gereken bir diğer husus da “kötü propagandalar” ve bunlara karşı korunmaktır.¹⁴² Cemil Tahir Ders kitabında düşmanın sadece maddi silahlarının olmadığı casusluk ve propaganda faaliyetleri ile de ülkelere zarar verdiğine değinmiştir. Yazar propagandayı “memleketimiz içinde milletin, ordunun kuvvetini eksiltecek, milleti orduya karşı soğutacak, hükümeti millete karşı soğutacak, hükümeti millete karşı küçük düşürecek yalan yanlış bir çok haberleri ortaya çıkararak yaymaktır” diye tanımlanır. Bu casusların özellikle de “memlekette hükümetten memnun olmayan kimselerden” yararlandığı, küçük bir olayı abartarak “memleketin siyasetine” zarar verdikleri iddia edilir. Ülkede casusların faaliyetlerine de özel olarak değinilir. Bu tür insanların ülke birliğine zarar verecek faaliyetlerde bulunmaktadır. Bunu da “kah şeriatçı çehresiyle, kah komonist propağandasile” yaptıkları söylenir.¹⁴³

O yıl Haziran ayında bu anlatılanların veya uyarıların MMM'deki bazı öğrenciler üzerinde istenilen tesiri yaratmak da pek de başarılı olmadığını gösteren bir olay yaşanmıştır. MMM' de 20 Nisan 1935'te okulun beş öğrencisi “komonistlik” suçu nedeniyle polis müdürlüğüne sorguya götürülmüştür. Nuri Bey, 9 Mayıs'ta sekizinci kolordu komutanlığına öğrencilerin durumuna dair bir yazı göndermiştir. Bu öğrencilerin “bazı mektep ve müesseselerden komonistlik suçile polis tarafından tevkif edilenlerin arkadaşları olmakla zan altında” olduğu belirtmiştir. Bu öğrencilerin isimleri de paylaşılmıştır: altıncı sınıftan 140 Hamdi, 106 Nuri; beşinci sınıftan 147 Kazım ile 37

¹⁴²Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, i, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Askeri Dersler Muallim933-934 senesine ait askeri dersler ile kampın hasıla raporu

¹⁴³Cemil Tahir, Askerliğe Hazırlık Dersleri Üçüncü Kitap, Harbiye Mektebi Matbası,1930, s.104-112.

Cemal ve dördüncü sınıftan 51 Kemal. Kazım, Nazım ve Cemal ertesini gün, Nuri ise 25 Nisan'da serbest bırakılır. İçlerinde sadece Hamdi “mevkufan muhakemesine “gerek duyulduğundan göz altında tutulur.¹⁴⁴Nuri Bey'in olayla ilgili Sekizinci Kolordu Komutanlığı'na gönderdiği yazılar bununla sınırla kalmamıştır. Hemen serbest bırakılmayan Hamdi son sınıf öğrencisidir, eğer o sene katılacağı kampı başarılı bir şekilde tamamlarsa askerlik görevini yedek subay olarak yapmasını sağlayan tam ehliyetname alabilecektir. Öyle de olmuştur. Nuri Bey 29 Temmuz'da sekizinci tüm komutanlığına gönderdiği yazı da Hamdi'nin 22 Haziran'da serbest bırakıldığını ve 12 Temmuz'da yapılan ikinci mahkemesinde beraat ettiğini bildirdikten sonra öğrencinin diğer derslerle birlikte askerlik sınavına ve kampa katılabildiğini, başarıyla geçtiğini, bu süreçlerden sonra okuldan şahadetname olarak mezun olduğunu bildirmiştir.¹⁴⁵ Hamdi, Nuri Bey'in hazırladığı tam ehliyetname listesinde de yer alır. Görüldüğü üzere Hamdi'nin devletin onaylamadığı siyasi faaliyetleri okuldan mezun olmasına ve askerlik derslerinde başarılı sayılmasına engel olmamıştır. Fakat Hamdi Konur anılarında yedek subay olarak yapması gereken askerlik görevini “çavuş” rütbesinde yaptırılmasını “komünistlik” mimlenmesine bağlamıştır.¹⁴⁶

---

¹⁴⁴Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu Askerlik Ders Muallimi Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu, “Sekizinci Tüm. Komutanlığına hitaben gönderilen yazı”, 9 Mayıs 1935.

¹⁴⁵Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Askeri Bilgiler Öğretmeni Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu, “Komonistlikten suçlu bir okur”, 29 Temmuz 1935.

¹⁴⁶ Musa Uysal, Bir Aydınlık Ağacı Hamdi Konur, Grijans,1998, s.151-157.

3.BÖLÜM ASKERLİK KAMPLARI: SAVAŞI DENEYİMLEMELER

O yıl Genelkurmaydan gelen emre göre tüm devlet liseleri 1935'in 3 Temmuz'unda, özel liseler ve yüksek okullar yıl sonunda yapılacak sınıf geçme sınavlarından iki gün sonra geceli gündüzlü olmak üzere on beş gün sürecek askerlik kamplarına çıkacaktı.¹⁴⁷ Musiki Muallim Mektebi'nin o yılki kampı üç sendir olduğu gibi "Ankara'ya dokuz kilometre mesafede Kayaş yolu üzerinde bulunan Üreğil Köyünde" yapılacaktı.¹⁴⁸ Dönemin gazetelerinde yer alan haberlere göre İstanbul'da bulunan Galatasaray Lisesi Kilyos'a, Işık Lisesi Küçük Çamlıca'ya, Öğretmen Okulu Pendik'e¹⁴⁹ ; İzmir'deki liselerden Erkek Lise Urla Kilizman mevkiine, Erkek Öğretmen Mektebi Foça'ya¹⁵⁰ gideceklerdi.

Askerlik dersleri sivil okulların programında yer aldığı tarihten itibaren dönem gazeteleri öğrencilerin kamp ile ilgili deneyimlerine sayfalarında sık sık yer vermişlerdir. Liselerin kamp hazırlıkları, kamplarda yapılan uygulamalar anlatılmış, ellerinde tüfek bir dizi halinde sıralanmış ve çeşitli talim hareketleri yapan öğrencilerin tecrübeleri fotoğraf kareleri ile yansıtılmıştır. İncelenen gazetelerde 1937'de yılından itibaren önceki yıllardan farklı olarak öğrencilerin kamp dönüşlerinde şehir merkezlerinde geçit törenleri yaptıkları görülür. Valililerin ve üst düzey komutanların teftişinde ve öğrenci aileleriyle çevre halkın da katıldığı bu törenler üniforma, disiplin ve itaat gibi askeri değerlerin resmi kutlamaları halinde yapılmıştır. İzmir'de 1937'deki kamplardan dönen "üniformalı binlerce" öğrencinin katılımıyla büyük bir tören yapılmış ardından "Cumhuriyet Meydanında vali B. Fazlı Güleç, general Ratip Aktuğ" şehirde sıralanmış öğrencileri teftiş etmiş. Bando eşliğinde okunan İstiklal Marşı'nın ardından gençlerin Atatürk heykeline çelenk koymasıyla tören sonlanmıştır.¹⁵¹ 1938'de de "Solfasol Köyünde

¹⁴⁷Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak. "Bu Yıl Yapılacak Deneme ve Kamplar Hakkında", 11 Mayıs 1935.

¹⁴⁸Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Ankara Musiki Muallim Mektebi Askerlik Bilgileri Öğretmeni M. M. Vekaleti Harbiye Dairesi Emir Subayı Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu, "1934-1935 yılı kamp verimine ait rapor".

¹⁴⁹Kurun, "Bu Yıl Kamplara Kaç Talebemiz Gidecek", 19.06.1935.

¹⁵⁰Akşam, "Kilizman ve Foça'da Talebe Kampları", 07.07.1935.

¹⁵¹Akşam, "Askeri Kamptan Merasimle Döndüler", 28.07.1937

kampta bulunan Gazi Terbiye Enstitüsü, Musiki Muallim Mektebi ve Tarih Dil Coğrafya fakültesi” öğrencilerin katıldığı Ulus Meydanında yapılan törene yer verilmiştir.¹⁵² 1939’da Samsun’da yirmi günlük kamp mesailerin ardından “liseliler muntazam bir kıta halinde Atatürk anıtına çelenk koyarak” töreni sonlandırmıştır.¹⁵³

3.1 MMM ÖĞRENCİLERİ ÜREĞİL KAMPINDA

Nuri Bey’in geçen yılki kamp için hazırladığı rapora göre “dört, beş ve altıncı sınıflarından toplam yirmi dört öğrenci” askerlik derslerini takip etmiştir.¹⁵⁴ Bu sayıyı Hasan Toraganlı’nın MMM’den mezun olan öğrenciler ile ilgili verdiği bilgilerle karşılaştığımızda seçmeli olan askerlik derslerini okulun ikinci devresindeki öğrencilerin tamamına yakınının takip ettiğini söylenebiliriz.¹⁵⁵ 1934 senesinde üç öğrenci “mazeretlerini tespit ettirmemiş olmalarına” rağmen mektep müdürü Zeki Bey’den izin alarak memleketlerine” gittikleri için geçen sene kampa 21 öğrenci ile çıkılabılmıştır. Bir öğrenci de Maarif Vekâlet’inden gelen rapor ile kampın üçüncü günü “pravantoryoma” gitmiş, böylelikle 20 öğrenci ile kamp tamamlanabılmıştır.¹⁵⁶ 1935 yılındaki kampa ise dördüncü sınıftan on altı, beşinci sınıftan beş ve son sınıftan yedi öğrenci katılacaktır. Altıncı sınıf öğrencileri tam kadro giderken, dördüncü sınıftan bir, beşinci sınıftan dört kişi heyeti sıhhiyeden aldıkları raporları dolayısıyla kampa gidemeyeceklerdir.¹⁵⁷ Kampa katılımın artık sağlık sebebi dışında mecburi tutulmasındaki amaç şüphesiz ki öğrencilerin nezdinde askerlik eğitimi daha ciddiye almaları ve kamplara katılımı artırmaktır. Ancak hem o yıl MMM öğrencilerinin rapor alırken yaşananlar hem de Fevzi Paşa’nın talimlere “ bedeni özürleri” nedeniyle rapor

¹⁵²Ulus, “Kamptan Dönen Talebeler”, 10.07.1938

¹⁵³Ulus, “Samsun Liselileri Kamptan Döndüler”, 22.07.1939.

¹⁵⁴Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu,” Ankara Musiki Muallim Mektebi askeri Dersler Muallimi M. M. V Harbiye Dairesi Emir Zabiti Kd. Yüzbaşı Nuri. “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 933-34 Senesine ait Askeri dersler ile kampın Hasıla Raporu”.

¹⁵⁵ Hasan Toraganlı. “Musiki Muallim Mektebinin Kuruluş Yıldönümü”. *Müzed Dergisi*, sayı.10, 2004, s.21.

¹⁵⁶Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu,” Ankara Musiki Muallim Mektebi askeri Dersler Muallimi M. M. V Harbiye Dairesi Emir Zabiti Kd. Yüzbaşı Nuri. “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 933-34 Senesine ait Askeri dersler ile kampın Hasıla Raporu”.

¹⁵⁷Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Ankara Musiki Muallim Mektebi Askerlik Bilgileri öğretmeni M.M. Vekaleti Harbiye Dairesi emir Subay1 Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu,”934-935 yılı askeri kamp verimine ait raporudur”.

alıp talimlere giremeyen öğrenci sayılarını artması neticesinde gönderdiğini söylediği emire göre bu öğrencilerin zorunluluk hemen kabul etmeyip eğitim düzenlemelerinde boşluklardan yararlanmanın belirli yollarını bulabildikleri söylenebilir. Fevzi Paşa yazıda öğrencilerin ancak “askeri kabiliyeti bedeniye nizamnamesi” nde belirtilen “özürleri” bulunduğu taktirde rapor verilmesi gerektiğini bildirmiştir ve öğrencilerin muayenelerinin “askeri heyeti sıhhiyelerde” yapılmasına dikkat edilmesini istemiştir.

MMM’de o yıl rapor almak için altı öğrenci başvurmuşsa da “askeri heyeti sıhhiyeden” dört kişi rapor alabilmiştir. Öğrenciler önce okul doktorunun kontrolden geçmiş ardından askeri heyeti sıhhiye muayenesine gidecek öğrencilerin isimleri ve hastalıklarının ne olduğunun da yazıldığı liste 21 Mayıs’ta okul müdürüne bildirilmiştir. Listede: “dördüncü sınıftan 152 İsmail, 42 Sebahattin, 151 Basri; beşinci sınıftan 146 Ertuğrul ve 37 Cemal; altıncı sınıftan 149 Fikret” vardır.¹⁵⁸ Bu öğrencilerin Cebeci’deki merkez heyeti sıhhiyedeki muayene sonuçları Nuri Bey tarafından 12 Haziran’da Sekizinci Tümen Komutanlığı’na ve okul müdürüne iletilmiştir. Bu nihai listede okul doktorunun yazdığı isimlerden dördüncü sınıftan İsmail ve Mehmet Reşat bulunmazken Sebahat apandisit ameliyatı, Basri “on ikinci zahri fıkrada dereni tağayyurat”, Ertuğrul sağ dizindeki “hydrope troumatik”, Cemal ve Fikret de fitik.”¹⁵⁹ mazeretleri nedeniyle kampa katılamayacaklarına dair rapor almışlardır. Askeri hastanedeki muayeneleri neticesinde kampa gitmelerini engelleyecek herhangi bir rahatsızlıkları bulunmadığı anlaşılan İsmail ve Reşat kampa gitmiş ve orta ehliyetname ile o yılki askerlik eğitimlerini tamamlamışlardır. Bu hikâye bir sebepten kampa katılmak istemeyen öğrencilerin yaratıcılıklarını devreye soktuklarının yanında Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin öğrenci katılımını artırmak için aldığı önlemlerin en azından MMM öğrencileri üzerinde etkili olduğunu da göstermektedir.

Yeni düzenlemeyle derse ve kampa katılımın mecburi olup sınıf geçmek için şart tutulmasından mustarip olan bir diğer öğrenci grubu da okulun son sınıf öğrencileridir.

¹⁵⁸Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Mektep Doktoru, Musiki Muallim Mektebi Müdürlüğüne hitaben gönderilen yazı”, 21 Mayıs 1935.

¹⁵⁹Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu Askeri Ders Muallimi Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu. “Sekizinci Tümen Komutanlığına ve Musiki Muallim Mektebi Müdürlüğüne hitaben gönderilen yazı”, 12 Haziran 1935.

Geçmiş senelerden eksik kampı bulunan son sınıf öğrencilerinden neden kampa gitmediklerine dair geçerli bir gerekçe sunmaları beklenmiştir.¹⁰⁶ Nuri, 158 Neban ve 173 Selahaddin bu durumdan etkilenen öğrencilerdir. 1933 yılındaki kampa katılmayan Nuri ve Neban, okul doktorundan sağlık sebebi nedeniyle katılmadıklarını dair rapor almışlardır. 22 Temmuz 1935 tarihli raporda Nuri o yıl “ameliyat”¹⁶⁰ olduğu için Neban da “ayağındaki kırık”¹⁶¹ nedeniyle uygulamaya katılamadıkları belirtilmiştir. 1934 yılındaki kampa katılmamış Selahaddin, “öзrünü tevsik” etmemesine rağmen tam ehliyetname almış ve mezun olmuştur. Nuri Bey tam ehliyetname belgesi düzenlediği öğrencilerin arasında Selahaddin’in de oluşunu “kamp esnasında bu öğrenci ile fazlaca meşgul olup diğer öğrencilerin seviyesine çıkartılmış” şeklinde açıklanmıştır.¹⁶² Sonuç olarak bu öğrenciler 1935 o yılıki kampı başarı bir şekilde tamamlamış ve tam ehliyetname belgesi alabilmiştir.

Nuri Bey’in kampa çıkmadan önce yeni talimatname uyarınca kamp hazırlığı için rapor düzenlemek dışında bir sürü sorumluluğu vardır. Okul müdürüyle birlikte kamp yerini ayarlayıp Sekizinci Tümkomutanlığı’na bildirmesi gerekiyordu. Musiki Muallim Mektebi’nin o yılıki kampı için Üreğil Köyü’nü belirlemeden önce yeni müdür Hikmet Bey öğrenciler için daha faydalı olacağını düşündüğü ve yakınında atış merkezi bulunan Yabanat’ı önermiş, Yüzbaşı ile çıkılan teftişler neticesinde hem “iaşe “noktai nazarından yakınlığı suyu ve havasının güzel olması” hem de talimler için çok çeşitli uygun ve güvenli atış meydanlarının bulunması nedeniyle kampın yine Üreğil’de yapılmasına karar verilir.¹⁶³ Nuri Bey, talimatnameye göre kampta kullanılacak malzemeyi bağlı bulunduğu tümkomutanlığından temin edecektir. Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyaseti eğitimlerde kullanılmasını istediği malzemeler şunlardır: kasaturasıyla birlikte piyade tüfeği,

¹⁶⁰Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Mektep Doktoru,” Mektep Müdürlüğüne Hitaben Gönderilen Yazı”, 22 Temmuz 1935.

¹⁶¹Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Mektep Doktoru,” Mektep Müdürlüğüne Hitaben Gönderilen Yazı”, 22 Temmuz 1935

¹⁶²Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Askerlik Öğretmeni Ön Yüzbaşı, “8.nci Tümkomutanlığına Hitaben Gönderilen Tam Ehliyetnamelerin Tasdiki H. yazı”, 29 Temmuz 1935.

¹⁶³Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Askeri Dersleri Muallimi Ön Yüzbaşı. “Sekizinci Tüm. Komutanlığına Hitaben gönderilen yazı”, 24 Haziran 1935.

mübareze tüfeği, maskesi, eldiveni, otomatik tüfek, bomba tüfeği, el bombası, temizleme çubuğu, nişan sehpa, nişan tabelası, atış işaret flamaları, hakiki fişek, portatif kürek, büyük kazma kürek, ağır makinalı tüfek. Nuri Bey, istenilen bu bilgileri 24 Haziran'da 8. Tümen Komutanlığına bildirmiştir.¹⁶⁴ Milli Müdafaa Vekalet'inde ordunun kullandığı silah ve çeşitli malzemelerden sorumlu olan dairede emir subayı olan Nuri Bey için bu malzemeleri temin edebilmek muhtemelen diğer meslektaşlarına göre daha kolay olmuştur. Eğitimde kullandığı silah ve çeşitli materyalleri ve bunları nerelerden aldığını şöyle sıralar: “Sekizinci Tümkomutanlığı ambarından dokuz mahruti çadır, ceket, pantolon, şapka ve tozluktan oluşan otuz bir takım yazlık elbise, otuz manevra kayışı; Muhafız Alayından Bir tane hafif hoçkis makinalı tüfek ve şarjör, 150 manevra fişeği, 350 tane atış cephanesi, sekiz portatif kürek; Ankara Depolar Komutanlığı Muhafız Piyade bölüğünden yirmi dokuz tane tüfek, kasatura, ekmek torbası, matara, temizleme malzemesi ve sekiz adet istihkam modeli kazma ve kürek.¹⁶⁵ Bütün bu hazırlıkları olması gerektiği gibi planlı bir şekilde yapan MMM'nin askerlik dersi öğretmeni Önyüzbaşı Nuri Bey, okuldaki sınıf geçme sınavlarının ardından Hikmet Bey'in tahsis ettiği araçla 29 öğrenciyle birlikte 2 Temmuz'da kamp alına doğru yola çıkar.¹⁶⁶

Üreğil'e vardıklarında ertesi gün başlayacak askerlik eğitimleri için kamp düzeni almaları gerekiyordu. Sekizinci Tümkomutanlığı ambarından alınan “dokuz mahruti çadır”ın altısı öğrenciler içindir. Nuri Bey'in üç senelik kamp deneyimine dayanarak aktardığına göre bir çadırda “en sıkışık vaziyette her öğrenciye verilen mektep yatağı ile beş kişi” kalabilmektedir.¹⁶⁷ Kalan çadırların biri Nuri Bey, diğeri muhafız alayından gelen erbaş ile onbaşı ve en sonuncusu da Haziran 1935'te tarihten yenilene dersin talimatnamesine göre kampta nezaretçi olarak bulunması zorunlu tutulan okul

¹⁶⁴Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Askeri Dersleri Muallimi Ön Yüzbaşı. “Sekizinci Tüm. Komutanlığına Hitaben gönderilen yazı”. VEKAM, 25 Mayıs 1935.

¹⁶⁵Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Ankara Musiki Muallim Mektebi Askerlik Bilgileri Öğretmeni M. M. Vekaleti Harbiye Dairesi emir Subayı Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu. “Muhafız Alayı Komutanlığına hitaben gönderilen yazı”, 24 Haziran 1935

¹⁶⁶Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Ankara Musiki Muallim Mektebi Askerlik Bilgileri Öğretmeni M. M. Vekaleti Harbiye Dairesi emir Subayı Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu, “1934-1935 yılı kamp verimine ait rapor”.

¹⁶⁷Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Askeri Ders Muallimi Ön Yüzbaşı Nuri Eroğlu, “Sekizinci Tüm. Komutanlığına hitaben gönderilen yazı”, 24 Haziran 1935

müdürünüdür.¹⁶⁸ Bir sene önceki kamp ile ilgili hazırladığı rapora göre müdür için ayrı bir çadır ayarlanmamış, müdür de zaten kampa bir gün teftiş için gelmiş, kampta Nuri Bey’e müdür muavini eşlik etmişti.¹⁶⁹ Anlaşılan kamplarda talim ve terbiyenin istenilen düzeyde olması için okul idarelerinin varlığı önemseniyordu. Ertaylan ise kamp “idari hususları teftiş” nedeniyle üç gün kampa bulunmuş, yine müdür muavini on beş gün boyunca Nuri Bey’e yardımcı olmuştur.¹⁷⁰

Çadırlar kurulup eşyalar yerleştirildikten sonra çadırlarda kim neye göre kalacaktı? Öğrencilerin bu anla ilgili hatırladıklarına göre yakın arkadaşlık statüsü belirleyici oluyordu. Atatürk Lisesinden Vehbi, 1931 senesindeki çıktıkları kampta “her daim muhabbet içinde bulunduğu” arkadaşları ile aynı çadırı paylaşmıştır.¹⁷¹ 1934’te İstiklal Lisesinin kampında bir öğrenci çadırları paylaşma işine yetişemeyince en yakın arkadaşı ile ayrı düşer. Üstelik ona düşen çadır belki de kamplarda kimsenin kalmak istemediği komutana en yakın olanıdır. Yaramazlıklarıyla ünlü bu öğrenci yerini değiştirme konusunda o kadar kararlıdır ki gece istediği çadıra baskınla yerleşmeye bile kalkışmıştır.¹⁷² Çadırlar kurulup tüm malzemeler yerleştirildiğinde kamp alanlarının neye benzediğini 1937 senesindeki Ankara Erkek Lisesi’nin kampını ziyaret eden Cemal Kutay şöyle betimler:

“İki haftadan beri barajın yeşil yolu, uzaktan çimenler arasında büyük papatyaları andıran beyaz çadırlar doludur: Burada liselerimiz ikinci devre talebesiyle yüksek tahsil gençliği askerlik kamplarını kurmuşlardır. Buralardaki değişme, yalnız bu şekil farkı değildir. Kuş sesleriyle ağustos böceklerinin sesine, kulağınıza hiç yabancı gelmeyen sert adımların akisleri ve silâh sesleri karışmıştır. Manzara tam bir ordugâhtır. Ankara’nın yanı başında bir film senaryosu hazırlanıyor sanmayınız: Bu memleket kurtuluş. harbinin da buna benzer bir dekor içinde ve size henüz olgunluk çağına gelmemiş hissini veren şu narin yüzlü gencin çelik imanına dayanarak yaptı.”¹⁷³

Nuri Bey ertesi gün başlayacak ve on beş gün sürecek kamp için öğrencilerin günlük rutinlerini gösteren günlük plan ve her gün için ayrı ayrı çalışma programı hazırlamıştır.

¹⁶⁸Age, “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı kamp verimine ait rapor”.

¹⁶⁹Age, “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 933-934 senesine ait Askeri dersler ile kampın hasıla raporu”.

¹⁷⁰Age, “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı kamp verimine ait rapor”.

¹⁷¹ Feridun Vehbi, “Kamp Hatıraları”, *Sesimiz Dergisi*, Sayı.6, 1932, s.13-14.

¹⁷²Tarık Niyazi, “Kamp”. *İstiklal Postası*, 1933-34.

¹⁷³Ulus, “Ankara Erkek Lisesinin Kampında Bir saat”, 30.07.1937.

Kampta gösterilecek uygulamaların 1927 talimatnamesinde hazırlandığı şekliyle olması gerekiyordu. Sunduğu belgelerden, sene içindeki pratik uygulamalarda olduğu gibi kamp programının da inisiyatif kullandığı görülür. 1932 tarihli Piyade Talimnamesinin “piyade bölüğü talim ve terbiye” başlıklı bölümünden “neferin, avcının, avcı mangasının, hafif makineli tüfek mangası ve savaş kümesi” hakkında talim ve terbiye programına yer vermiştir. Ayrıca üç gün gece talimlerine bir gün de yürüyüş talimlerine ayrılmıştır.

Söz konusu programların yalnızca bir güne mahsus olmak üzere “sabah talimine çıkılmayacak kadar şiddette” yağmur yağdığı için aksadığını, o günün sabah alıştırmalarının “akşam ve ertesi gün” telafi edildiğini, onun dışında “muntazam şekilde devam edildiği ve programın tamamının uygulandığını bildirmiştir.¹⁷⁴ Hazırladığı günlük plan şöyledir:¹⁷⁵

5.30	Kalkmak
6.00	Kahvaltı
6.30	Sabah talimi
10.30	Sabah taliminden dönme ve silah temizliği
12.00	Öğle yemeği
13.00	Öyle uykusu
15.00	Kalkmak
15.30	Gündüz dersleri
17.00	Akşam talimi
19.00	Akşam taliminden dönüş
19.30	Akşam yemeği
21.30	Yatmak

¹⁷⁴ Age, “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı kamp verimine ait rapor”.

¹⁷⁵Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, “Ankara Musiki Muallim Mektebi 935 senesi Askeri kampı talim ve terbiye programı”.

3.1.1 Sabah Talimleri

Yukarıda belirtilen program uyarınca 5.30'da güne başlayan MMM öğrencilerinin üniformalarını giyip kahvaltı yaptıktan sonra 6.30'a kadar talim yerine gitmek için hazır olmaları gerekiyordu. Ceket, pantolon, şapka ve tozluktan oluşan üniformaları tüfek, palaska, kasatura, matara, temizleme malzemesi, ekmek torbası ile öğrencilerin asker gibi hissetmeleri için her şeyleri tamdır. Nazari kısımda askeri üniformanın nasıl "şerefli" bir şey olduğu ve üniforma içinde takınması gereken tutumlar ve dikkat etmesi gereken davranışlar neler olduğu öğrenmişlerdi.¹⁷⁶

Talim yerlerinin kamp alanından uzak olması gerekiyordu.¹⁷⁷ Nuri Bey'in ifade ettiğine göre Üreğil'deki talim yerine gidiş ve dönüşler piyade talimnamesindeki belirtilen yürüyüş esaslarına uygun yapılmıştır.¹⁷⁸ Buna göre öğrencilerden "uygun adım marş" komutunu duyduktan sonra "sol ayakla" başladıkları yürüyüş boyunca "adımlarının uzunluğu 75 cm olması, başlarını ve vücutlarını dik tutmak, kollarını hafifçe hareket ettirmek" gibi hususlara dikkat etmeleri bekleniyordu.¹⁷⁹

İlk günün programında "neferin talim ve terbiyesi" kapsamında "arazinin tarifi, araziden anlamak ve istifade edebilmek" uygulamaları vardır.¹⁸⁰ Öğrencilerden öncelikle on beş gün boyunca savaş tekniklerinin öğrenecekleri bu araziye tarif edebilmeleri istenir. Bunun için yerdeki "kabartı, yükselti, çukur vb." gibi yer şekillerini tespit etmelidirler.¹⁸¹ Nuri Bey, Üreğil'deki arazinin oldukça geniş ve çok çeşitli şekillere sahip olduğunu yazmıştır. Ardından arazide düşmanı ve silahlarının yerlerini bulma pratikleri vardır. İlk günün programı bunlarla sınırlı değildir, sırada belki de günün en yorucu talimleri olan "düşmana karşı ilerlemek" vardır.¹⁸² Bu uygulama için arazinin bir parçasının "atışlarla yıkılmış hendekler, maniler, çukurlar, duvar parçaları vb. ile" gerçek savaş meydanına

¹⁷⁶Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Birinci Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1934, s.68-69.

¹⁷⁷Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, "Bu Yıl Yapılacak Deneme ve Kamplar Hakkında", Ankara, 11 Mayıs 1935.

¹⁷⁸Age., "935 senesi Askeri kampı talim ve terbiye programı".

¹⁷⁹*Piyade Talimnamesi*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932.

¹⁸⁰Age., "935 senesi Askeri Kampı Talim ve Terbiye Programı Kamp 1. Gün 3 Temmuz 1935 Çarşamba"

¹⁸¹*Piyade Talimnamesi*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932, s.208-209

¹⁸²Age., "KAMP 1. GÜN 3 Temmuz 1935 Çarşamba".

uyacak şekilde düzenlenerek yapılması önerilir. Bu alanda belirlenen bir noktaya kadar öğrencilerin yürüyerek, koşarak ve özellikle sürünerek ulaşmaları beklenir.¹⁸³

Dört saat süren sabah taliminin ardından 10.30’da kamp alanına dönülmesi gerekiyordu. Akşam talimine kadar olan vakit uyku, öğle yemeği, gündüz derslerine ayrılmıştır. İlk gün münasebetiyle olsa gerek gündüz ders yoktur ve öğrenciler akşam derslerine kadar serbesttirler.¹⁸⁴ Nuri Bey’in ifade ettiği göre yemek konusunda öğrenciler bir sorun yaşamamış, sabah kahvaltıları kampta hazırlanmış, öğle ve akşam yemekleri de mektepte hazırlanıp “zamanında ve muntazam” bir şekilde gönderilmiştir.¹⁸⁵

Sabah talimlerindeki “tek askerin talim ve terbiyesi” ve “avcının talim ve terbiyesi” konularıyla iki gün deha devam edilir. Kampın ikinci günün programında düşmana karşı ilerleme hareketleri ile keşif ve gözcü hizmetleri yer almaktadır.¹⁸⁶ Keşifte amaç, düşmanla ilgili dikkat edilmesi gereken noktaları vurgulamaktır: kendini seçtirmeden düşmana sokulmak, harita okuyabilmek, pusula kullanabilmek, izlerden anlamak ve gördüklerini anlaşılır bir şekilde gerekli kişiye bildirebilmek gibi.¹⁸⁷ Tek askerin son gün uygulamasındaysa nasıl mevzi alınacağı, nişangah intihabı, sıçrama, yaralılara ve şehitlere nasıl muamele edileceği konularıyla ilgili talimler vardır.¹⁸⁸

Sabah talimlerinde 6 Temmuz’dan itibaren programda bir grup içerisinde toplu hareket edebilme becerileri geliştirmeyi amaçlayan manga talim ve terbiyesine geçilir.¹⁸⁹ Sene içinde bir piyade bölüğünün nasıl meydana geldiği anlatılmıştı. En küçük muharebe birliği olan manga, kumanda ile en az sekiz askerden oluşan manga talim terbiyesi için “yanaşık” ve “dağınık” diye adlandırılan düzen alıştırmaları ve bunların hareketleri öğretilir. Bu düzenleri alırken artık kendi vücutlarının uyumu dışında yanında önünde veya arkasında duran arkadaşına uyması için dikkat emesi gereken noktalar vardır: “dirsekleri hafifçe dokunacak mesafede olması, öndeki arkadaşısı ile arasında yaklaşık 75

¹⁸³ Piyade Talimnamesi, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932, s.216-218.

¹⁸⁴ Age., “KAMP 1. GÜN 3 Temmuz 1935 Çarşamba”

¹⁸⁵ Age., “934-935 yılı kamp verimine ait rapor”.

¹⁸⁶ Age. “Kamp 2. Gün 4 Temmuz Perşembe”.

¹⁸⁷ *Piyade Talimnamesi*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932, s.224-225.

¹⁸⁸ Age. “Kamp 3. Gün 5 Temmuz Cuma”.

¹⁸⁹ Age., “Kamp 4. Gün 6 Temmuz Cumartesi”

cm gerisinde durması” gibi. Sürekli düzenin korunup korunmadığının kontrolü istenir. Durum, arazi ve düşman ateşi artık yanaşık düzende bulunmaya imkan bırakmadığı zaman askerler yani öğrenciler dağınık düzene geçecektir. Bunun için mesela Nuri Bey’den “manga istikamet sivri kaya”, “mesafeler altı adım avcı hattı” ya da “manga istikamet çalılar, aralıklar beş adım” gibi konutları bekleyeceklerdir. Bu tür emirler, topçu ateşi altında ilerlemede manganın sevk ve idaresini kolaylaştırır, önde kumandan arkasında askerler serbest bir şekilde sıralanırlar.¹⁹⁰ Aynı düzen alıştırmaları hafif makineli tüfek mangası talim ve terbiyesinde de yer alır. Bir manga kumandanı, bir nişancı, iki cephaneci, beş tüfekli avcıdan ibaret olan hafif makineli tüfek mangasının talim ve terbiyesi büyük oranda avcı mangası ile uyuşmaktadır.¹⁹¹

Ardından bu iki manganın muharebede ne gibi vazifeleri olduğuna ve nasıl savaştığına geçilir. Kampın ilk zamanlarında araziden nasıl yararlanılacağı, düşmana karşı nasıl ilerleneceği, düşmana nasıl hücum edileceği, düşmandan nasıl gizleneceği gibi hareketlere sıra gelmiştir. Mevzi al” emrini duyduklarında avcı mangasındakiler kumandanın etrafında düşmana görünmeden ateşe hazırlanmayı öğrenir. Düşmana doğru ilerlerken avcı mangasındaki askerlerin emirlere uygun bir şekilde ve hep birlikte en kısa sürede yapmalıdırlar. Ardından “münferit ateş” ya da “idareli kıta ateşi” gibi komutlar verildiğinde nasıl ateş edileceği gösterilir. En son da düşman mevziisine girildiğinde düşmanı nasıl yok edileceği ya da etkisiz hale getirileceği uygulamaları vardır.¹⁹²

3.1.2 Atış Talimleri

Akşam yedide başlayacak atış talimlerinde sene içinde okul bahçesinde birkaç defa yaptıkları tüfekte esas vaziyet çök, kalk, tüfeği çatmak, dönüşler gibi alıştırmalar yer alır.¹⁹³ O zamandan farklı olarak hepsi üniformalıdır ve hepsinin ellerinde birer tüfek vardır. Atış uygulamalarında birer gün bomba ve hafif makineli tüfekte ilgili uygulamalar olmakla birlikte ağırlıklı olarak tüfekli talimlerine yer verilmiştir.

¹⁹⁰ Age. *Piyade Talimnamesi*, s.255-263.

¹⁹¹ Age. *Piyade Talimnamesi*, s.299

¹⁹² Age. *Piyade Talimnamesi*, s.330-340.

¹⁹³ Age. “Kamp 2. Gün 4 Temmuz Perşembe

İkinci günün programında tüfeğin doldurup boşaltmak, nişan vaziyetleri, süngü takmak ve yerine koymak ile nişangah tanzimi vardır.¹⁹⁴ Kamp komutanından. “Doldur ve kapa” komutunu duyduktan sonra ayakta duran öğrenci şu adımları izlemesi gerekir:

“Tüfeği namlı ağız sola yukarı ve eğri olmak üzere göğsü ilerisine alır. Başparmağın ikinci kısmı sürgü kolu üstüne gelmek üzere sağ elin baş ve şehadet parmağı ile düğmeden tutar ve kapağı sola çevirerek geri çeke Sağ el, fişeklikten bir bağ fişek alır. Fişek bağı, kovan köprüsündeki yarığa konurken bir az geriye eğilir. Sağ elin dört parmağı zarf kapağının altında olmak üzere baş parmak, en yukardaki fişeğin üzerine, bağa pek yakın ve bağ istikametinde olarak , kovanın sağ kenarı altına girinceye kadar kısaca basar ve bu esnada başparmak, fişek üzerinden merminin ucuna kadar kay dirilir. Fişekler teker teker doldurulurken dahi önce zarf içine tamamen bastırılmalıdır. Sağ el, açarken olduğu gibi tekrar sürgü kolunu düğmesinden tutar ve kapağı namlıya doğru sürerek sürgüyü birden sağa çevirir; sonra sağ elin baş ve şehadet parmağı ile emniyet tetiği kanadını tutar ve onu sağa yatırır. Tüfek, eski vaziyetine getirilir; fişeklik kapatılır.”¹⁹⁵

Bütün bu hareketler çabuk, düzgün ve acele etmeden yapılmalıdır. Ardından boşaltmak için de yine rahat durumunda tüfek doldururken olduğu hale getirilir sol el ile geriye kaydırılarak kapak açılır sağ el ile fişek yatağından birer birer birer çıkarılarak fişekliğe konulur. Bu işlemden sonra “sağ el” ile tetik kapatılır ve eski durumuna getirilir. Yatarak, çökerek ve ayakta nişan vaziyetlerinde vücutlarının uzuvlarının ve tüfeğin nasıl duracağı önemlidir. Mesela yatarak nişan almak için vücut kalçadan bükülmeksizin boylu boyuna iki dirsekten destek alarak yatılır ve tüfek sağlam bir şekilde kavrandıktan sonra her iki kolla tüfeği doğrulturken sağ elle nişan almak gibi.¹⁹⁶

Aynı on ikisine başlayacak atış vazifelerine kadar “nişan almak, tecrübe masasında tetik düşürmek” 100 metreden 800 metreye kadar mesafe tahminleri, nişangah intihabı gibi tüfekli talim ve terbiyesi ile ilgili bilinmesi gerekenler eksiksiz bir şekilde sıralanır.¹⁹⁷ Bomba talimler 5 Temmuz’da 10’unda da Hafif makineli tüfekli atış alıştırmaları ayrılmıştır.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Age. “Kamp 3. Gün 4 Temmuz Perşembe

¹⁹⁵ Age. *Piyade Talimnamesi*, s.198-200

¹⁹⁶ Age. *Piyade Talimnamesi*, s.195-204.

¹⁹⁷ Age. “Kamp 10. Gün 12 Temmuz Cuma”

¹⁹⁸ Age. “Kamp 3. Gün 5 Temmuz Cuma”.

Attığını vurmak için bilinecek şeyleri, yapılacak işlerle nişan vaziyetlerini ve nişan almaları iyice öğrenip yapmağa başlayınca ve manevra fişeği ile de ders atışı hazırlıklarını bitirince komutan tarafından ders atışına başlatılır. Bu atışlar için güvenli atış yerleri hazırlanır ve bu yerlerde atış yapılır. Liseler için beş atış vazifesi belirlenmiştir.¹⁹⁹ MMM kampı için 150 tane alınan manevra fişeğinin beşer tanesi atışlara hazırlıklar için kullanılmıştır. Öğrenci başına düşen beş tane manevra fişeğini hepsi sadece atışlarda değil arazide yapılan talimler ve karşılıklı yapılan tatbikatta kullanmıştır. Buna göre bu öğrenciler en fazla iki üç kere atış alıştırmaları yapmıştır. Atış cephanesi ile yapılan atışlarda da 350 cephaneden 314'ü kullanılmıştır.²⁰⁰

100 metreden yatarak destekli bir şekilde başlı daire hedefine atış yapılan birinci vazifeye²⁰¹ dört, beş ve altıncı sınıftan yirmi üç öğrenci katılmış, bunlardan sadece iki kişi başarılı olamamıştır.²⁰² Görevin başarılı sayılması için “hiçbir atışın yediden aşağıya olmaması” ya da üç atışta toplam yirmi dört puan elde edilmesi gerekiyordu.²⁰³ Yirmi yedi öğrencinin katıldığı ikinci vazifeyi “düzgün” bir şekilde on beş öğrenci yapabilmıştır. Bu sefer başlı daire hedefine öğrenciler 150 metreden yatarak desteksiz bir şekilde atış yapmışlardır.²⁰⁴ Görülüyor ki atışın desteksiz olması ve mesafenin daha uzak olması öğrencileri zorlamış, neredeyse öğrencilerin yarısı gerekli olan on beş puanı toplayamamıştır. Üçüncü, dördüncü ve beşinci atış görevine sadece beşinci ve altıncı sınıf öğrencileri yapmıştır. Çökerek 150 metreden hedef alınan atışları²⁰⁵ dokuz öğrenci başarılı bir şekilde tamamlarken dördü başarısız olmuştur.²⁰⁶ Bu atışlardan en zoru olan beşinci atış görevinde şimdiye kadar yapılan atış vaziyetlerinde hedefin nişancının göremeyeceği veçhile verilecek bir işaret üzerine hedef gösterilir ve sekiz saniye tutulur. Ancak hedef durduğu anda nişan almaya başlanır. Amaç belirlenen süre zarfında atabilmektir.²⁰⁷ 13 kişinin katıldığı bu atışı sekizi tamamen, dördü kısmen yapabilmıştır.

¹⁹⁹ Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri III*, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1939, s.49-52

²⁰⁰ Age., “934-935 yılı kamp verimine ait rapor

²⁰¹ Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri III*, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1939, s.49-52

²⁰² Age, “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı kamp verimine ait rapor”.

²⁰³ Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri III*, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1939, s.49-52

²⁰⁴ Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri III*, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1939, s.49-52

²⁰⁵ Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri III*, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1939, s.49-52

²⁰⁶ Age, “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı kamp verimine ait rapor

²⁰⁷ Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri III*, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1939, s.49-52

Öğrencilerin performansı ideale yakın olmalı ki Nuri Bey atış sonuçlarından gayet memnundur.²⁰⁸

3.1.3 Son Gün: Savaş Tatbikatı

Kampın son talim günü savaş kümesi içinde manevra fişegi ile savaş tatbikatına ayrılmıştır.²⁰⁹ Öğrencilerin bütün sene içinde öğrendiklerini uygulama zamanı gelmiştir. Bunun için Nuri Bey'in öğrencilerden bir avcı mangası ile bir hafif makineli tüfek mangası oluşan iki tane savaş kümesi oluşturması gerekiyordu. Birliklere kimin kumanda edeceğini belirledikten sonra gruplar belirlenen mizansene göre araziye dağılıp yerleşecekti. Belki öğrenci grupları muharebe hazırlıkları tamamlanmadan yürüyüş halinde karşılaşip bir tesadüf muharebesi ya da bir taraf karşı tarafın ilerleyiş güzergahında daha önce bildiği için uygun bir mevzide düşmanı saldırdığı taarruz ya da müdafaa muharebelerine göre bu tatbikatı yaptılar.

Müdafaa konumunda bulunan öğrenci askerlerin düşmanı mevziye yaklaştırmamak için araziden iyi bir şekilde yararlanması gerekiyordu. Kendini düşmanın görünüşünden ve ateşinden korumak için çukur kazıp siper oluşturduktan sonra silahlarını iyi ateş edebilecek şekilde yerleştirecekti. Düşmanı ilerleyişini zorlaştırmak için siperleri dikenli tel ile örgü ya da çeşitli malzemelerle siperleri gizlemeli ve düşmanı şaşırtmak için yalancı siperler kazmalıdır. Bu işlemlerde küreğini iyi bir şekilde kullanmalı hatta gerektiğinde tüfeğini kullanarak siper kazacağını bilmeliydi. Birliğin komutanı olarak seçilen öğrencinin burada askerlerini iyi bir şekilde yönlendirip saldıran tarafın gücüne karşı koyması ve her ne olursa olsun mevziisini terk etmemesini sağlaması gerekiyordu. Düşmanı durdurup geri püskürttükten sonra da hiç durmadan taarruz hazırlıklarına geçmeliydiler. Çünkü öğrendiklerine göre savaşı kazanmak için saldırıp düşmanı yok etmek gerekiyordu. Bunu başarabilmek için oldukça fedakârlık ve sebat göstermeliydiler.

Böyle hazırlanmış mevziide taarruz eden tarafın komutanı düşmanın kuvvetli ve zayıf noktalarını belirlemek keşif kolu göndermesi gerekiyordu. Düşmanın asıl mevzileri

²⁰⁸ Age, "Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı kamp verimine ait rapor".

²⁰⁹ Age, "Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı kamp verimine ait rapor".

neresidir, ağır silahları nere konumlanmıştır, mevzilerin önünde tel gibi engeller var mı diye belirlemesi gerekir. Keşif işlemlerinin ardında arazi ve düşmanla ilgili gerekli bilgileri edinen komutan saldırı planı hazırlayıp askerlerinin buna uygun davranmasını sağlamalıdır. Hücüm mesafesine kadar ilerleyen öğrenci askerler tabii top gibi ağır silahları eşliğine ilerleyip mevziyi ele geçirmeyi hedefler.

Bu talimden sonra 18 Temmuz programı on beş gün boyunca yapılanların tekrarı ve sınav hazırlık çalışmalarına ayrılmıştır.²¹⁰ Nuri Bey kamp süresince öğrencilerinin “muntazam mesai, gayret, ciddiyet” gösterdiklerini ve “askerliğe karşı hevesleri bilhassa kayda değer” olduğunu²¹¹ vurgulamıştır.

MMM öğrencileri “nazari ve amali” sınavları ertesi gün kampta “mümeyyiz Gedikli Erbaş hazırlama mektep müdürü Yarbay Şefik” huzurunda kamp komutanları Nuri Bey tarafından yapılmıştır. Sınav için görevlendiren diğer mümeyyiz “Merkez komutan muavini Binbaşı Kemal” gelmemiş ve mazereti Nuri Bey’e de bildirilmemiş olmalı ki Nuri Bey neden gelmediğini “mazeretine veya vazifesine binaen gelememiştir” diye yazmıştır. “Sabah dokuzda” başlayan sınavda öğrencilerin öncelikle askerlikle ilgili pratik bilgi ve becerileri ölçülmüş, sınavın ilk kısmı on ikide sonlanmıştır. 14.00’den 18.00’a kadar da yazılı sınav yapılarak bir günde tamamlanmıştır. İlk sınava dördüncü sınıftan on altı, beşinci sınıftan beş ve altıncı sınıftan yedi öğrenci bir de müdür beyin oğlu Reşat katılmıştır. Beşinci sınıftan Sebahattin raporu nedeniyle sadece “nazari yoklamaya” katılabılmıştır. Nuri Bey öğrencilerinin sınavda gösterdikleri performans hakkındaki düşüncelerini “gerek ameli gerekse nazari yoklamalar memnuniyeti mucip bir şekilde okurların muvaffakiyeti ile nihayet bulmuş” şeklinde ifade etmiştir.²¹²

Nuri Bey’in 29 Temmuz’da Sekizinci Tümkomutanlığına gönderdiği yazıya göre son sınıf öğrencilerinden “Nuri, Hamdi, Fikret, Hasan, Şükrü, Neban ve Selahaddin” tam

²¹⁰ Age. “Kamp 17. Gün 18 Temmuz 1935”

²¹¹ Age, “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı kamp verimine ait rapor”.

²¹² Age, “Ankara Musiki Muallim Mektebinin 934-935 yılı kamp verimine ait rapor”.

ehliyetname almış ve yedek subaylığa “layık” görülmüştür.²¹³ Okulun birinci devresinde kamplar kaldırıldığı için geçen yıl üçüncü sınıfta olan öğrenciler ile diğer sınıflardan önceki yıllarda dersi takip etmedikleri için durumları “anormal” olması nedeniyle ehliyetname alamamış okulun ikinci devresindeki öğrenciler için de orta ehliyetname hazırlanmıştır. Dördüncü sınıftan on dört ve beşinci sınıftan iki kişi ve Atatürk Lisesi öğrenci Reşat için orta ehliyetname belgesi verilmiştir.²¹⁴

Bütün bu hazırladığı rapor ve yazılarda öğrenciler zaman zaman görünse de öğrenciler Üreğil köyünde yapılmış olan bu kamp hikayesinin kıyısında kalmış gibidir. Bu on beş günlük askerlik eğitimi boyunca ne yaşadılar, düşündüler, dinlenme saatlerini nasıl geçirdiklerine dair ayrıntılar yoktur. Bir sonraki bölümde öğrenci yazılarından ve anılardan istifade ederek onların penceresinden kamp deneyimi anlatılacaktır.

3.2. LİSELİ ASKERLERİN GÖZÜNDEN ASKERLİK KAMPLARI

Üreğil köyüne giden MMM öğrencilerin kamp hakkındaki düşüncelerini bilmesek de İstiklal Lisesinden Tarık Niyazi 1935 yılındaki kampa giderken duygu ve düşüncelerini: “Hiç kuşku yok ki mektep hayatımızın en eğlenceli en zevkli ve Kaygusuz geçen kısmı sene sonuna eklenen 15 günlük kamp hayatımızdır. Çünkü bizi oraya toplayan gayelerin en mukaddesi vazifelerin en yükseği vatan borcudur” yazmıştı.²¹⁵ Lisesinin askerlik kampları ile ilgili yazı işlerinin kendisine verildiğini söyleyen Tarık Niyazi, bundan önceki yazılarında kampa giderken neşesini ve coşkusunun sınavların bitip tatilin başlamasına ve kampın “neşeli ve eğlence dolu hayalleri” ile açıklamakla yetinmişti.²¹⁶ Anlaşılan Genelkurmay’ın dersin önemsenmesi için aldığı önlemler işe yaramış, Niyazi için kamp artık bunların yanında yukarıda belirttiği gibi vatanseverliğin bir göstergesi haline gelmiştir.

²¹³ Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Askerlik Öğretmeni Ön Yüzbaşı, “8.nci Tümkomutanlığına Hitaben Gönderilen Tam Ehliyetnamelerin Tasdiki H. yazı”, 29 Temmuz 1935

²¹⁴ Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu, Askerlik Öğretmeni Ön Yüzbaşı, “8.nci Tümkomutanlığına Hitaben Gönderilen Orta Ehliyetnamelerin Tasdiki H. yazı”, 29 Temmuz 1935

²¹⁵ Tarık Niyazi, “Kamp”, *İstiklal Postası*, 1934-1935.

²¹⁶ Tarık Niyazi, “Kamp”, *İstiklal Postası*, 1932-1933; “Kamp”, *İstiklal Postası* 1933-1934.

İstiklal Lisesi'nin okul dergisinde 1933'ten 1935 yılına kadar askerlik kamplarındaki deneyimlerini paylaşan Tarık Niyazi'nin, "askeri elbise" giydikten sonra hissettikleri ve düşündükleri oldukça coşkuludur. Üç boy askeri elbiselerden en büyüğünü giydiğinde "mert Türk askerine" dönüşünü, "üstüme bir ciddiyet, vakar gelmişti. Başım dikleşmiş, pazularım sanki iki misli olmuştu. Her Türk askerinin kanında mevcut mertlik bana da sirayet etmişti" diye anlatır.²¹⁷ Bir sonraki yılda da sabah talimleri esnasında "askeri elbise" içindeki arkadaşlarını tanınmayacak kadar değiştiklerini, üzerlerine ayrı bir "ciddiyet ve vakar geldi" diye gözlemlerini aktırır.²¹⁸ 1932 senesinde Kabataş Lisesi öğrencisi İbrahim Şevket de kampın ilk günü birer kat verilen asker elbisesini giydiklerinde "tam manasıyla asker gibi" göründüklerini yazmıştır. Hatta hızını alamayan öğrencilerin özellikle de "askerlik heveslerinin daha fazla" olduğunu düşündüğü son sınıf öğrencilerinin Pendik sokaklarına olur da "zabit görüp selam verebilmek" için "adım adım dolaştıklarını" yazmıştır.²¹⁹ 1931'de Atatürk Lisesi'nin Kalaycı'daki askerlik kampına katılan Feridun Vehbi İbrahim Şevket anlattığı gibi onlarda askerlik elbiselerini giydikten sonra selam vermek için zabit aramışlar; ama Tarık Niyazi'den farklı olarak üniformalı arkadaşları ile birlikte "alay halinde" caddede üzerinde ilerleyişlerini komik bulmuştur: "Bizim manga ben de dahil olduğum halde taburun arkasından giden bir müzeye benziyordu, işte sağ başta ipten palaskasile bir itfaiye neferine benzeyen Tosba Faruk, onun yanında borazan Fethi, daha sonra bol ve uzun ceketi bir entariyi andıran Suphi, ve arkada peşimizden gelen bir sıra mahalle çocuklarının arasında bütün ciddiyeti ile yürüyen Ağa Memnun..."²²⁰ Öğrenci askerlerin üniforma giydiklerindeki duygularını çeşitlendiremesek de bu üç örnek en azından her öğrencinin bu deneyimle dair kendirine has düşünceleri ve fikirleri olduğu söylenebilir.

Erken Cumhuriyet döneminde öğrenci olanlar eğitim hayatlarını anlatırken genellikle ayrı bir başlık açarak anlatmışlardır. Bazıları on beş gün bazıları yirmi gün bazıları da bir ay sürdüğü belirtmiştir kampların. Kimisi bu kampları geceli gündüzlü çadırlarda geçirmiş kimisi de talim yerine evlerinden gidip gelmiştir. 1938-1944 yılları arasında Robert Kolejinde öğrenci olan Altemur Kılıç, gündüz olduğunu söylediği kamplarda on beş gün

²¹⁷ Tarık Niyazi, "Kamp", *İstiklal Postası*, 1932-1934.

²¹⁸ Tarık Niyazi, "Kamp", *İstiklal Postası*, 1934-1935.

²¹⁹ İbrahim Şevket, "Liselerin Kamp Hayatı", *Vakit*, 2 Ağustos 1932.

²²⁰ Feridun Vehbi, "Kamp Hatıraları", *Sesimiz Dergisi*, Sayı.6, 1932, s.13-14

boyunca neler yaptıklarını “Kamplarda yazlık fakat kalın sert nefer üniformaları giyerek 1893 Rus Savaşı ganimeti Rus tüfekleriyle akşamlara kadar talim yapar, bir kaç gün de Kırıkkale tüfekleriyle atış yapardık”. diye hatırlar.²²¹ 1943 yılında Eskişehir Lisesi’nden mezun olan Fahamettin Akıngüç “lisedeyken her yıl yirmi gün mü bir ay mı” olduğunu tam hatırlamadığı kampta yaptıklarından pek olumlu bahsetmez. Çünkü talimlerde sürekli “yat kalk, silah omza silah indir” gibi aynı şeyler yaptıklarını söyler. Asker elbisesi giymediklerini fakat saçlarının “sıfır tıraş” edildiğini ve herkesin elinde birer tüfek olduğunu hatırlar. Belki de askerlik kamp kötü anması Akıngüç’ün “lisede altı üniversitede iki yıl” askerlik eğitimi görmesinden de kaynaklanıyordu.²²² Yine aynı liseden mezun olan Orhan Oğuz ise o günleri Akıngüç’ten farklı “heyacan verici” olarak anımsar. O da askerlik eğitimini çadırlı ordugahta değil de evden gidip gelerek yapanlardan: “her lise öğrencisi haziran ayında her sabah evde asker elbisesi giyip okula gider akşama kadar orada askerlik hocalarımız ve görevli subayların nezaretinde askeri eğitim görürdü”. Kampta yaptıkları silah talimi, koşma, mukavemet egzersizleri gibi hareketlerin kendileri için “çok yararlı, çok zevkli, çok zindelik verici” olduğunu söyler.²²³ 1927-1937 yılları arasında Galatasaray Lisesi’nde öğrenci olan Semih Günver her yıl kamp için “Kilyos köyü”ne gidip çadır kurduklarını aktarır. Piyade talimleri sırasında kamp komutanları Yüzbaşı Fehmi’nin yaptırdığı talimleri “çalıların arasında yürütür, kum tepelerine çıkartıp indirir, mavi ve kırmızı kuvvetler arasında manevralar tertiplerdi” diye hatırlar, hepsinin çok yorucu olduğundan şikayet eder.²²⁴

Öğrenciler bu kamplarda askeri bir yaşam tarzının gerekliliği olan düzenlilik ve çalışkanlık erdemlerini kazanmaları için hazırlanan günlük planlar uyarınca belli bir saatte uyandılar, talim yaptılar, yemek yediler, dinlendiler ve uyudular. İbrahim Şevket “kalk borusunun yemek borusu kadar sihirkar olmadığını” söyleyerek sabahları kalk borusu öttüğünde uyanmakta ne kadar zorlandıklarını belirtmiştir.²²⁵ Aynı yıl İstiklal Lisesi’nden Tarık Niyazi kısa sürede kampın bu düzenli hayatına alıştıklarını hatta bütün kış adeta cebrile yataktan” kaldırılırken kampta “kalk borusundan” bile önce

²²¹ Altumur Kılıç, *Kılıç’tan Kılıç’a Bir Dönemin Tanıklığı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.109-111.

²²² Serhat Öztürk, *Eğitim Mühendisi Fahamettin Akıngüç (Söyleşi)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s.18.

²²³ Orhan Oğuz, “Prof. Dr. Orhan Oğuz 80 Yıl: Cumhuriyet’e Yaşıt Bir Hayat”, Doğan Kitap, s.45-47.

²²⁴ Semih Günver, *Bir Kiraz Ağacı Olsaydım*, Bilgi Yayınevi, Ankara/İstanbul, 1986, s.68-72

²²⁵ İbrahim Şevket, “Liselerin Kamp Hayatı”, *Vakit*, 2 Ağustos 1932

uyandıklarını yazmıştır.²²⁶ 1935 yılında onun yazısının yanında bir öğrenci daha kamp hakkında bir yazı kaleme almış, ifade ettiğine göre ilk toplanma sabah borusu çaldığında aralarından iki kişi yatak kıyafetleri ile talime gelmiştir.²²⁷ Anlaşılan kampın düzenli ve disiplin hayatına hemen uyum sağlayabilmek herkes için pek de kolay bir iş değildi.

Tarık Niyazi kampla ilgili hoşnutsuz olduğu şey ise toplu bir şekilde yapılan düzen uygulamalarıydı. Bu talimler çerçevesinde yaptıkları hareketleri “basmakalıp ezberlenecek” şeyler olarak değerlendiriyordu. Kampı zevkli hale getiren talimler ise onun için “keşfe çıkmak, rapor yazmak, avcı hattı, hücum” gibi uygulamalardır. Savaşın “küçük bir numunesi” olarak değerlendirdiği bu uygulamalardan en çok da keşfe çıkıp rapor hazırlamaktan büyük keyif almıştır: “Yerlere yatarak, ağaç ve duvar arkalarından sine sine yürüyerek, istenilen yere kadar heyecanla gidirsiniz. Her şeyden, her hareketten şüphelenir ve mana çıkarmağa uğraşsınız”²²⁸ diye yaptıklarını anlatan Tarık Niyazi bu uygulamalara bir sonraki yılın yazısında daha geniş yer vermiştir:

“Keşifler bize sonsuz heyecan verir. Herhangi mühim bir vazife ile çok uzun sürecek bir keşfe çıkmışsınızdır. Saatlerce yol alırsınız. Rapora yazılacak mühim görüşlerinizi bir taraftan not eder bir taraftan gözünüzden kaçmayacak kadar kolaylıkla görünen en ufak bir kıpırdamandan mana çıkarmaya çalışsınız. Rapora kuşkulandığınız, işkillendiğiniz her görüşü yazmağa mecbur tutulduğunuza göre başı boş dolaşan koyun sürüsünü düşmanın nakliyat kollarına, yazlığa gelen yakın köşklere gelen birine ait olan “Buik., marka bir kaplumbağa otuyu düşmanın zırlı otomobillerine, bazen üstümüzde dolaşan Vecihinin mahut tayyaresini hiçbir haberi ve suçu olmadan düşmanın müdhiş (!) bir keşif tayyaresine uzaklardan içme suyu taşıyan iyi beygirli bir su arabasını karşı tarafın 700 X fırkasına mensup saka efratlarının kullandığı bir su arabasını benzetebilirsiniz. Rastlayacağınız düşman neferlerini esir etmek gibi mükemmel bir işide yapmış olmak için ilk rastlayacağınız adamı kolundan tutup, ters yüz edip, silahın bırakılmasını, ellerini yukarı kaldırmasını birazda serçe (!) emretmek...”²²⁹

Bir savaşta düşmana karşı nasıl ilerlemesi gerektiği ile ilgili bilgilere hakim bir şekilde anlatan Tarık Niyazi, askerlik eğitimin amaçlanan düşmanı bir şekilde etkisiz hale getirmenin coşkusuna kapılmıştır. Benzer bir şekilde yüksek tahsil öğrenci Ekrem Darulfünün “harbin küçük bir numunesi” şeklinde değerlendirildiği askerlik kaplarında

²²⁶ Tarık Niyazi, “Kamp”, *İstiklal Postası*, 1932-1933

²²⁷ Nurettin Safa Coşkun, *İstiklal Postası*, 1934-1935.

²²⁸ Tarık Niyazi, “Kamp”, *İstiklal Postası*, 1933-1934.

²²⁹ Tarık Niyazi, “Kamp”, *İstiklal Postası*, 1934-1935

“manevra fişekleri” ile yaptıkları gece muharebesinde bulunduğu bölüğün “üçüncü bölüğü esir aldığı”nı anlatmış ve bu uygulamanın onda oldukça “canlı bir tesir” bıraktığına değinmiştir.²³⁰

Nuri Bey’in raporlarında MMM öğrencilerinin dinlenme saatleri veya boş vakitlerini nasıl geçirdikleri ile ilgili hiçbir değerlendirmede bulunmamıştı. Feridun Vehbi, 1931 yılındaki Atatürk Lisesi’nin askeri kampını değerlendirirken ““Askere Varyete” tabirini kullanır. Kamp boyunca dillerinde olduğunu söylediği bu ifadenin çıkış hikayesini şöyle anlatır:

“Saat altıda çalınan boru hepimizi topladı. İşte AĞA MEMNUN da uzaktan görüldü. Nefer elbisesi onu facia rolüne çıkmış bir soytarıya döndürmüştü. Yüzbaşının ön tarafta bulunmasından istifade eden arkadakileri bir gülmedir almıştı. Öteden birkaç kişi bağırды: Askeri varyete çocuklar. Bu tabir çabucak her tarafa yayıldı. AĞA MEMNUN un on beş gün için yeni ismi askerî varyete oluvermişti...”²³¹

Asıl ismi Tuğrul olan bu öğrencinin arkadaşlarının deyimiyle “Askeri Varyete Tuğrul” isminin hakkını veren bir olaya daha karışmıştır. Muharebe talimleri esnasında “müdafaada bulunan bir kıtanın ileri gözcülüğü vazifesini gören Tuğrul Efendi” yerde gördüğü parlak bir maddeyi para zannederek ona verilen görevi unutup tüfeğiyle topraktan çıkartmaya çalışmıştır. Tuğrul’un bu hareketi kıtasına yaklaşan düşmanı görmesine engel olmuş ve kıtasını zor durumda kalmıştır. Bunun üzerine kamp komutanı Tuğrul’a “askerliğin her hususta feragat-i nefsi emreden bir meslek olduğu” uyarılarında bulunduktan sonra “ihtar cezası” vermiştir. Feridun Vehbi yazısında askerlik kampını “askere varyete” şeklinde anmasında Tuğrul’un sebep olduğu komik ve eğlenceli olayların yanında talim sonrasında dinlenme saatlerinin oyun oydıkları eğlenceli anlar da etkilemiştir. Zorlu askeri talimleri birlikte eğlencelerin eksik olmadığı, yoğun çalışmalardan sonra oyun saatlerinin “daha çok tatlı geldiğini” söyler. Feridun Vehbi gibi pek çok öğrenci de askerlik kamplarında dinlenme saatlerinde spor faaliyetleri, küçük tiyatro oyunları, şarkı türkü geceleri düzenlediklerini anlatmıştır.²³²

²³⁰ Ekrem, “Gençlik Haberleri”, *Vakit*, 21 Ağustos 1930.

²³¹ Feridun Vehbi, “Kamp Hatıraları”, *Sesimiz Dergisi*, Sayı.6, 1932

²³² Feridun Vehbi, “Kamp Hatıraları”, *Sesimiz Dergisi*, Sayı.6, 1932

1931 senesindeki İstanbul'daki liselerin kampını ziyaret eden yazar öğrencilerin günlük çalışma programını “sabahları tam saat yedide kalk! Borusundan akşam yatana kadar öğrencilerin kampta neler yaptıklarını sıralamış ardından öğrencilerin boş vakitlerini nasıl geçirdiğini deyinmiştir:

“Sabahlan tam saat yedide (kalk!) borusu çalıyor. İlk önce deniz banyosu. Tam bir saat. Ondan sonra karavana borusu. Daha sonra da iki saat talim. Talimler gayet ciddi bir şekilde yapılıyor. Genç talebeler on beş gün olmasına rağmen kamptan bihakkın istifade ediyorlar. Yüz metreden endaha başlıyorlar. Nihayet 150 metre ye kadar çıkıyorlar. Talimden sonra ikinci deniz banyosu. Bu banyo daha canlı oluyor. Gençler, kum tepeleri yaparak, lâstik toplan su üzerinde kaydırıp peşinden koşarak, birebirlerini ıslatarak tatlı tatlı eğleniyorlar. Öğle oldu mu — tabiri mahsusile- (yem borusu) çalar çalmaz, ortalık bir karışıyor. Adeta bir telâş., derken çadır arkadaşları birleşiyorlar. Ve başlıyorlar karavanayı paylaşmağa. Bu, pek zevkli oluyor. 200 gencin bir arada, parti parti, güle katıla yemek yiyişi hakikaten görülecek şey. Yemekten sonra iki buçuk saat istirahat. Öğle sıcağının tesiri vücutlara gevşeklik verdiği sırada talim borusu tekrar imdada yetişiyor- beşe kadar.. Gençler yorulmak bilmeden çalışıyorlar, didiniyorlar. Mülâzimlerden o kadar memnunuzlardır ki., candan seviyorlar» Nihayet ikinci kahvaltısı. Derken akşam olup, hava karardı mı?» haydi: karavana. Yat borusu., ve en sonra güzel rüyalarla deliksiz, rahat bir uyku.”²³³

Bunların dışında kampta bulunan İstanbul Lisesi öğrencileri 8 Temmuz'da Pendik halkının da davet edildiği bir müsamere düzenlemiştir. Müsamerede bir öğrenci “solo keman çalmış” ardından bir grup öğrenci şarkılar ve türküler söylemiştir. Okullarında bulunan “temsil heyeti” iki tane komedi oyunu sergilemiştir. Bu kültür ve sanat faaliyetlerinin yanında okullar arasında futbol maçları düzenlenmiştir.

Galatasaray Lisesi mezunlarından Semih Günver gün boyu hayli yorucu talimlerinin ardından kamp akşamlarının “tiyatromuzda komedi temsilleri verilir, ateş etrafında toplanılarak şarkılar söylenirdi...Haftada da bir gece portatif sahnede komediler oynanırdı. Tuluat serbest,. Yeri ve zamanı gelince herkesin çaktırmadan taklidi yapılırdı.” şeklinde geçtiğini hatırlar.²³⁴ Kamp ile ilgili deneyimlerine bir hayli değindiğimiz Tarık Niyazi'nin de üç senedir katıldığı kamplarla yazdıklarının yarısı aldıkları askerlik eğitimine dairse de diğer yarısı da kampta düzenledikleri varyeteler ile ilgilidir.Müzik eğitimi alan MMM öğrencilerinin de Üreğil'deki kampa giderken pek tabii yanlarında müzik aletleri aldıkları ve kampta boş

²³³ Necmettin Sabri, “Liseler Kampında Günler Nasıl Geçiyor”, *Vakit*, 19 Temmuz 1935.

²³⁴ Semih Günver , *Bir Kiraz Ağacı Olsaydım*, Bilgi Yayınevi, Ankara/İstanbul, 1986, s.68-72

vakitlerinde akranları gibi müzikli eğlenceler düzenlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Hatta boş vakitlerini enstrümanlar ile pratik yaparak değerlendirmiş olabilirlerdi.

SONUÇ

Bu tezde 1926 yılında sivil okulların programına konulan askerliğe hazırlık derslerinin Musiki Muallim Mektebi'ndeki uygulaması ele alındı. 1927 de tekrar düzenlenen askerlik eğitimi ortaokul lise ve yüksek okul programlarını Askerliğe Hazırlık Dersleri adıyla seçmeli ders olarak eklenir. Askerlik eğitimi çerçevesinde sınıf derslerinde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından hazırlanan ders kitaplarından askerlik ilgili teorik bilgiler anlatılmış zaman zaman da bu anlatılanları pekiştirmek amacıyla okul bahçesinde askeri talimler yapılmış ve eğitim yılı sonunda öğrenciler askerlik kampına çıkartılmıştır. Dersler Kolordularca belirlenen en az yüzbaşı rütbesinde subaylar tarafından verilmiş bu öğretmenlerin maaşı Maarif Vekaleti tarafından karşılanmıştır. Okullarda eğitim yılı içindeki kullanacak askeri malzeme Müdafaa Milli Vekaleti tarafından sağlanacak, kamp alanına gidip gelme ve yemek içme ihtiyaçları okul bütçelerinden karşılanmıştır.

Askerlik derslerini ele çalışmalarda askerlik eğitimine ilişkin kararlar, talimatname ve ders kitapları üzerinden siyasal iktidarın hedefledikleri ve pratiğe koyduğu kadarıyla ele alınmış. Devlet ve milliyetçi seçkinler tarafından başlatılan sivil okullardaki askerlik eğitimini tek başına yukarıdan aşağıya bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Çoğunlukla devletin eğitimli organlara çeşitli müdahaleci yollarla nasıl egemen olduğuna büyük bir vurgu yapılmıştır. Uygulamadaki sorunlar, koşullara göre şekil değiştirmeler, insanların bu uygulamaya algılama ve ilişki kurma biçiminin karmaşık içeriği hikâyeye katılmamıştı. Bu tezde Musiki Muallim Mektebi'ndeki askerlik dersleri anlatılırken yukarıda değinilen kaynakların yanında Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu'ndaki askerlik dersleri ilgili kayıtlardan yararlanarak dersin bu okulda nasıl uygulandığına odaklanıldı ve yukarıda değinilen çalışmaların askerlik dersleri ile ilgili çizdiği genel resme daha yakından bakıldı.

Hem MMM'de hem de ülkede genelinde Askerlik derslerinin başarılı bir şekilde uygulandığına dair varsayımının aksine, sivil ve askeri bürokrasinin birlikte denetlediği uygulamanın yetersiz kaynaklar ve örgütsel düzensizlik nedeniyle düzenleyicilerin beklentisini uzun süre karşılayamadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Okullardaki

askerlik eğitimin ikinci yılında bazı öğretmen subaylar Maarif Vekaleti tarafından verilmesi gereken ücretlerini alamadıklarını için askerlik derslerine düzenli devam etmemişlerdi. Her ne kadar Fevzi Paşa askerlerine ücretin teşvik amaçlı verildiği ve bu işi bir vazife olarak görmelerini söylese de askerlik derslerine giren öğretmen subayların ücretleri ilgili görüşmeler yapılmış bu subaylara verilecek ücret ile ilgili bir kanun çıkarılmıştı. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine okullardan gelen dersin uygulamasına ilişkin çoğu rapora göre de öğrencilerin önemli bir kısmı kampa çıkarılmamış ve bazı okullarda da dersler talimatnamede belirttiği şekilde uygulanmamıştı. Yeni düzenleme ile kapsamı genişletilen ve öğretim programı yoğunlaştırılan askerlik derslerinin takip ve denetimi sıklaştırılmasına rağmen dersin ilk zamanlarında yaşanan sorunlar ilerleyen yıllarda da devam etmişti.

Askerlik dersleri okulların programında 1930 yıllarda düzenli bir şekilde yer almaya başlamıştı. MMM'deki askerlik derslerinin belgelerden takip edebildiğimiz hikayesi de 1930 yılında başlıyordu. Cebeci'deki bu okulun askerlik dersi öğretmeni olarak Milli Müdafaa Vekaletinde emir subayı olan Kıdemli Yüzbaşı Nuri görevlendirilmiş Nuri Bey'in bu okuldaki görevi dört yıl sürmüştü bu uzun deneyimden günümüze 1933-1934 eğitim yılı ve dersin zorunlu olarak okutulmaya başlandığı 1934-1935 eğitim yıllarına ait belgeler ulaşmıştı. Yüzbaşı görevinin üçüncü yılında okul müdürü Zeki Bey'in haftalık ders programında yer bulmadığı için derslerini bazı sınıflarda dört ay boyunca haftada iki saat yerine bir saat işleyebildiğini raporlamıştı. Durumu Fırka'ya da bildiren Nuri Bey'in istediği değişikliğin "maarif vekâletinden talimatnamenin tamamen tatbiki hakkında" başlıklı okula gelen yazıdan sonra gerçekleştiği yazmıştı. Öyle ki, her ne kadar ısrarlarından sonra temel askeri eğitimi kışlalardan liselere yükleyerek hem kışladaki iş yükünü azaltıp hem de ders sorumlusu subaylara Maarif Vekaleti bütçesinden ek gelir elde ederek amacına ulaşsa da Fevzi Paşa hala memnun sayılmazdı. Bu seferde derslere yeteri önemin verilmediğini düşünüyordu. 1933-1934 Eğitim yılı sonunda Fevzi Paşa'nın askeri eğitimin uygulamalarına dair gönderdiği emir, askeri eğitimin okul idareleri ve öğretmen subaylar tarafından ikincil bir öneme sahip bir konu olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Fevzi Paşa bu emirde dersin artık gelecek yıldan itibaren okullardaki diğer dersler gibi zorunlu olacağını ve öğrenciler bu dersten başarılı olamazsa sınıf geçemeyeceğini bildirmişti.

1930’larda ülke güvenliliği tehdit eden olayların meydana gelmesi ve muhtemel bir savaşın an meselesi olduğuna dair emarelerin belirmesi başlangıçtan beri ülke savunmasını güçlendirmek amacıyla ortaya atılan sivil okullardaki askerlik eğitimin pratik yansıması beklentiyi karşılamaktan uzak olması devletin eğitim sırasındaki tutumunu daha da sıkılaştırmak için değişikliğe gitmesini şüphesiz ki etkilemişti. 1934 eğitim yılından itibaren askerlik dersleri zorunlu tutulmasının yanında öncesinde imkanı olan okullardan beklenen on beş gün sürecek geceli gündüzlü çadırılı tam bir kışla hayatı şartlarına uygun askerlik kamplarının tüm “resmi hususi lise ve muadili birinci derecede mektepleri, muallim mekteplerinin mesleki kısımları” nda uygulanması istendi. Öğrencilerin sınıf derslerine olduğu kamplara da katılması zorunluydu ve gerekçe göstermeden kampa gitmeyen öğrenciler sınıflarını geçemeyecekleri. Sadece sağlık durumu elverişli olmayan öğrenciler istisna tutulmuştu. Onların da askeri hastanelerden kampa gitme engel olan hastalıklarına ilişkin askeri hastanelerden rapor almaları gerekiyordu. Yaşadığı yerde askeri hastane bulunmayan öğrenciler sivil hastanelerden alabilme imkanı verilmişti. Yeni düzenlemede dersin uygulamasında 1927’dekine göre subaylara daha fazla yetki ve sorumluluk yüklenmişti. Öğretmen subaylar artık dersler ve talimlerden başka genel işleyişten, derslerdeki ve özellikle kamplardaki düzen ve disiplini sağlamaktan sorumlu tutulmuştu.

Yüzbaşı Nuri 1934-1935 eğitim yılı içinde okulun bağlı bulunduğu Sekizinci Kolorduya MMM’de sınıflarda hangi konuları işlediğini ve öğrencilere hangi askeri talimlere gösterdiğine dair üç ayda bir olmak üzere toplamda üç rapor ve ders yılı ve kamp sonunda da genel değerlendirmelerde bulunduğu iki rapor göndermişti.

Bütün bu raporlarda yazdıklarına göre Nuri Bey derslerini talimatnamesine uygun işlemişti. Kış aylarında sınıf derslerinde öğrencilerine genellikle askerlikle ilgili teorik konuları anlattı, yaz aylarında da daha çok okul bahçesinde toplu düzen alıştırma, topografya ve özellikle de atış pratiklerini yaptırdı. Sınıflarda nazari derslerde takip ettiği ders kitaplarının tamamını okutabilmişti. Bu dersler kapsamında Yüzbaşı Nuri sınıflarda önce savaşın hep var olacağından söz ederek savaşın her daim hazır olmanın öneminden bahsetti. Ardından öğrencilere ordunun ve askerliğin ne demek olduğu anlattı. Milli vatandaş ordularını en ideal ordu sistemi olarak tanıttı. Çağın gerekliliği olan bu ordunun

insan kaynağının “genel mükellefiyet” usulüne göre sağlandığını söyledi. Bu usule göre düzenlenen o dönemin askerlik kanununa göre yirmi yaşına gelmiş her erkek Türk vatandaşı askerlik hizmetinden sorumlu olduğunu açıkladı. Geçmişte kullanılan “devşirme, ücretli ve kura” gibi orduya asker sağlama usullerinden yergiyle bahsetti. Çünkü bu yöntemlerde milletin bir kısmını kapsamıyor ve bazı insanların sanki askerlik “angarya imiş gibi” istisna ediliyordu ve bu tarz orduların askerlerin işi “meslek veya para kazanmak” olarak değerlendirdiklerinden iyi bir askerden beklenilen millet sevgisi ve ordusuna gönülden bağlılık ve gerektiğinde canını feda edebilmek gibi özellikleri taşamadıklarını söyledi. Askerliğin bir vatandaşlık görevi olduğu üzerinde durdu ve kutsal bir görev olduğunu ifade etti. O dönem yürürlükte olan askerlik kanunu detaylı bir şekilde tanıttı. Ardından iyi bir askerin itaatli, üstüne karşı saygılı, disiplinli, cesur, soğukkanlı zor koşullara karşı dayanıklı olması ve hepsinden önemlisi de vatani için gerektiğinde canını feda edebilmesi gerektiğini söyledi.

Yüzbaşı Nuri derslerinde daha çok bir piyadenin savaş anında bilmesi ve yapması gerekenleri anlattı. Öğrencilerine o dönem orduda kullanılan tüfek, hafif makineli tüfek, tabanca, ağır makineli tüfek, bomba, uçak, tank gibi silahlar hakkında bilgi verdi. Silahların parçaları nasıl kullanılması gerektiğini detaylı bir şekilde anlatması gerekiyordu. Hatta tüfek, hafif makineli sınıflara getirerek uygulamalı bir şekilde anlattı. Kompleks yapıları silahları öğrenciler yakından göremese de ders kitaplarında silahlar detaylı bir şekilde anlatılıp resmedilmişti. Atış bilgisinde tüfekte çeşitli vaziyetlerde nasıl ateş edildiğini ve iyi bir atış için bilinmesi gerekenlere değindi. Topografya derslerinde de bir arazi haritasını nasıl okunduğu ve nasıl kroki çizileceğini gösterdi. Muharebe bilgisinde bir piyadenin cepheye kullandığı savaş taktiklerini anlattı. Kitaptaki konular dışında o yıl bir de öğrencilerine Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyasetinin eğitim yılı başında talep ettiği zehirli gazlar ile ilgili konferanslar verdi.

Askerliğe Hazırlık dersinin yazılı sınavları şubat ve mayıs aylarında, askerlik derslerini alan ancak 1932 den itibaren kamplara çıkartılmayan okulun birinci devresindeki birinci, ikinci ve üçüncü sınıfların yazılı sınavları ile birlikte sözlü sınavları haziran ayında yapmıştı. İlk defa askerlik derslerini sınava giren öğrenciler bu sınavlarda başarılı olmuş hatta sınav heyetindeki komutanlar tarafından gösterdikleri performans takdir edilmişti.

Nuri Bey 3 Temmuz'da başlayan askerlik kampı için de sıkı bir program hazırlamıştı. Bu programın hava şartlarının izin vermediği bir gün hariç tamamen uygulandığını yazmıştı. Kampta dokuz mahruti çadır, ceket, pantolon, şapka ve tozluktan oluşan otuz bir takım yazlık elbise, otuz manevra kayışı Bir tane hafif hoçkis makinalı tüfek ve şarjör, 150 manevra fişeği, 350 tane atış cephanesi, sekiz portatif kürek; yirmi dokuz tane tüfek, kasatura, ekmek torbası, matara, temizleme malzemesi ve sekiz adet istihkam modeli kazma ve kürek kullanılmıştı. Milli Müdafaa Vekalet'inde ordunun kullandığı silah ve çeşitli malzemelerden sorumlu olan dairede emir subayı olan Nuri Bey için bu malzemeleri temin edebilmek muhtemelen diğer meslektaşlarına göre daha kolay olmuştu. Programa göre öğrenciler güne beş buçukta başladılar. Nuri Bey kampta eğitim dört saat sabah talimi, iki saat ders ve akşam üç saat atış talimi olmak üzere toplam altı saat ayırmıştı. Kamp boyunca 1932 tarihli Piyade Talimnamesinin “piyade bölüğü talim ve terbiye” başlıklı bölümünden “neferin, avcının, avcı mangasının, hafif makineli tüfek mangası ve savaş kümesi” hakkında talim ve terbiye programlarını uygulamıştır. Ayrıca üç gün gece talimlerine bir gün de yürüyüş talimlerine ayrılmıştı. Kampın son günde manevra fişekleri savaş tatbikatı yapılmış, öğrenciler küçük bir modelde de olsa askerliği ve savaşı deneyimlemişlerdi.

Bütün bunlara dayanarak Nuri Bey'in işini yaparken Fevzi Paşa'nın askerlerinden beklediği “vakar ve ciddiyetleri dürüst ve muntazam, vazifelerin ehli ve hâkimi” davranışla örnek asker profili çizdiği sonucuna ulaşılabilir. Öğrencilerinin bu uygulamalardan en iyi şekilde faydalanması için her fırsatta çabalamasıyla da vazifesinin taşıdığı önemin bilincinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kağıt üzerinde görevlerini yerine getirmiş görünen Nuri Bey'in bu başarısında ülkenin başkentinde, gözde okullardan birinde çalışıyor olmasının da katkısını dikkate almalıyız.

Yukarıda askerlik derslerinin okullardaki uygulamasına dair anlatılan olumsuz tablonun aksine Nuri Bey günümüze ulaşan kayıtlarda MMM'de askerlik öğretmeni olarak görev yaptığı süreçte oldukça başarılı bir askerlik dersi uygulaması örneği sunuyordu. Kağıt üzerinde görevlerini yerine getirmiş görünen Nuri Bey'in bu başarısında ülkenin başkentinde, gözde okullardan birinde çalışıyor olmasının da katkısını dikkate almalıyız.

Bu tezde cevapları aranan diğer sorular da “Öğrenciler askerlik dersinde neyi ne kadar ve nasıl algılamışlardı? Öğrencilerin askerlik eğitimi programlarına düzenleyicilerin beklediği ölçüde katılım göstermiş miydi? Öğrencilerin düzenleyicilerin dersler için benimsediği militarist söylemlere tepki verme tarzları nasıldı?” Nuri Bey’in yazdıkları öğrenciler cephesinde neler yaşandığına dair bilgiler verse de çok eksik vardı ve en nihayetinde değerlendirilmesi için Kolorduya gönderilen “resmi” belgelerdi. Bu derslerde öğrencilerin neyi nasıl anladıklarına, subaylarla ilişkisi, kamp deneyimleri hakkında ne düşündükleri, kampta dinlenme saatleri ile nasıl geçirdikleri ile bilgiler yoktu.

Öğrenciler 1927’den itibaren okullarındaki askerlik derslerin takip edip başarılı bir şekilde tamamlayan öğrenciler okul derecelerine göre hazırlık kıtalarında askerlik eğitimleri daha kısa sürede tamamlıyor ve askerlik görevini de yedek subay olarak yapabiliyorlardı. Başlangıçta kazanç elde ettikleri bu dersi 1934 yılından itibaren zorunlu ders olarak görmüşlerdi. Tıpkı diğer derslerde olduğu gibi gerekçe göstermeden katılım göstermezler ve başarısız olurlarsa sınıflarını geçemeyeceklerdi. Sadece sağlık durumları askeri talim yapmaya uygun olmayan ve bunu da askeri hastaneden aldıkları raporla kanıtlayan öğrenciler kamplardan muaf tutulmuştu. Rahatsızlıklarından dolayı değil de başka bir sebepten kampa katılamayacak ya da katılmak istemeyen öğrenciler ne yapacaktı ya da ne yapmıştı? Bu öğrenciler eğitim sistemindeki boşluklarından yararlanma yoluna gitmiş olmalı ki Fevzi Paşa sivil okullarda “bedeni özürleri” nedeniyle talimlere katılamayan öğrencilerin sayılarının artmasından ötürü okullara raporların kimlere ve nasıl verilmesi gerektiği ile ilgili bir yazı göndermişti. Yönetmeliğe göre öğrencilerin nasıl rapor alacağı hatırlattı. Öğrenciler muayenelerini askeri heyeti sıhhiyelerde yaptırmalı ve sadece askerlik kanunda belirtilen rahatsızlıkları olan öğrencilere rapor verilmeliydi.

Musiki Muallim Mektebi’nde de 1935 yazında yapılan kampa gitmeden önce muayene olmak için altı öğrenci başvurmuştu. Cebeci’deki askeri hastanede geçtikleri muayene sonucunda bu öğrencilerden dördü rapor alabilmişti. İki öğrenci kampa gitmeye engel bir rahatsızlıklarını olduklarını düşünceler de nihai karar merci öyle olmadığına karar vermiş sonuç olarak on beş gün süren askeri eğitime katılmış ve bu eğitimi başarıyla tamamlamışlardı. Son sınıf öğrencilerinden Fikret de fitik rahatsızlığından dolayı rapor

alsa da tam ehliyetname hakkını kaybetmemek için kampa katılmış nihayetinde belgesini almıştı. Bu yaşananlara göre öğrencilerin askerlik dersi düzenleyicilerin dayattığı zorunluklar karşında pasif kalmayıp bir şekilde üstesinde gelmeye çalıştıklarını ve düzenleyicilerin askerlik eğitimine katılımı artırmaya yönelik aldığı önlemlerin en azından MMM öğrencilerinin üzerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Müzeyyen Ezel Ünal ve Hande Özdamar'ın , subay öğretmenler ile öğrenciler arasındaki ilişkiyi değerlendirirken öğrencilerin bu dersler aracılığıyla “askeri hiyerarşiyi, henüz askere gitmeden önce deneyimlediğini” belirtmiştiler. Erken Cumhuriyet döneminde öğrenci olan kişilerin askerlik derslerine dair aktardıklarına bakıldığında öğrencilerin subaylarla ilişkilerinde bu kalıbın dışına çıktıkları olaylara rastlandı. Öğrenciler sınıflardaki subaylar zaman zaman tartışmışlar ve öğretmen subaylar zaman zaman öğrenci şakalarından nasiplerini almışlardı. Kalıbın dışına çıkma tek taraflı değildi. Öğretmen subayların derslerde öğrenci ile aralarında sorun çıktığında okul idarelerini bildirilmesi gerekiyordu ve bazı subayların bu kuralını uymamıştı. Öğrencilerin hatırladıklarında derslere giren askerler disiplini sağlamak adına dayak, küfür, azarlama gibi yöntemlere başvurmuş hatta askeri usul cezalar uygulamışlardı.

Asker liselilerin gözünden askerlik kampların anlatıldığı bölümde öğrencilerin gözünden askerlik kampı anlatılmaya çalışıldı. Bu eğitimlerde neyi ne kadar ve nasıl algılarına dair detaylar verildi. Askeri üniforma giydiğinde hissettikleri ile ilgili İstiklal Lisesi öğrencisi Tarık Niyazi tam bir Türk askeri gibi “ciddi, vakarlı, güçlü ve mert” olduğunu yazdı. Bunu sadece kendi için düşünmüyor askeri elbise giymiş arkadaşlarına baktığında tam bir asker gibi göründüklerini düşünüyordu. Kabataş Lisesi öğrencisi Şevket İbrahim için de asker gibi hissedebilmesi için üniformasını giymesi yeterli olmuştur. Ankara Atatürk Lisesi öğrencisi Feridun Vehbi için üniformalı arkadaşları ile, ki giydikleri asker elbiseleri herkesin bedenine uygun değildir, “alay halinde” caddede üzerinde ilerleyişlerini komik bulmuştur.

Nuri Bey raporlarında değinmese de hem o dönem öğrenci yazıları hem de anılarda kamp ile ilgili yazılanların çoğu dinlenme saatlerini nasıl geçirdikleri ile ilgiliydi. Öğrenciler zor ve zaman zaman da sıkıcı olan askerlik kamplarını eğlenceli hale getirilebilmenin

yollarını bulabilmişlerdi. Öğrenciler boş vakitlerinde müsamereler düzenlemiş; küçük tiyatro oyunları, komik temsiller, hünerli öğrencilerin sergilediği çeşitli müzik aleti solo gösterileri, futbol gibi spor faaliyetleri ile geçirmişlerdi. Demek ki kamp alanlarının yakınlarındaki insanlar “asker sağa dön sola dön, tüfek omza, yat ,kalk emredersiniz komutanım, silah sesi” gibi sesler bitince öğrencilerin sanatsal sportif faaliyetlerinde yükselen seslerini işitiyorlardı..

Bütün bunlar 1926 yılında sivil okulların programına konulan ve uzun süre programlarda kalan askerlik eğitimi almış öğrencilerin dünyası ile ilgili yukarıda belirtilen soruların cevaplandırılabilmesi için yeterli değildi. Araştırma çerçevesinde çok az öğrencilerin anlık yazılarını ulaşılabilmişti. Anılarda anlatılanlar da en nihayetinde hafızada kalanlardı ve çoğunlukla bu eğitimlerde genel olarak neler yapıldığı ve hatırlaması daha kolay olan komik, eğlenceli veya sevimsiz rutini bozan hikayeler ile ilgiliydi. Sonuç olarak şu söylenebilir ki uygulamadaki sorunlar, koşullara göre şekil değiştirmeler, insanların bu uygulamayı algılama ve ilişki kurma biçiminin karmaşık içeriği hikâyeye dahil edildiğinde sivil okullarda askerlik derslerine ilişkin “başarılı ve kusursuz bir uygulama” anlatısı” veya devletin eğitimi organlara çeşitli müdahaleci yollarla egemen olduğuna” dair yapılan büyük vurguların aşınmaya çok müsait olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Koç Üniversitesi Vehbi Koç Araştırma Merkezi Arşivi, Ankara Devlet Konservatuarı (Musiki Muallim Mektebi) Koleksiyonu

RESMÎ BELGELER

Askerliğe Hazırlık Dersleri Askeri Ehliyetnameler ve İhtiyat Subay Hazırlık Kıt'aları Hakkında Talimatname D-60, Genel Kurmay Matbaası, Ankara 1935

“Kararname Sureti”, Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası, 10 Teşrin-i Sani, S.10

Askeri Tedrisat Hakkında”. Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası, S.25-26, 15 Mart 1928

Maarif Şuunu, “Erkek Lise ve Sınıflarıyla Erkek Muallim Mekteplerinin Son İki Sınıflarında Yapılacak Askeri Tedrisat ve Talimler Hakkında Talimatname”. *Muallimler Birliği*, S.17, 15 Mart 1927

Erkek Lise Sınıflarıyla Erkek Muallim Mekteplerinin Son İki Sınıfında Yapılacak Askeri Tedrisat ve Talim Hakkında Talimatname”, *Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası*, 10 Teşrin-i Sani 1926

İhtiyat Zabıtları ve İhtiyat Askeri Memurları Kanunu, Harita Matbaası, Ankara, 1927

Askerliğe Hazırlık Tedrisatı, Askeri Ehliyetname Almak ve İhtiyat Zabiti Hazırlık Kıt'aları Hakkında 60 Numaralı Talimatname, Erkan-ı Harbiye Umumiye Matbaası, Ankara, 1927.

Piyade Talimnamesi, Askeri Matbaa, İstanbul,1932

“İktisat vekaletine merbut Âli, Tali ve meslek keteplerinde askerliğe hazırlık derslerini okutan zabıtana verilecek ücretler hakkında 1/285 ve askerlik dersleri muallimlerinin ücretleri hakkında 1/507 numaralı* kanun lâyhaları ve Maarif, Millî müdafaa ve Bütçe Encümenleri

mazbataları

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d03/c012/tbmm03012074ss0225.pdf>

Askerlik dersleri muallimlerinin ücretleri hakkında kanun:

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc012/kanuntbmmc012/kanuntbmmc01202233.pdf

Askerlik dersleri muallimlerinin ücretleri hakkında

kanun:https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARAR

Resmi Gazete, “Askerlik Dersleri Muallimlerinin Ücretleri Hakkında Kanun” 8 Haziran 1929

Resmi Gazete, “1931 Mali Yılında Askerliğe Hazırlık Muallimliklerinde İstihdam olanların Ücretleri Hakkında Kanun “ , 7 Mayıs 1935

SÜRELİ YAYINLAR

Akşam

Kurun

Ulus

Vakit

İKİNCİL KAYNAKLAR

AKIN Yiğit, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018

ALPAGUT Leyla, *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da Eğitim Yapıları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmış Doktora Tezi, 2005

ALTINAY Ayşe Gül “Militarizm ve İnsan Hakları Ekseninde Milli Güvenlik Dersi.” İçinde B. Çotuksöken (der) Ders Kitaplarında İnsan Hakları Tarama Sonuçları, Tarih Vakfı Yayınları İstanbul, 2003.

ALTINAY Ayşe Gül, “Can Veririm Kan Dökerim: Ders Kitaplarında Militarizm” Ders Kitaplarında İnsan Hakları Tarama Sonuçları II, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,2009

ALTUNYA Niyazi, “Musiki Muallim Mektebi”, *Müzed*, S.10, 2004

Arkadaş Yayınları ,*Dursun Akçam'ı Anmak* , , Ankara, 2004.

ATEŞ Y. Sanem, *Asker Evlatlar Yetiştirmek: II: Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İletişim, İstanbul, 2012

BALCIOĞLU Mustafa, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Gençliğin Savaşa Hazırlanması ile İlgili İki Belge İki Görüş”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 1996

BALCIOĞLU Mustafa, “Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılap Genç Derneklerine”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1997

BEŞİKÇİ Mehmet, “İhtiyat Zabitinden “Yedek Subaya”: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Zorunlu Askerlik Kategorisi Olarak Yedek Subaylık ve Yedek Subaylar, 1891-1930”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S.13, Güz 2001

BEŞİKÇİ Mehmet, “Militarizm, Topyekûn Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nda Paramiliter Dernekler”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 2009

Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Birinci Kitap (6. Baskı)*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1934

Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Dördüncü Kitap*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1929

Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri İkinci Kitap (2. Baskı)*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1929

Cemil Tahir, *Askerliğe Hazırlık Dersleri Üçüncü Kitap (2. Baskı)*, Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1930

ÇAKIR H. Uğur, *Mimar Ernst Arnold Egli ve Eski Msiki Muallim Mektebi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmış Yüksek Lisan Tezi), 2010

DEVRİM Alıcı, “Bir Eğitim Devrimcisi: Mustafa Necati”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.

ESEN Atakan, *Türk İzcilik Hareketinin Tarihsel Temelleri*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü Strateji ve Stratejik Araştırmalar ana Bilim Dalı (yayınlanmış yüksek lisan tezi), İstanbul, 2009

Feridun Vehbi, “Kamp Hatıraları”, *Sesimiz Dergisi*, S.6, 1932

FEVZİOĞLU H. Sezer ve İsmail Güven, “Cumhuriyet’e Geçişte Ankara’da Eğitimsel Gelişmeler”, Ankara üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.62, 2018, s.253-300

GÜMÜŞEL, Günseli “Orta Öğretimde Askerliğe Hazırlık Derslerinden Milli Güvenlik Derslerine Uzanan Sürecin Eğitimsel Bir Analizi (1926-2012), Ankara Üniversitesi Türk İnkılapları Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2015

GÜNVER Semih , *Bir Kiraz Ağacı Olsaydım*, Bilgi Yayınevi, Ankara/İstanbul, 1986

KAYNAR Hakan, “ “Artistliğe fazla Hevesim vardır...”: Musiki Muallim Mektebi’nin Evrak-ı Metrukesi’inde Saklı Kalanlar”, Ankara Araştırmaları Dergisi, Aralık 2013

KILIÇ Altemur, *Kılıç ’tan Kılıç ’a Bir Dönemin Tanıklığı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005

KOÇER A. Hasan., “Türk Eğitim Tarihinde Atatürk’ün Yeri”, *Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Eğitimi ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar*”, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006.

MİYAK D. Levent, *Atatürk Döneminde Milli Müdafaa Vekaleti ve Güvenlik Politikaları (1923-1938)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı (yayınlanmış Doktora Tezi), 2018

Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri I (2. Baskı)*, Hilmi Kitap Evi, İstanbul, 1937

Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri II (6. Baskı)*, Hilmi Kitap Evi, İstanbul, 1941

Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri III (2. Baskı)*, Hilmi Kitap Evi, İstanbul, 1939

Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri IV*, Hilmi Kitap Evi, İstanbul, 1937

Nazım Yaşınok, *Askerliğe Hazırlık Dersleri V*, Hilmi Kitap Evi, İstanbul, 1937

Nurettin Safa Coşkun, *İstiklal Postası*, 1934-1935.

OĞUZ, Orhan “Prof. Dr. Orhan Oğuz 80 Yıl: Cumhuriyet’e Yaşıt Bir Hayat”, Doğan Kitap

OKYAY, Erdoğan, *Faik Canselen Eğitime Tutkulu Bir Besteci*. Seveda Cenap And Müzik Vakfı Yayınları, Ankara, 2004

ÖZDAMAR Hande, “1930-1945 Arası Dönemde Türkiye’de Militer Anlayış ve Yansıması” İstanbul Bilgi Üniversitesi (yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

ÖZEMRE Y Ahmet, *Galatasaray Mekteb-i Sultanisinde Sekiz Yılım*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2006

ÖZTÜRK Serhat, *Eğitim Mühendisi Fahamettin Akıngüç (Söy.)*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007

PEKOLCAY Necla, *Geçtim Dünya Üzerinden*, I&M Yayınları

SAKAOĞLU, Necdet *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018

SAYDAM Refik, “Faik Canselen: Musiki Muallim Mektebi Hayatımın Başlangıç Noktası Oldu”, *Müzed*, S.10, 2004

TANIR E. Deniz, “Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışma Esasları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sayı.1, 2019, s. 262-263

Tarık Niyazi, “Kamp”. *İstiklal Postası*, 1933-34

TORAGANLI. Hasan “Musiki Muallim Mektebinin Kuruluş Yıldönümü”. *Müzed*, s.10 2004

UÇAROL Rıfat, *Siyasi Tarih 1789-1914*, Der Yayınları, İstanbul, 2015

UYSAL Musa, *Bir Aydınlık Ağacı Hamdi Konur*, Grijans, Ankara, 1998.

ÜNAL Fatma, “Türkiye’de Ortaöğretim Programlarının Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S.1. 2010, s.112-113

ÜNAL, Müzeyyen E. “Erken Cumhuriyet Döneminde Gençliğin Militarizasyonu: Askerliğe Hazırlık Dersleri”, *Marmara Üniversitesi siyasal Bilimler Dergisi*, S.1, Mart 2015.